

AZƏRBAYCAN DİLİ

Proqram fənn kurikulumu üzrə təlim nəticələrinə uyğun olaraq V – XI sinif dərsləkləri əsasında hazırlanmışdır. İmtahanda fənn kurikulumunun Azərbaycan dili fənni üçün müəyyən etdiyi 4 məzmun xəttinə (“**Dinləyib-anlama və danışma**”, “**Oxu**”, “**Yazı**”, “**Dil qaydaları**”) aid altstandartların hamısı üzrə bilik və bacarıqların yoxlanılması mümkün deyil. Bəzi altstandartların yoxlanılması üçün müəyyən vasitələr tələb edildiyindən onlarla bağlı tapşırıqlardan istifadə olunması məqsədəuyğun deyil.

İmtahanda məzmun standartlarının təlim nəticələrində nəzərdə tutulmuş tətbiqetmə, tədqiqetmə, əlaqələndirmə, uyğunluğu müəyyənətmə, fərqləndirmə, fikrini sxemlər, cədvəllərlə ifadəetmə, mühakiməyürütmə, ümumiləşdirmə, əsaslandırma bacarıqlarının sistemli şəkildə nümayiş etdirilməsi tələb olunur.

Proqram əsas etibarilə 3 məzmun xətti (“**Oxu**”, “**Yazı**”, “**Dil qaydaları**”) üzrə altstandartların reallaşdırılması üçün verilmiş materialları əhatə edir.

“**Oxu**” məzmun xətti ilə bağlı, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

- mətni tərkib hissələrinə ayırmaq, onları fərqləndirmək və **giriş**, **əsas hissə**, **nəticəyə** görə adlandırmaq, mətnin məzmun və strukturunu mənimsədiyini nümayiş etdirmək, tərkib hissələri arasında əlaqəni gözləməklə mətni genişləndirmək, tanış olmayan söz və ifadələrin, eləcə də həqiqi və məcazi mənalı söz və ifadələrin mənasını kontekstə uyğun dəqiqləşdirmək, şərh etmək, məndəki əsas fikri müəyyən etmək, fikrə münasibətini fakt və məlumatlarla əsaslandırmaq, məndəki sözlərin yerinə görə informativ, poetik, terminoloji funksiyasını müəyyən etmək, zəngin söz ehtiyatına malik olduğunu nümayiş etdirmək, məndəki söz və ifadələri üslubi xüsusiyyətinə görə fərqləndirmək, söz və ifadələrə əsasən oxuduğu mətnin üslubunu müəyyənəşdirmək, mətnin hissələrini tezislər şəklində ifadə etmək, məzmununu xülasə şəklində ifadə etmək, öyrəndiyi söz və ifadələrin üslubi xüsusiyyətlərini izah etmək, söz və ifadələrə əsasən oxuduğu mətnləri üslubi xüsusiyyətlərinə görə müqayisə etmək;

“**Yazı**” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

- dil qaydalarını yazılı nitqə tətbiq etmək, rabitəli yazı vərdişlərinə yiyələndiyini nümayiş etdirməklə verilmiş mövzuya uyğun mətn hazırlamaq, mövzu ilə bağlı fakt, sitat və dəlillər müəyyən edib yazmaq, plan tərtib etmək, plan əsasında mətnin hissələrini məntiqi cəhətdən əlaqələndirmək, mətnin üslubu üzərində işləməklə yazıya düzəlişlər etmək, mətni üslubi və struktur cəhətdən təkmilləşdirmək;

“**Dil qaydaları**” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakı mövzularla bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

Fonetika. Danışq səsləri. Saitlərin növləri: qalın, incə; açıq, qapalı; dodaqlanan, dodaqlanmayan. Samitlərin növləri: kar, cingiltili. Sözlün hərflər və səs tərkibi. Bir sıra sözlərdə **o** saitinin [a] kimi tələffüzü. Saitlərin uzun tələffüzü. Söz sonunda **b**, **c**, **d**, **g** samitlərinin tələffüzü. **K** samitinin yazılışı və tələffüzü. **Q** samitinin yazılışı və tələffüzü. Qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlər: eynicinsli

qoşa samitlə bitən sözlər, müxtəlifcinsli qoşa samitlə bitən sözlər. Söz ortasında yanaşı gələn **tt**, **kk**, **pp**, **qq** samitlərinin tələffüzü. Vurğu. Ahəng qanunu. Heca. Sözlün yazılışı və deyilişinə görə təhlili (fonetik təhlil).

Leksika. Sözlün leksik və qrammatik mənası. Əsas nitq hissələrinin həm leksik, həm də qrammatik mənaya, köməkçi nitq hissələrinin ancaq qrammatik mənaya malik olması. Sözlün ilkin – həqiqi mənası. Sözlün məcazi mənası. Çoxmənalı sözlər. Omonimlər. Omonim sözlərlə çoxmənalı sözlərin müqayisəsi. Sinonimlər. Antonimlər. Frazoloji birləşmələr (sabit söz birləşmələri). Terminlər. Sözlün leksik təhlili.

Sözlün tərkibi. Kök və şəkilçi. Leksik və qrammatik şəkilçilər. Şəkilçilərin bir, iki və dörd cür yazılması. Bitişdirici samitlər (**n**, **y**, **s**).

Söz yaradıcılığı. Sözlərin quruluşca növləri. Sadə sözlər. Düzəltmə sözlər. Mürəkkəb sözlər. Tərəfləri bitişik, defislə və ayrı yazılan mürəkkəb sözlər. Eyniköklü sözlər. Sözlün başlanğıc forması. Sözlün tərkibinə görə təhlili.

Morfologiya. Əsas və köməkçi nitq hissələri.

Əsas nitq hissələri.

İsim, onun əşya adı bildirməsi. Konkret və mücərrəd isimlər. Ümumi və xüsusi isimlər. İsmnin tək və cəm formaları. Toplu isimlər və onların cəm isimlərdən fərqi. İsmnin halları. Qeyri-müəyyənlik bildirən yiyəlik hal. Qeyri-müəyyənlik bildirən təsirlik hal. Adlıq, qeyri-müəyyən yiyəlik və qeyri-müəyyən təsirlik halların fərqləndirilməsi. Yönlük və çıxışlıq hal şəkilçisi qəbul etmiş sözlərin tələffüzü. İsmnin mənsubiyyətə görə dəyişməsi. *Mənbə*, *mövqe*, *mənafe*, *tale*, *mənşə*, *su*, *nə* sözlərinin mənsubiyyətə görə dəyişməsi. Bəzi ikihecalı isimlərin kökündə qapalı saitin düşməsi. Xəbərlilik şəkilçiləri.

Sifət, onun əşyaya aid əlamət və keyfiyyət bildirməsi. Sifətin dərəcələri. Adi, azaltma və çoxaltma dərəcələri. Azaltma və çoxaltma dərəcələrində olan sifətlərin yazılışı.

Say, onun əşyanın miqdar və sırasını bildirməsi. Sayın mənacə növləri: miqdar və sıra sayları. Miqdar saylarının növləri: müəyyən miqdar sayları, qeyri-müəyyən miqdar sayları, kəsir sayları. Numerativ sözlər və onların işlənmə məqamları. Sayların yazılışı: sözlərlə, ərəb rəqəmləri ilə, Roma rəqəmləri ilə, ərəb rəqəmləri və sözlərin iştirakı ilə. Miqdar saylarında şəkilçilərin yazılışı. Sıra saylarının yazılışı. Defislə yazılan mürəkkəb saylar. Saylarla işlənen isimlərin təkdə və ya cəmdə olması.

Əvəzlilik, onun əsas nitq hissələrinin yerində işlənməsi. Əvəzliyin mənacə növləri. Şəxs əvəzlilikləri. Şəxs əvəzliliklərinin I, II və III şəxsin təkində və cəmində olması. İşarə əvəzlilikləri. **O**, **bu** əvəzliliklərindən sonra vergülün işlənməsi. Sual əvəzlilikləri. Qeyri-müəyyən əvəzliliklər. Təyini əvəzliliklər.

Feil, onun əşyanın hərəkətini bildirməsi. Feilin təsdiq və inkar formaları. Feilin şəxsə görə dəyişməsi. Feilin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb feillər. Tərəfləri defislə və ayrı yazılan mürəkkəb feillər. Feilin şəkilləri (Feilin təsriflənən formaları). Feilin zamana görə dəyişməsi. Feilin indiki zamanı. Feilin keçmiş zamanı. Feilin gələcək zamanı. Xəbər şəkli. Xəbər şəklində olan feilin zamana və şəxsə görə dəyişməsi. Xəbər şəklində olan feillərin yazılışı və tələffüzü. Əmr şəkli. Arzu şəkli. Vacib

şekli. Lazım şəkli. Şərt şəkli. Hərəkətin subyekti və obyektı. Feilin qrammatik məna növləri: məlum, məchul, şəxssiz, qayıdış, qarşılıq-birgəlik, icbar növ.

İdi, imiş, isə köməkçi sözləri (hissəcikləri). *İdi, imiş* köməkçi sözləri (hissəcikləri) və keçmiş zaman şəkilçilərinin fərqləndirilməsi. *İsə* köməkçi sözü (hissəciyi) və feilin şərt şəklinin fərqləndirilməsi. Cümlədə *isə* köməkçi sözünün (hissəciyinin) qoşulduğu sözdən sonra vergülün işlənməsi.

Feilin təsriflənməyən formaları.

Feilin şəxsə və kəmiyyətə görə dəyişməyən formaları: məsdər, feili sifət, feili bağlama. Feilin təsriflənməyən formalarının iki nitq hissəsinin xüsusiyyətlərinə malik olması. Təsriflənməyən formaların hər üçündə feilin xüsusiyyətlərinin olması. Məsdərin feil və ismin bəzi xüsusiyyətlərinə malik olması. Feili sifətin feilin və sifətin bəzi xüsusiyyətlərinə malik olması. Feili sifətin feildən düzələn sifətlərdən fərqləndirilməsi. Feili bağlamanın həm feilin, həm də zərfin xüsusiyyətlərinə malik olması.

Zərf, onun, əsasən, hərəkəti müxtəlif cəhətdən izah etməsi. Zərfin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb zərflər. Mürəkkəb zərflər və onların yazılışı. Tərəfləri bitişik, defislə və ayrı yazılan mürəkkəb zərflər. Zərflərin məna növləri. Tərzi-hərəkət zərfləri. Zaman zərfləri. Yer zərfləri. Kəmiyyət zərfləri. Həm zərf, həm də digər nitq hissələri kimi işlənən bilən sözlər.

Köməkçi nitq hissələri.

Qoşma, onun müxtəlif qrammatik məna çaraları yaradan köməkçi nitq hissəsi olması. Qoşmaların deyilişi və yazılışı. Çoxhecalı qoşmaların ayrı, təkhecalı qoşmaların bitişik yazılması.

Bağlayıcı, onun sözlər, cümlə üzvləri və cümlələr arasında əlaqə yaradan köməkçi nitq hissəsi olması. Bağlayıcılarda vergülün işlənməsi. Mürəkkəb bağlayıcılar və onların yazılışı.

Ədat, onun cümlədə fikrin təsirliliyini artıran köməkçi nitq hissəsi olması. Ədatların yazılışı. Bitişik və ayrı yazılan ədatlar. Təsdiq və inkar bildirən ədatlarla bağlı vergülün işlənməsi.

Modal söz, onun danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibət bildirən köməkçi nitq hissəsi olması. Modal sözlərlə bağlı vergülün işlənməsi.

Nida, onun hiss-həyəcan bildirən köməkçi nitq hissəsi olması. Nidalarda vergül və nida işarəsinin işlənməsi.

Əsas və köməkçi nitq hissələrinin omonimliyi. Köməkçi nitq hissələrinin bir-biri ilə omonimliyi. Köməkçi nitq hissələrinin sinonimliyi. Bəzi bağlayıcı və ədatların müəyyən şəkilçilərdən fərqləndirilməsi.

Sözün morfoloji təhlili.

Sintaksis. Söz birləşməsi və cümlə.

Söz birləşməsi (sərbəst söz birləşmələri). Söz birləşməsinin iki və daha artıq müstəqil sözün məna və qrammatik cəhətdən birləşdiyi dil vahidi olması. Söz birləşmələrinin əsas və asılı tərəfləri. Əsas tərəfin ifadə vasitəsinə görə söz birləşmələrinin növləri: ismi və feili birləşmələr. İsmi birləşmələr. Mürəkkəb adlar (Mürəkkəb adların söz birləşməsi şəklində olması). Mürəkkəb adların yazılışı. Tərkibindəki bütün sözlərin birinci hərfi böyük yazılan mürəkkəb adlar. Yalnız birinci komponentinin baş hərfi böyük yazılan mürəkkəb adlar. Tərkibində *mirzə, hacı, şah* və s. olan mürəkkəb adların yazılışı.

Feili birləşmələr və onların növləri. Əsas tərəfi məsdərlə ifadə olunan feili birləşmələr (məsdər tərkibləri).

Əsas tərəfi feili sifətlə ifadə olunan feili birləşmələr (feili sifət tərkibləri). Əsas tərəfi feili bağlama ilə ifadə olunan feili birləşmələr (feili bağlama tərkibləri).

Sintaktik əlaqələr və onların növləri.

Tabesizlik əlaqəsi. Tabesizlik əlaqəsinin bərabərhüquqlu sözlər, həmcins üzvlər və cümlələr arasında olması. Tabelilik əlaqəsi. Tabelilik əlaqəsində olan tərəflərdən birinin digərindən asılı olması. Tabelilik əlaqəsinin yaranmasında ismin hal, mənsubiyyət və xəbərlilik şəkilçilərinin rolu. Uzlaşma əlaqəsi. Xəbərin mübtədə ilə şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşması.

Cümlə üzvləri.

Cümlənin baş üzvləri. Cümlənin qrammatik əsası.

Mübtədə. Mübtədanın cümlədə haqqında danışılanı bildirməsi. Obyektin mübtədə yerində çıxış edə bilməsi. Mübtədanın ifadə vasitələri.

Xəbər. Xəbərin cümlədə, əsasən, haqqında danışılan barədə məlumat verməsi. Xəbərin ifadə vasitələri. Feili xəbər. Feili xəbərin feilin müxtəlif şəkilləri ilə ifadə olunması. İsmi xəbər. İsmi xəbərin ifadə vasitələri. Frazoloji birləşmələrin həm feili, həm də ismi xəbər olması. Suala cavab verməyən *var, yox, lazım, mümkün* və s. sözlərin ismi xəbər kimi işlənə bilməsi. *Deyil* sözünün adlara və təsriflənməyən feillərə qoşulması ilə yaranan ismi xəbərlər.

Cümlənin ikincidərəcəli üzvləri.

Tamamlıq. Tamamlığın ifadə vasitələri.

Təyin. Təyinin bütün cümlə üzvlərinə aid olması. Təyinin ifadə vasitələri.

Zərflik. Zərfliyin, əsasən, feili xəbərə aid olması. Zərfliyin mənaca növləri. Tərzi-hərəkət zərfliyi. Zaman zərfliyi. Yer zərfliyi. Səbəb zərfliyi. Məqsəd zərfliyi. Kəmiyyət zərfliyi. Zərfliyin ifadə vasitələri.

Həmcins üzvlər. Bütün cümlə üzvlərinin həmcins ola bilməsi. Həmcins üzvlər arasında tabesizlik əlaqəsinin olması. Həmcins üzvləri bir-birinə bağlayan vasitələr. Həmcins üzvlərdə bəzi qrammatik şəkilçilərin, köməkçi sözlərin (hissəciklərin) və qoşmaların ixtisarı. Həmcins üzvlərdə ümumiləşdirici sözlər. Ümumiləşdirici sözlərlə bağlı durğu işarələrinin işlənməsi.

Cümlədə söz sırası. Söz sırasının pozulması halları.

Əlavələr. Əlavənin özündən əvvəlki üzvü aydınlaşdırən, dəqiqləşdirən söz və ifadə olması. Bütün cümlə üzvlərinin əlavəsinin olması. Əlavələrlə bağlı işlənən durğu işarələri.

Ara sözlər. Ara sözün danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibətini bildirməsi. Ara sözlərlə bağlı vergül işarəsinin işlənməsi.

Xitab. Xitabın cümlədə müraciət ediləni bildirən söz və ya söz birləşməsi olması. Xitabla bağlı işlənən durğu işarələri.

Cümlə.

Cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri. Nəqli cümlə. Sual cümləsi. Əmr cümləsi. Nida cümləsi.

Baş üzvlərin iştirakına görə sadə cümlənin növləri.

Müəyyən şəxslə cümlə. Qeyri-müəyyən şəxslə cümlə. Ümumi şəxslə cümlə. Şəxssiz cümlə. Adlıq cümlə. Söz-cümlə. Söz-cümlələrin ifadə vasitələri.

Cümlənin quruluşca növləri. Sadə cümlənin bir, mürəkkəb cümlənin iki və daha artıq qrammatik əsasının olması.

Mürəkkəb cümlə.

Tabesiz mürəkkəb cümlə. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında tabesizlik əlaqəsinin olması.

Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr (intonasiya, tabesizlik bağlayıcıları).

Tabeli mürəkkəb cümlələr.

Baş və budaq cümlə. Tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr (intonasiya, tabelilik bağlayıcıları, digər vasitələr). Tabeli mürəkkəb cümlədə ki bağlayıcısının yeri. Tabeli mürəkkəb cümlələrdə bağlayıcı sözlər. Baş və budaq cümlələrin yeri.

Sintaktik təhlil.

Vasitəsiz nitq. Vasitəsiz nitqdə durğu işarələri (qoşa nöqtə, dırnaq, vergül, tire).

Dialoqlarda durğu işarələri.

Vasitəli nitq.

Dil, onun ictimai hadisə olması.

Yazı, onun tipləri (növləri).

Ədəbi dilin normaları: fonetik norma, leksik norma və qrammatik norma.

Durğu işarələri: nöqtə, sual, nida, vergül, üç nöqtə, qoşa (iki) nöqtə, dırnaqlar, tire.

Dilin üslubi imkanlarının təzahür formaları: funksional və fərdi (fərdi nitq ünsürləri) üslub. Sözüün üslubi funksiyaları.

Bədii üslubun xüsusiyyətləri. Bədii üslubun obrazlı nitq forması olması. Bədii üslubun təzahür formaları. Sözüün informativ və poetik funksiyaları. Bədii söz. Bədii təsvir və ifadə vasitələri. Ellipsis.

Elmi üslubun xüsusiyyətləri: izah etmək, şərh etmək, nəticə çıxarmaq. Elmi üslubda sözlərin terminləşməsi. Sözüün həqiqi mənada işlədilməsinin elmi üslubun xüsusiyyətlərindən biri olması.

Publisistik üslubun xüsusiyyətləri. Publisistik üslubun formaları: yazılı və şifahi.

Rəsmi-işgüzar üslubun xüsusiyyətləri.

Məişət üslubunun xüsusiyyətləri.

Xülasə. Xülasəyə verilən tələblər.

Tezis. Tezisin əsas xüsusiyyətləri.

Qeyd: Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları"nın təsdiq edilməsi haqqında 18 iyun 2021-ci il tarixli 175 №-li qərarında əksini tapan bəzi qaydalar istifadədə olan dərsliklərdə verilmədiyindən imtahanda bu mövzularla bağlı tapşırıqlardan istifadə edilməyəcək:

1. tərkibində **ae, ea, eə, əa, eo, üa, üə, au, ua, ue, uə** yanaşı yazılan saıtlərin işləndiyi sözlərin tələffüzü ilə bağlı;

2. tərkibində **ov, öv** hərf birləşmələri olan sözlərin tələffüzü ilə bağlı.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. R.Ə.İsmayilov, Ş.F.Zahidova, Ü.R.Nurullayeva, A.F.Xanaliyeva. "Azərbaycan dili". (1-ci və 2-ci hissə) 5-ci sinif, Bakı – 2024.
2. R.Ə.İsmayilov, Ü.R.Nurullayeva, A.F.Xanaliyeva, R. Həbibli, S.X.Məmmədova. "Azərbaycan dili". (1-ci və 2-ci hissə) 6-cı sinif, Bakı – 2025.
3. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, M.H.Vəliyeva, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili". 8-ci sinif, Bakı – 2023.
4. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili". 9-cu sinif, Bakı – 2024.
5. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili", 10-cu sinif. Bakı – 2022.
6. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş. "Azərbaycan dili", 11-ci sinif. Bakı – 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Azərbaycan dili". 5 – 11-ci siniflər üçün qiymətləndirmə tapşırıqları kitabları. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. Bakı – 2025, 2026.
2. Orfoqrafiya, orfoepiya lüğəti. DİM – "Abituriyent". Bakı – 2024.
3. "Azərbaycan dili" vəsait. Bakı – 2025, 2026.
4. "Azərbaycan dili". Test toplusu. (1-ci və 2-ci hissə) (Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış və III ixtisas qrupu üzrə qəbul imtahanlarına hazırlaşanlar üçün) "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. Bakı – 2025.
5. "Azərbaycan dili". Test toplusu. (Ümumi orta (9 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün) "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2025.
6. "Azərbaycan dili". Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2026.
7. "Azərbaycan dili". Ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2026.

RİYAZİYYAT

Proqram fənn kurikulumu üzrə təlim nəticələrinə uyğun olaraq V – XI sinif dərslərləri əsasında hazırlanmışdır.

HƏQİQİ ƏDƏDLƏR

Natural ədədlər və onların onluq say sistemində yazılışı. Natural ədədlər üzərində əməllər. Toplama və vurmanın xassələri. Çoxrəqəmli ədədlərin yuvarlaqlaşdırılması. Ədədin bölünəni və böləni. Tam və qalıqlı bölmə. Bölünmə əlamətləri. Sadə və mürəkkəb ədədlər. Mürəkkəb ədədin sadə vuruqlara ayrılışı. Qarşılıqlı sadə ədədlər. Ən böyük ortaqlıq bölmə (ƏBOB), ən kiçik ortaqlıq bölmənin (ƏKOB).

Adi kəsrlər. Düzgün kəsrlər, düzgün olmayan kəsrlər. Kəsrin əsas xassəsi. Kəsrlərin ixtisarı. Kəsrlərin ortaqlıq (eyni) məxrəcə gətirilməsi. Adi kəsrlərin müqayisəsi. Adi kəsrlər üzərində əməllər. Qarışıq ədədlər və onlar üzərində əməllər.

Ədədin hissəsinin və hissəsinə görə ədədin tapılması.

Onluq kəsrlər. Onluq kəsrin tam və kəsr hissəsi. Onluq kəsrlərin müqayisəsi. Onluq kəsrlər üzərində əməllər. Dövri onluq kəsr. Onluq kəsrlərin yuvarlaqlaşdırılması. Adi kəsrin onluq kəsre, onluq kəsrin və dövri onluq kəsrin adi kəsre çevrilməsi. Adi, onluq və dövri onluq kəsrlər üzərində birgə əməllər.

Mənfi ədəd anlayışı. Əks ədədlər. Tam ədədlər. Tam ədədlər üzərində əməllər. Qarşılıqlı tərs ədədlər. Rəşional ədədlər. Ədəd oxu. Həqiqi ədədlərin ədəd oxu üzərində təsviri. Ədədin modulu (mütləq qiyməti). Ədəd oxu üzərində yerləşən iki nöqtə arasındakı məsafə. İrrəşional ədədlər. Həqiqi ədədlər. Həqiqi ədədlərin müqayisəsi. Həqiqi ədədlər üzərində əməllər. Ədədin tam və kəsr hissəsi. Ədədi orta, həndəsi orta.

KOMPLEKS ƏDƏDLƏR

Kompleks ədədin tərfi. Qoşma kompleks ədədlər. Kompleks ədədlərin toplanması, çıxılması, vurulması, bölünməsi və natural üstlü qüvvəti.

NİSBƏT. TƏNASÜB. FAİZ

Nisbət. Tənasüb və onun xassəsi. Düz mütənasib kəmiyyətlər və onların xassələri. Tərs mütənasib kəmiyyətlər və onların xassələri. Ədədin verilmiş ədədlərlə düz və tərs mütənasib hissələrə bölünməsi.

Faiz. Onluq kəsrin faizlə ifadəsi. Faizin adi və onluq kəsrlə ifadəsi. Ədədin faizinin tapılması. Faizinə görə ədədin tapılması. İki ədədin nisbətini faizlə ifadəsi. Kəmiyyətlərin dəyişməsinin faizlə ifadəsi. Diaqramlar.

RƏŞİONAL İFADƏLƏR

Ədədi ifadələr. Dəyişəni olan ifadələr. İfadələrin qiymətlərinin müqayisəsi.

Natural üstlü qüvvət və onun xassələri.

Birhədli və onun standart şəkl. Çoxhədli və onun standart şəkl. Birhədlinin vurulması və qüvvətə yüksəldilməsi, birhədlinin çoxhədliyə vurulması, çoxhədlinin toplanması, çıxılması, vurulması. Eyniliklər və eynilik çevrilmələri.

Müxtəsər vurma düsturları. Çoxhədlinin vuruqlara ayrılması. Kvadrat üçhədlidən tam kvadratin ayrılması. Kvadrat üçhədlinin ən böyük və ya ən kiçik qiymətinin tapılması.

Rəşional ifadələr. Rəşional ifadələrin toplanması, çıxılması, vurulması, bölünməsi və qüvvətə yüksəldilməsi.

Rəşional ifadələrin eynilik çevrilmələri. Rəşional ifadələrdə dəyişənin mümkün qiymətləri (DMQ).

***n*-ci DƏRƏCƏDƏN KÖK.**

İRRƏŞİONAL İFADƏLƏR.

HƏQİQİ ÜSTLÜ QÜVVƏT

Kvadrat kök. Həşabi kvadrat kök. Həşabi kvadrat kökün xassələri. $\sqrt{x^2} = |x|$ eyniliyi. Vuruğun kök işarəsi altından çıxarılması və vuruğun kök işarəsi altına salınması. Kvadrat köklər daxil olan ifadələrin çevrilməsi.

Tam üstlü qüvvət və onun xassələri.

Ədədin standart şəkl.

Həqiqi ədədlərin *n*-ci dərəcədən kökü və onun xassələri. Həqiqi üstlü qüvvət və onun xassələri. Qüvvətlərin müqayisəsi. Kəsrin məxrəcinin irrəşionallıqdan azad edilməsi. İrrəşional ifadələrin eynilik çevrilmələri. İrrəşional ifadələrdə dəyişənin mümkün qiymətləri (DMQ).

ÖLÇMƏ. STATİSTİKANIN ELEMENTLƏRİ.

ÇOXLUQLAR. BİRLƏŞMƏLƏR NƏZƏRİYYƏSİNİN VƏ EHTİMAL NƏZƏRİYYƏSİNİN ELEMENTLƏRİ

Kəmiyyətlərin ölçülməsi. Eyni kəmiyyətin müxtəlif ölçü vahidləri və onlar arasındakı əlaqə.

Məlumatların toplanması. Median, moda və ən böyük fərq. Məlumatın təhlili. Məlumatın qruplaşdırılması və təqdimi.

Çoxluq anlayışı. Sonlu çoxluq, sonsuz çoxluq və boş çoxluq. Alt çoxluq. Bərabər çoxluqlar. Çoxluqların birləşməsi, kəsişməsi, fərqi və onların xassələri. Eylər-Venn diaqramı. İki sonlu çoxluğun birləşməsinin elementlərinin sayı.

Birləşmələr nəzəriyyəsində toplanma və vurma prinsipləri. Birləşmələrin növləri: permutasiyalar, kombinezonlar.

Hadisə anlayışı. Yəqin hadisə, mümkün olmayan hadisə, təsadüfi hadisə. Elementar hadisələr. Asılı olmayan və asılı olan hadisələr. Mümkün halların sayı. Ölvərişli halların sayı. Hadisənin ehtimalı. Ehtimalların toplanması qaydası. Asılı olmayan iki hadisənin ehtimalı. Asılı olan iki hadisənin ehtimalı (şərti ehtimal). Birləşmələr nəzəriyyəsinin düsturlarının tətbiqi ilə məsələ həlli.

BİRDƏYİŞƏNLİ TƏNLİKLƏR VƏ

TƏNLİKLƏRİN TƏTBİQİ İLƏ MƏSƏLƏ HƏLLİ

Tənlik və onun kökləri. Eynigüclü tənliklər. Birdəyişənli xətti tənlik və ona gətirilən tənliklər. Birdəyişənli xətti tənliklərin tətbiqi ilə məsələ həlli.

Kvadrat tənlik. Natamam kvadrat tənliklər. Kvadrat tənliyin kökləri düsturu. Viyet teoremi və onun tərsi olan teorem. Kvadrat üçhədlinin vuruqlara ayrılması. Kvadrat tənliyə gətirilən tənliklər. Kvadrat tənliklərin tətbiqi ilə məsələ həlli.

Rəşional tənliklər. Sadə irrəşional tənliklər. Rəşional tənliklərin tətbiqi ilə məsələ həlli. Modul işarəsi daxilində dəyişəni olan tənliklər (modullu tənliklər).

TƏNLİKLƏR SİSTEMİ VƏ TƏNLİKLƏR

SİSTEMİNİN TƏTBİQİ İLƏ MƏSƏLƏ HƏLLİ

İkidəyişənli xətti tənlik. İkidəyişənli xətti tənliklər sistemi və onun həlli üsulları. Eynigüclü tənliklər sistemi. İkidəyişənli xətti tənliklər sisteminin kökünün varlığının

araşdırılması. Biri xətti, digəri ikidərəcəli, hər iki tənliyi ikidərəcəli olan ikidəyişənli tənliklər sistemi. Tənliklər sisteminin tətbiqi ilə məsələ həlli.

BƏRABƏRSİZLİKLƏR

Ədədi bərabərsizliklər və onların xassələri. Ədədi bərabərsizliklərin toplanması və vurulması. Ədədi aralıqlar. Ədədi aralıqların birləşməsi və kəsişməsi. Birdəyişənli xətti bərabərsizliklərin həlli. Eynigüclü bərabərsizliklər. İkiqat xətti bərabərsizliklər. Birdəyişənli xətti bərabərsizliklər sistemi və birdəyişənli xətti bərabərsizliklər heyəti.

Rasional bərabərsizliklər. Bərabərsizliklərin intervallar üsulu ilə həlli. Modul işarəsi daxilində dəyişənli olan bərabərsizliklər (modullu bərabərsizliklər). Kvadrat bərabərsizliklər. Mənfi olmayan iki ədədin ədədi ortası ilə həndəsi ortası arasında münasibət.

ƏDƏDİ ARDICILLIQLAR. SİLSİLƏLƏR

Ədədi ardıcılıqlar. Monoton ardıcılıq. Ədədi və həndəsi silsilə, onların xassələri. Ədədi və həndəsi silsilənin n -ci həddinin və ilk n həddinin cəmi düsturları. Sonsuz azalan həndəsi silsilənin cəmi ($|q| < 1$).

FUNKSİYALAR VƏ QRAFİKLƏR

Düzbucaqlı koordinat sistemi. Funksiya anlayışı. Funksiyanın təyin oblastı və qiymətlər çoxluğu. Funksiyanın verilməsi üsulları. Funksiyanın qrafiki. Funksiyanın sıfırları. Funksiyanın artması, azalması, dövrü funksiya, tək funksiya, cüt funksiya. Qüvvət funksiyası. Mürəkkəb funksiya. Tərs funksiya. Xətti funksiya və onun qrafiki. Xətti funksiyaların qrafiklərinin qarşılıqlı vəziyyəti. $y = ax^2 + bx + c$ ($a \neq 0$),

$y = \frac{k}{x}$ ($k \neq 0$), $y = \sqrt{x}$, $y = |x|$, $y = x^3$ funksiyaları və

onların qrafikləri. Qrafiklərin çevrilməsi.

TRİQONOMETRİK FUNKSİYALAR.

TRİQONOMETRİK TƏNLİKLƏR

Bucağın dərəcə ölçüsü və radian ölçüsü. Bucağın radian ölçüsünün dərəcə ölçüsü ilə və tərsinə ifadəsi. Vahid çevrə. İxtiyari bucağın sinusu, kosinusu, tangensi və kotangensinin tərfi. $y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \tan x$, $y = \cot x$ funksiyalarının xassələri və qrafikləri. Triqonometrik eyniliklər. Çevirmə düsturları. İki bucağın cəmi və fərqinin triqonometrik funksiyaları. İkiqat arqumentin triqonometrik funksiyaları. Yarım arqumentin triqonometrik funksiyaları. $\sin \alpha$ və $\cos \alpha$ -nın $\tan(\alpha/2)$ ilə ifadəsi. Cəmin, fərqin hasilə çevrilməsi. Hasilə cəmə çevirmə düsturları. Tərs triqonometrik funksiyalar, onların xassələri və qrafikləri.

Triqonometrik tənliklər və onların həlli üsulları.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK FUNKSİYALAR

Üstlü funksiya, onun xassələri və qrafiki. e ədədi. Ədədin loqarifmi və onun xassələri. Loqarifmik funksiya, onun xassələri və qrafiki. Üstlü və loqarifmik ifadələrin çevrilməsi.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK TƏNLİKLƏR.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK BƏRABƏRSİZLİKLƏR

Üstlü tənliklər və onların həll üsulları. Loqarifmik tənliklər və onların həll üsulları.

Üstlü bərabərsizliklər. Loqarifmik bərabərsizliklər.

SADƏ HƏNDƏSİ FİQURLAR

Nöqtə, düz xətt və müstəvi. Parça. Parçaların müqayisəsi. Parçalar üzərində əməllər. Şüa. Əks şüalar. Bucaq. Bucağın növləri. Bucaqların müqayisəsi. Bucağın tənböləni. Qonşu və qarşılıqlı bucaqlar.

İki düz xəttin qarşılıqlı vəziyyəti. Paralel düz xətlər. İki paralel düz xəttin kəsənlə əmələ gətirdiyi bucaqların

xassələri. Düz xətlərin paralellik əlamətləri. Paralel düz xətlərin xassələri.

Perpendikulyar düz xətlər. Nöqtədən düz xəttə qədər məsafə, iki paralel düz xətt arasındakı məsafə. Planimetriya aksiomları. Uyğun tərəfləri paralel olan bucaqlar. Uyğun tərəfləri perpendikulyar olan bucaqlar.

ÇEVİRƏ VƏ DAİRƏ

Çevrə, dairə, çevrə qövsü. Dairə sektoru və dairə seqmenti. Çevrənin və çevrə qövsünün uzunluğu. π ədədi. Düz xətlə çevrənin qarşılıqlı vəziyyəti: toxunan və kəsən. Toxunanlar və kəsənlərin xassələri. Çevrəyə çəkilmiş toxunanlar və kəsənlər arasındakı bucaqlar. Mərkəzi bucaq. Daxilə çəkilmiş bucaq. Çevrədə vətər və kəsənlərinlərin xassələri. İki çevrənin qarşılıqlı vəziyyəti.

ÜÇBUCAQLAR

Üçbucaq və onun əsas elementləri. Üçbucağın daxili bucaqlarının cəmi. Üçbucağın xarici bucağı. Üçbucağın xarici bucağının xassəsi. Üçbucağın xarici bucaqlarının cəmi. Üçbucağın tərəfləri və bucaqları arasındakı münasibətlər. Üçbucağın perimetri. Üçbucağın növləri. Üçbucağın medianı, tənböləni, hündürlüyü. Üçbucaq bərabərsizliyi. Üçbucağın medianlarının və tənbölənlərinin xassəsi.

Konqruent üçbucaqlar. Üçbucaqların konqruentlik əlamətləri. Bərabəryanlı və bərabərtərəfli üçbucağın xassələri.

Düzbucaqlı üçbucaq və onun elementləri. Düzbucaqlı üçbucaqda triqonometrik nisbətlər. 30° -li bucaq qarşısındakı katetin xassəsi. Pifaqor teoremi. Perpendikulyar və mail. Mailin proyeksiyası. Düzbucaqlı üçbucaqda hipotenuza çəkilmiş hündürlüklə onun hipotenuzdan ayırdığı parçalar arasındakı münasibət. Düzbucaqlı üçbucaqda katetlə hipotenuz və həmin katetin hipotenuz üzərindəki proyeksiyası arasındakı münasibət.

Üçbucağın daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrə. Daxilə və xaricə çəkilmiş çevrələrin radiuslarının üçbucağın tərəfləri ilə ifadəsi.

Sinuslar teoremi. Kosinuslar teoremi. Üçbucaqların həlli.

DÖRDBUCAQLILAR VƏ ÇOXBUCAQLILAR

Sınıq xətt. Qapalı sınıq xətt. Çoxbucaqlı. Qabarıq çoxbucaqlı. Qabarıq çoxbucaqlının daxili və xarici bucaqlarının cəmi. Düzgün çoxbucaqlılar. Düzgün çoxbucaqlının daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrələr.

Dördbucaqlı və onun əsas elementləri. Qabarıq dördbucaqlı. Qabarıq dördbucaqlının daxili və xarici bucaqlarının cəmi. Paraleloqram, onun xassələri və əlamətləri. Düzbucaqlı, romb, kvadrat və onların xassələri.

Fales teoremi. Üçbucağın orta xətti.

Trapeziya və onun orta xətti.

Qabarıq dördbucaqlıların daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrələr.

FİQURLARIN SAHƏSİ

Sahə anlayışı. Düzbucaqlının, kvadratin, paraleloqramın, üçbucağın, rombun, trapesiyanın və ixtiyari çoxbucaqlının sahəsi. Dairə və onun hissələrinin sahəsi.

KOORDİNATLAR ÜSULU. HƏRƏKƏT. OXŞARLIQ. VEKTORLAR

Müstəvidə və fəzada Dekart koordinat sistemi. Parçanın orta nöqtəsinin koordinatları. İki nöqtə arasındakı məsafə düsturu. Düz xəttin tənliyi. Düz xəttin bucaq əmsalı. Çevrənin tənliyi.

Hərəkət, ox simmetriyası, mərkəzi simmetriya, müstəviyə nəzərən simmetriya, paralel köçürmə.

Homotetiya. Mütənasib parçalar. Fiqurların oxşarlığı. Üçbucaqların oxşarlıq əlamətləri. Oxşar fiqurların perimetrləri və sahələri nisbəti.

Müstəvidə və fəzada vektorlar. Vektorun komponentləri. Vektorun uzunluğu (mütləq qiyməti). Vektorların toplanması və çıxılması. Vektorun ədədə vurulması. Komponentləri ilə verilmiş vektorlar üzərində əməllər. Müstəvidə vektorun kollinear olmayan iki vektor üzrə ayrılığı. Vektorun ort vektorları üzrə ayrılığı. İki vektor arasındakı bucaq. İki vektorun skalyar hasilı.

FƏZADA NÖQTƏ, DÜZ XƏTT, MÜSTƏVİ

Fəzada nöqtə, düz xətt və müstəvi. Stereometriya aksiomları. Fəzada düz xətlərin və müstəvilərin qarşılıqlı vəziyyəti. Düz xətlərin paralellik əlamətləri. Düz xətlə müstəvinin paralellik əlaməti. Müstəvilərin paralellik əlaməti. Paralel müstəvilərin xassələri. Fəzada düz xətlərin perpendikulyarlığı. Düz xətlə müstəvinin perpendikulyarlıq əlaməti. Perpendikulyar və maillər. Üç perpendikulyar haqqında teorem. Nöqtədən müstəviyə qədər məsafə. İki müstəvi arasındakı bucaq. Perpendikulyar müstəvilər. İki müstəvinin perpendikulyarlıq əlaməti. Düz xətlə müstəvi arasındakı bucaq. İkiüzlü bucaqlar. Çarpaz düz xətlər arasındakı bucaq və məsafə.

ÇOXÜZLÜLƏR, ONLARIN SƏTHİ VƏ HƏCMİ

Çoxüzlü. Prizma. Paralelepiped və onun diaqonalı. Prizmanın müstəvi kəsikləri. Piramida. Piramidanın müstəvi kəsikləri. Kəsik piramida. Düzgün çoxüzlülər. Prizma, piramida və kəsik piramidanın yan səthinin və tam səthinin sahəsi. Düzbucaqlı paralelepipedin, düz və mail prizmanın, piramidanın və kəsik piramidanın həcmi. Oxşar fəza fiqurlarının səthlərinin sahələri və həcmələri nisbəti.

FIRLANMA FİQURLARI,

ONLARIN SƏTHİ VƏ HƏCMİ

Silindr və konus. Silindrin və konusun müstəvi kəsikləri. Sfera və kürə. Kürənin müstəvi ilə kəsiyi. Kürənin hissələri. Çoxüzlülərlə fırlanma fiqurlarının müxtəlif kombinasiyaları. Silindrin, konusun, kəsik konusun yan səthinin və tam səthinin sahəsi. Sferanın sahəsi.

Silindr, konus və kəsik konusun həcmi. Kürənin həcmi. Oxşar fırlanma fiqurlarının səthlərinin sahələri və həcmələri nisbəti.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Z. İsayev, M. Məhərrəmov, M. Kərimov, G. Hüseynzadə, V. Musayev, A. Abdullayev. Riyaziyyat 5 (1-ci və 2-ci hissə) – Bakı, 2024.
2. Z. İsayev, M. Məhərrəmov, G. Hüseynzadə, A. Abdullayev. Riyaziyyat 6 (1-ci və 2-ci hissə) – Bakı, 2025.
3. Z. İsayev, M. Məhərrəmov, G. Hüseynzadə, A. Abdullayev, S. İsmayilova, İ. Məhərov. Riyaziyyat 7 (1-ci və 2-ci hissə) – Bakı, 2026.
4. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 8 – Bakı, 2023.
5. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 9 – Bakı, 2024.
6. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 10. – Bakı, 2022.
7. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, Ə. Quliyev, Riyaziyyat 11. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Riyaziyyat” vəsait. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
2. Riyaziyyat. 5-11-ci siniflər üçün “Qiymətləndirmə tapşırıqları” kitabçaları. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025, 2026.
3. Riyaziyyat. Test toplusu. (Ümumi orta (9 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün) “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
4. Riyaziyyat. Test toplusu (1-ci və 2-ci hissə). “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
5. “Riyaziyyat”. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun “20 variant sınaq imtahanı” kitabı. Bakı – 2026.

XARİCİ DİL

(İngilis, alman, fransız, rus, ərəb və fars dilləri)

Təqdim olunan proqram V-XI siniflərin tədris materialları əsasında hazırlanmışdır.

İmtahanda fənn kurikulumunun Xarici dil fənni üçün müəyyən etdiyi 4 (**“Dinləmə”**, **“Danışma”**, **“Oxu”** və **“Yazı”**) məzmun xəttinə aid altstandartların hamısı üzrə bilik və bacarıqların yoxlanılması 2026/2027-ci tədris ilində də mümkün deyil. Bəzi altstandartların tələblərinin yoxlanılması üçün müəyyən vasitələr tələb edildiyindən, onlarla bağlı tapşırıqlardan istifadə olunması məqsəduyğun hesab edilmir. **“Danışma”** məzmun xətti üzrə bilik və bacarıqlar buraxılış imtahanında hələ ki, yoxlanılmır.

Proqram əsas etibarilə 3 (**“Dinləmə”**, **“Oxu”** və **“Yazı”**) məzmun xətti üzrə altstandartların tələblərinin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üçün verilmiş materialları əhatə edir.

“Dinləmə” məzmun xətti, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- müraciətlər zamanı sualları cavablandırmaq;
- müraciətlərə uyğun tapşırıqları ardıcıl icra etmək;
- dinlənən mətndəki əsas fikri müəyyən etmək;
- dinlənən mətndəki fakt və hadisələri qruplaşdırmaq, ümumiləşdirmələr aparmaq və s.

“Oxu” məzmun xətti ilə bağlı, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- mətndəki əsas fikri müəyyən etmək;
- mətnin bütöv hissələrini fərqləndirmək;
- mətndəki əsas fakt və hadisələri seçmək, qruplaşdırmaq;
- mətndəki fakt və hadisələri təhlil etmək və s.

“Yazı” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- verilmiş sözləri mənə və qrammatik cəhətdən əlaqələndirərək cümlələr qurmaq;
- müxtəlif əşya və hadisələri təsvir etmək;
- müxtəlif konstruksiyalı cümlələri düzgün yazmaq;
- cümlələri və abzasları düzgün əlaqələndirmək üçün bağlayıcı vasitələrdən istifadə etmək;
- orfoqrafiya, qrammatika və dürgü işarəsi qaydalarına əməl etmək.

İNGİLİS DİLİ

FONETİKA (PHONETICS)

İngilis dilinin hərf və səs tərkibi. Səs-hərf münasibəti. Sözlərdə səs tərkibi ilə hərf tərkibinin bir-birinə uyğun gəlməməsi halları. Hərf və hərf birləşmələrinin oxunuş qaydaları. Uzun və qısa sait səslər. Monoftonqlar və diftonqlar. Kar və cingilti samit səslər.

Açıq və qapalı heca. Vurğu.

LEKSİKOLOGİYA (LEXICOLOGY)

Sözün leksik və qrammatik mənalı. Sözlərin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb sözlər. Təkmənalı və çoxmənalı sözlər. Sinonimlər (Synonyms). Antonimlər (Antonyms).

Feillərin sözünü və zərflərlə birləşməsi – tərkibi feillər (Phrasal Verbs). (His mother stood up for him and said that he had acted sensibly. A really determined person never gives up trying).

Sözdüzəltmə (Word formation).

İsim düzəldən suffikslər: -i, -ian/-an, -ese, -ess, -er, -ment, -tion (-sion), -ness, -ity, -ing, -th, -dom, -ship.

Sifət düzəldən suffikslər: -less, -ful, -able, -y, -ly (a weekly newspaper, lovely, friendly, lonely, elderly, lively, cowardly),

-ous, -ish və prefikslər: pre-, un-, in- (im-, ir-, il-).

Say düzəldən suffikslər: -teen, -ty, -th.

Feil düzəldən suffikslər: -ify, -ize, -ate, -en və prefikslər: en-, dis-, re-, un-, il-, im-, ir-, mis-.

Zərf düzəldən suffikslər: -ly (fluently, to publish weekly), -ward(s) (forward, upward).

MORFOLOGİYA (MORPHOLOGY)

İsim (The Noun). İsmın əsas qrammatik əlamətləri. Xüsusi və ümumi isimlər. Ümumi isimlərin təsnifatı. Konkret və mücərrəd isimlər. Toplu isimlər. Maddi isimlər. Sayılan və sayılmayan isimlər.

Tək və cəm isimlər. Yalnız təkde işlənən isimlər; sayılmayan – maddi və mücərrəd isimlər.

Yalnız cəmdə işlənən isimlər. Cəm forması xüsusi qayda ilə düzələn isimlər. Tək və cəm forması eyni olan isimlər (a sheep- two sheep, a deer- three deer).

İsmın halları: adlıq hal (The Common Case) və yiyəlik hal (The Genitive /Possessive Case).

Canlı varlıqları bildirən isimlərin yiyəlik halının düzəldilməsi (the student's answer, the students' answers; the child's toys, the children's toys). Canlı və cansız varlıqları bildirən isimlərdə yiyəlik halının of sözünü ilə ifadə edilməsi.

Bəzi cansız varlıqları bildirən isimlərlə (zaman bildirən, ölkə, şəhər, fəsil, ay, gün, ulduz və planet bildirən isimlərlə) yiyəlik hal şəkilçisinin işlənməsi.

Artıql (The Article). Qeyri-müəyyənlik (a, an) və müəyyənlik (the) artıqları. Artıqların işlədilmə və işlədilməmə halları.

Sifət (The Adjective). Sifətin adi (Positive Degree), müqayisə (Comparative Degree) və üstünlük (Superlative

Degree) dərəcələri. Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi. Müqayisə və üstünlük dərəcələri kökündən dəyişməklə düzələn sifətlər: *bad – worse – the worst, good – better – the best*.

Sifətin bağlayıcı feillərlə (Link verbs) (*to be, to taste, to seem, to smell, to look, to feel, to become, to appear, to stay, to get, to grow, to sound*) işlədilməsi: *She feels bad. He looked happy*.

Than, (not) as ... as, not so ... as bağlayıcıları ilə düzələn konstruksiyalar.

Say (The Numeral). Miqdar sayları (Cardinal numerals). Sıra sayları (Ordinal numerals). Sıra saylarının düzəldilməsi.

Əvəzlik (The Pronoun). Əvəzliliklərin növləri.

Şəxs əvəzlilikləri (Personal Pronouns). Şəxs əvəzliliklərinin halları: adlıq halı (The Nominative Case) və obyekt halı (The Objective Case).

Yiyəlik əvəzlilikləri (Possessive Pronouns). Asılı (isimlə işlənən) və müstəqil (isimsiz işlənən) formaları.

Qeyri-müəyyən əvəzliliklər (Indefinite Pronouns): *some, any* və onların törəmələri.

One qeyri-müəyyən əvəzliyinin işlədilməsi.

Many, much, little, a little, few, a few əvəzliliklərinin işlənməsi.

A lot (of), lots (of), plenty (of) sözlərinin işlənməsi.

Təyini əvəzliliklər (Defining Pronouns): *all, both, each, every, everybody, everyone, everything*.

Qayıdış əvəzlilikləri (Reflexive Pronouns): *myself, yourself, himself, herself, itself, ourselves, yourselves, themselves*.

İşarə əvəzlilikləri (Demonstrative Pronouns): *this, that, these, those*.

Sual (Interrogative Pronouns), nisbi (Relative Pronouns) və bağlayıcı (Conjunctive Pronouns) əvəzliliklər: *who, which, what, whose, whom, that*. Tamamlıq funksiyasında olan nisbi əvəzliliklərin atıla bilməsi.

İnkə əvəzlilikləri (Negative Pronouns): *no, nobody, no one, nothing, none(of)*.

Feil (The Verb). Feilin dörd əsas forması (Basic Forms of the Verb). Məsdər (The Infinitive); Keçmiş sadə zaman forması (The Past Simple), İndiki zaman feili sifəti (The Present Participle); Keçmiş zaman feili sifəti (The Past Participle).

To be, to have və *to do* feilləri.

Feilin xəbər şəklinin dörd zaman qrupu:

I. Sadə (qeyri müəyyən) zamanlar. (Simple Tenses);

1) İndiki sadə zaman formasının (The Present Simple) düzəldilməsi və işlədilməsi.

2) Keçmiş sadə zaman formasının (The Past Simple) düzəldilməsi və işlədilməsi. Qaydalı və qaydasız feillər (Regular and Irregular Verbs). *Used to + məsdər* söz birləşməsi.

3) Gələcək sadə zaman formasının (The Future Simple) düzəldilməsi və işlədilməsi.

4) Keçmiş nəzərə gələcək sadə zaman formasının (The Future Simple in the Past) düzəldilməsi və işlədilməsi.

II Davamedici zamanlar (Continuous Tenses);

1) İndiki davamedici (The Present Continuous/Progressive) zaman formasının düzəldilməsi və işlədilməsi.

2) Keçmiş davamedici (The Past Continuous/Progressive) zaman formasının düzəldilməsi və işlədilməsi.

3) Gələcək davamedici (The Future Continuous) zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

To be going to ifadəsi.

III. Bitmiş zamanlar (Perfect Tenses);

1) İndiki bitmiş (The Present Perfect) zaman formasının düzəldilməsi və işlədilməsi.

2) Keçmiş bitmiş (The Past Perfect) zaman formasının düzəldilməsi və işlədilməsi.

IV. Bitmiş davamedici zamanlar (Perfect Continuous Tenses).

1) İndiki bitmiş davamedici (The Present Perfect Continuous/Progressive) zaman formasının düzəldilməsi və işlədilməsi.

2) Keçmiş bitmiş davamedici (The Past Perfect Continuous/Progressive) zaman formasının düzəldilməsi və işlədilməsi.

Zamanların uzlaşması (The Sequence of Tenses).

Modal feillər (The Modal Verbs) və onların ekvivalentləri: *can (could), may (might), must, to have to, to be able to, need, ought to, should*. *May, might, could* modal feillərinin (inkarda *might not, may not*) ehtimal, gümanlıq və proqnoz mənası bildirməsi. (*We may go to the cinema tomorrow. We might go to the cinema tomorrow. She may not come to the party.*)

Modallıq mənası ifadə edən birləşmələr. *To be about to*. (The movie is just about to start.) *To be due to*. (The flight is due to take off at 5:00PM.)

Should have + past participle (Keçmiş peşmanlıqlar və səhvlər haqqında danışdıqda - Past regrets or mistakes) (*She shouldn't have opened the letter; it wasn't addressed to her. You should have told him that the paint on that seat was wet*).

Modallıq mənası bildirən birləşmələr (ifadələr). *Had better + V1; would rather + V2* (*You had better finish your homework before dinner; I would rather stay home tonight than go to the party.*)

Feilin məchul növü (The Passive Voice). İndiki sadə zaman (The Present Simple), Keçmiş sadə zaman (The Past Simple), Gələcək sadə zaman (The Future Simple), İndiki bitmiş zaman (The Present Perfect), Keçmiş bitmiş zaman (The Past Perfect), İndiki davamedici zaman (The Present Continuous) və Keçmiş davamedici zaman (The Past Continuous) formalarının məchul növdə işlədilməsi.

Modal feillərin (*can, may, must, should*) məchul növlə işlənməsi (Modal Verbs in the Passive Voice).

Feilin əmr şəklinin (The Imperative Mood) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Feilin şəxssiz (təsriflənməyən) formaları (Non-Finite forms of the verb). Məsdər (The Infinitive). *to read, to sit*. Məsdərin inkar forması (*not to read, not to sit*).

Müəyyən feillər (*to agree, can't afford, to choose, to decide, to deserve, to expect, to fail, to hope, to need, to offer, to plan, to promise, to want, to wish, would like*), "ought" modal feili və modal ifadələrdən sonra məsdərin "to" ilə işlənməsi. (*They were able to stay calm in the room. I expect to finish my work tomorrow. I promised to go there. He has to finish his project before dinner.*)

Bir çox sifətlərdən sonra məsdərin "to" ilə işlənməsi. (*It is important to do homework every day; We are happy to see our teachers again.*)

Too və enough ilə işlənən sifətlərdən sonra *to + məsdər* işlənməsi. (*Too + sifət + to + məsdər; Enough + sifət + to + məsdər. He is too tired to work. She is old enough to drive. It is never too late to realize your dream.*)

Advise, allow, ask, expect, order, remind, tell, want, permit, encourage, invite, teach, would like + object + to do sth. (I want you to help him. They expected the ship to leave tonight.)

Let, make + object + to do sth (The story made us laugh).

Cerund (The Gerund). (*going, writing, speaking; inkarda – not writing, not going*). Cerundun müəyyən feillərdən (*can't help, to enjoy, to imagine, to keep, to mind, to miss, to practise, to recommend, to risk, to suggest*) və sözlüklərdən sonra işlənməsi. (*He suggested going for a walk. Can you imagine flying without fear? Touch your toes without bending your knees! We had difficulty in finding a parking place.*)

Cerund və ya məsdər formasında işləndikdə mənası dəyişən feillər (*to remember, to forget, to regret, to stop, to mean*).

I regret telling him the secret; I regret to tell you that the meeting is cancelled.

Zərf (The Adverb). Tərzi-hərəkət zərflərinin müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi. Müqayisə və üstünlük dərəcələrini kökündən dəyişməklə düzələn zərflər: *badly – worse – worst, well – better – best, much – more – most, little – less – least*.

Sual və bağlayıcı zərflər (*Interrogative and Conjunctive adverbs*) (*when, where, why, how*).

Nisbi zərflər (*Relative adverbs*). (*where, when*)

Yer, zaman, tezlik və tərz bildirən zərflər (*Adverbs of Place, Time, Frequency and Manner*). (*He will stay there until June. I was very busy yesterday. I always go to the theatre.*)

Ölçü və dərəcə zərfləri: *very (very cold), quite (quite calm), too (too much), enough (well enough, clever enough)*.

Bağlayıcı zərf (Conjunctive Adverb- therefore) - *It was raining; therefore the match was postponed.*

Sözünü (The Preposition). *In, on, at, next to, from, behind, between, opposite, in front of, off, around, round, for, before, after, into, since, till, until, by, to, with, without, under, of, out of, despite, in spite of, because of, as a result of, due to.*

Bağlayıcı (The Conjunction). Tabesiz və tabeli bağlayıcılar (*Coordinating and Subordinating Conjunctions*) (*because, as, and, but, so, or, as...as, not as...as, if, when, before, after, that, neither...nor, either...or, both... and, not only...but also, since (time), since (reason), while(time), whereas, while (contrast), so that, although, even though, though*).

Bağlayıcı sözlər (*who, which, whom, what, whose, that, when, where, how, why*).

SİNTAKSİS (SYNTAX)

Dildə iki və daha çox sözün uyğun şəkildə birləşməsi və işlənməsi – Söz birləşməsi (*Collocation*). (*He just doesn't live in the real world. If I remember rightly, it happened at about 6.30. She raised her hand to ask a question.*)

Sadə cümlə (*The Simple Sentence*). Ünsiyyətədəki məqsədinə görə cümlənin növləri. Nəqli cümlə (*The Declarative Sentence*) (təsdiq və inkar formaları), sual cümləsi: ümumi, xüsusi (sual sözləri - *who, whom, what,*

whose, which, what kind of, how many, how much, when, where, how, why, how long, how often, how well, how far, since when), seçmə və ayırıcı suallar, əmr cümləsi.

Cümlə üzvləri. Baş və ikinci dərəcəli üzvlər. Xəbərin mübtəda ilə uzlaşması.

There formal sözü ilə başlanan cümlələr.

Sadə cümlədə söz sırası.

"So do I. Neither do I." tipli cümlələr. *Too, also, either* sözləri və onların işlədilməsi (*The police agreed with it too. I also decided to make a presentation. They couldn't prepare a report either.*)

Şəxssiz cümlələr: *It is cold. It is early. It is morning. It is snowing.*

Mürəkkəb cümlə (*The Composite Sentence*). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr (*The Compound and The Complex Sentences*).

Tamamlıq budaq cümlələri (*The Object Subordinate clauses*); Təyin budaq cümlələri (*Adjective clauses*); Zaman budaq cümlələri (*The Adverbial clauses of time*);

Şərt budaq cümlələri (*The Adverbial clauses of condition*) Real və qeyri-real şərt budaq cümlələri (*Zero Conditional - If you heat ice, it melts; First Conditional - If you come, I'll show you interesting pictures; Second Conditional - If I had a lot of time, I would travel; Third Conditional - If I had controlled my emotions before starting my speech, the performance would have been more successful.*)

Səbəb budaq cümlələri (*Adverbial clauses of cause (reason)*); Nəticə budaq cümlələri (*Adverbial clauses of result*); Məqsəd budaq cümlələri (*Adverbial clauses of purpose*); Güzəşt budaq cümlələri (*Adverbial clauses of concession*); Qarşılaşdırma budaq cümlələri (*Adverbial clauses of contrast*).

Vasitəsiz və vasitəli nitq (Direct and Indirect or Reported speech). Vasitəsiz nitqin vasitəli nitqə çevrilməsi.

Vasitəsiz nitqdə işlənmiş nəqli cümlələrin, ümumi və xüsusi sual cümlələrinin, əmr cümlələrinin, xəşiş və təkliflərin vasitəli nitqdə düzgün işlənməsi.

Indirect(Reported) Statements (*He said (that) he was waiting for Ann. He said that he had passed the exam the day before*)

Reported(Included)Yes/No questions.(*He asks if I know the Japanese language.*)

Reported(Included)WH questions (*She asked (them) what they wanted.*)

Reported Orders and Requests(*Tom advised me to read the instructions.*)

Reported Suggestions(*Jane suggested selling the house.*)

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Mauricio Shiroma, Veronica Teodorov with Paulo Machado. *Game Changer*. 5-ci sinif. – Bakı, 2024.
2. Viviane Kirmeliene, Denise Santos with Paulo Machado. *Game Changer*. 6-cı sinif. – Bakı, 2025.
3. Claire Thacker, Stuart Cochrane with Andrew Reid and Daniel Vincent. *Shape it!* 7-ci sinif, - Bakı, 2026.
4. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English*. 8-ci sinif. – Bakı, 2023.
5. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova.. 9-cu sinif. – Bakı, 2024.

6. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. English. 10-cu sinif. – Bakı, 2022.
7. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. English. 11-ci sinif. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. English. Vəsait. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2025.
 2. İngilis dili. 5-11-ci siniflər üçün "Qiymətləndirmə tapşırıqları" kitabları. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2026.
 3. İngilis dili. Test toplusu. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. I hissə – Bakı, 2026.
 4. İngilis dili. Test toplusu. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. II hissə – Bakı, 2026.
 5. İngilis dili. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2026.
-

ALMAN DİLİ

FONETİKA (DIE PHONETIK)

Alman dilinin hərf və səs tərkibi. Səs-hərf münasibəti. Uzun və qısa sait səslər. Səs və hərf birləşmələri. Diftonqlar, affrikatlar.

Söz vurğusu. Mürəkkəb sözlərdə vurğu. Ayrılan və ayrılmayan ön şəkilçili feillərdə vurğu.

LEKSİKA (DIE LEXIK)

Sözün leksik mənası (*lexikalische Bedeutung: Bahnhof, Haus* usw.). Təkmənəli və çoxmənalı sözlər (*Monosemische und polysemische Wörter – niemals, die Bank*). Sinonimlər (*Synonyme: schön-hübsch*). Antonimlər (*Antonyme: klein-groß*). Sabit söz birləşmələri (*feste Wortverbindungen-Angst haben* usw.) və nitq etiketləri (*Gruß- und Abschiedsformeln-Guten Tag, mit freundlichen Grüßen* usw.), atalar sözləri (*Sprichwörter-Lügen haben kurze Beine* usw.).

Sözdüzəltmə (Die Wortbildung). -er, -ler, -ner, -ling, -ist, -ent, -ant (kişi cinsli: *der Lehrer, der Polizist* usw.); -ung, -heit, -keit, -in, -schaft, -ei, -tion, -tät (qadın cinsli: *die Zeitung, die Freundschaft* usw.); -um, -chen, -lein suffiksləri və *ge-* prefiksi ilə (orta cinsli: *das Datum, das Buchlein, das Gebäude* usw.) düzələn isimlər. -ig, -lich, -los, -bar, -sam, -isch suffiksləri və *un-* ön şəkilçisi (prefiksi: *essbar, langsam* usw.) ilə düzələn sifətlər.

Ayrılan (*an-, ab-, aus-, auf-, mit-, zu-, bei-* və s.: *anmachen, mitbringen* usw.) və ayrılmayan (*be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-: bekommen, verstehen* usw.) ön şəkilçiləri və *-ieren* (*interessieren, diskutieren* usw.) suffiksi ilə düzələn feillər.

Mürəkkəb feillərin (*kennen lernen, zurück kehren, fort gehen, stehen bleiben, zurück fahren, spazieren gehen* və s.) işlədilməsi.

MORFOLOGİYA (DIE MORPHOLOGIE)

İsim (Das Substantiv). İsmnin quruluşca növləri. İsmnin əsas qrammatik əlamətləri; cinsi, halı və kəmiyyəti. Cinsin məna və suffikslərə görə təyin olunması. (*Die Hauptarten der Substantive. Die drei Kategorien der Substantive: Genus, Kasus und Numerus. Die Bestimmung der Genera (der grammatischen Geschlechter) der Substantive nach Bedeutung und Suffixen*).

İsimlərin cəmlənməsi (*Pluralbildung der Substantive*): I

tip: – e, – e; II tip: –n, –(e)n; III tip: –er, –er; IV tip: –; –, V tip: –s.

İsimlərin təkdə hallanması (*Deklination der Substantive im Singular*); isimlərin qüvvətli, zəif, xüsusi və qadın cinsli isimlərin hallanması, (*die starke, schwache, besondere und weibliche Deklination der Substantive*).

İsimlərin qüvvətli hallanması (die starke Deklination der Substantive):

Nom. – der Hund	das Glas
Gen. – des Hundes	des Glases
Dat. – dem Hund	dem Glas
Akk. – den Hund	das Glas

İsimlərin xüsusi hallanması (die besondere Deklination der Substantive; der Name, der Gedanke, der Friede, der Buchstabe und das Herz):

Nom. – der Name	das Herz
-----------------	----------

Gen. – des Namens

des Herzens

Dat. – dem Namen

dem Herz/Herzen

Akk. – den Namen

das Herz

İsimlərin zəif hallanması (*die schwache Deklination der Substantive*):

Nom. – der Mensch

der Löwe

Gen. – des Menschen

des Löwen

Dat. – dem Menschen

dem Löwen

Akk. – den Menschen

den Löwen

Qadın cinsli isimlərin hallanması (die weibliche Deklination der Substantive):

Nom. – die Tasche

Gen. – der Tasche

Dat. – der Tasche

Akk. – die Tasche

İsimlərin cəmdə hallanması (Deklination der Substantive im Plural):

Nom. – die Kinder

Gen. – der Kinder

Dat. – den Kindern

Akk. – die Kinder

Cəmdə sonu -s, -en (-n) ilə bitən isimlər ismin yönük (Dativ) halında -n qəbul etmirlər.

Artikl (Der Artikel). Artiklin növləri: müəyyən (*Die Arten der Artikel: der bestimmte Artikel: der (Maskulinum/männlich-der Tisch), die (Femininum/weiblich-die Uhr), das (Neutrum/sächlich-das Buch)*) və qeyri-müəyyən (*der unbestimmte Artikel: ein (männlich/sächlich-ein Stuhl/ein Heft) und eine (weiblich-eine Blume)*) artikllər. Artiklin cins, hal, kəmiyyət bildirməsi (*Die Funktionen des Artikels als das Geschlecht, die Anzahl und der Fall*). Artiklin işlənməsi və düşməsi halları (*Der Gebrauch und das Fehlen der Artikel - Das ist ein Buch. Das Buch ist interessant. Auf dem Tisch gibt es Bücher*).

Müəyyən və qeyri-müəyyən artikllərin hallanması (*die Deklination der bestimmten und unbestimmten Artikel*):

Die Deklination der bestimmten Artikel:

Nom. – der	das	die	Pl. die
------------	-----	-----	---------

Gen. – des	des	der	der
------------	-----	-----	-----

Dat. – dem	dem	der	den
------------	-----	-----	-----

Akk. – den	das	die	die
------------	-----	-----	-----

Die Deklination der unbestimmten Artikel:

Nom. – ein	ein	eine
------------	-----	------

Gen. – eines	eines	einer
--------------	-------	-------

Dat. – einem	einem	einer
--------------	-------	-------

Akk. – einen	ein	eine
--------------	-----	------

Sifət (Das Adjektiv). Sifətin əsas qrammatik xüsusiyyətləri (*Die Hauptmerkmale der Adjektive*).

Sifətin dərəcələri (*Steigerungsstufen der Adjektive*): adi (*Positiv-schön, klein*), müqayisə (*Komparativ-schöner, kleiner*) və üstünlük (*Superlativ-am schönsten, am kleinsten, der, die, das kleinste ...*) dərəcələri.

İstisna hallar (*Ausnahmen*) (*gut – besser – am besten, der (die, das) beste, Pl.die besten; nah-näher-am nächsten, der (das, die) nächste, Pl.die nächsten; hoch, höher, am höchsten, der (das, die) höchste, Pl.die höchsten* və s.).

Sifətin hallanması (*Deklination der Adjektive*). Sifətin zəif, qüvvətli və qarışıq hallanması (*Schwache, starke und*

gemischte Deklinationen der Adjektive).

Sifətin zəif hallanması (Schwache Deklination der Adjektive).

Nom. – der <u>schöne</u> Tag	die <u>nette</u> Frau
Gen. – des <u>schönen</u> Tages	der <u>netten</u> Frau
Dat. – dem <u>schönen</u> Tag	der <u>netten</u> Frau
Akk. – den <u>schönen</u> Tag	die <u>nette</u> Frau

Nom. – das <u>schnelle</u> Auto	Pl. die <u>großen</u> Tische
Gen. – des <u>schnellen</u> Autos	der <u>großen</u> Tische
Dat. – dem <u>schnellen</u> Auto	den <u>großen</u> Tischen
Akk. – das <u>schnelle</u> Auto	die <u>großen</u> Tische

Sifətin qüvvətli hallanması (Starke Deklination der Adjektive).

Nom. – <u>schöner</u> Tag	<u>schnelles</u> Auto	<u>nette</u> Frau
Gen. – <u>schönen</u> Tages	<u>schnellen</u> Autos	<u>netter</u> Frau
Dat. – <u>schönem</u> Tag	<u>schnellem</u> Auto	<u>netter</u> Frau
Akk. – <u>schönen</u> Tag	<u>schnelles</u> Auto	<u>nette</u> Frau

Sifətin qarışıq hallanması (Gemischte Deklination der Adjektive).

Nom. – ein <u>schöner</u> Tag	ein <u>schnelles</u> Auto
Gen. – eines <u>schönen</u> Tages	eines <u>schnellen</u> Autos
Dat. – einem <u>schönen</u> Tag	einem <u>schnellen</u> Auto
Akk. – einen <u>schönen</u> Tag	ein <u>schnelles</u> Auto

Nom. – eine <u>nette</u> Frau	Im Pl: <u>große</u> Tische
Gen. – einer <u>netten</u> Frau	<u>großer</u> Tische
Dat. – einer <u>netten</u> Frau	<u>großen</u> Tischen
Akk. – eine <u>nette</u> Frau	<u>große</u> Tische

Sifətin cümlədə funksiyaları (der Gebrauch des Adjektivs im Satz):

a) sifətin ismi-xəbər kimi işlənməsi (der Gebrauch des Adjektivs im Satz als Prädikat): (Das Gras ist grün. Der Tag ist lang. Die Straße ist breit);

b) sifətin təyin kimi işlənməsi (der Gebrauch des Adjektivs im Satz als Attribut): (das grüne Gras, der lange Tag, die breite Straße, die guten Lehrer).

c) Sifətin isimləşməsi (die Substantivierung der Adjektive): (Die Bekanntheit, das Gute usw.)

Əvəzlilik (Das Pronomen). Əvəzliyin məna növləri (die Arten der Pronomen): şəxs, yiyəlik, sual, işarə, qeyri-müəyyən (man), şəxssiz (es), qayıdış (sich), nisbi və inkar əvəzlilikləri: (Personalpronomen (ich, du, er usw.), Possessivpronomen (mein, dein, sein usw.), Interrogativpronomen oder Fragepronomen (was, wer usw.), Demonstrativpronomen (dies (-er,-e,-es)-dieser Tisch, dieses Haus, diese Blume/ jed(-er,-e,-es)-jeder Tisch, jedes Haus, jede Blume/ jen(-er,-e,-es)-jener Tisch, jenes Haus, jene Blume, Indefinitpronomen (alle, beide, manche usw.), Reflexivpronomen (mich, dich, sich usw.), Negativpronomen (keiner, niemand, nichts), Relativpronomen der, das, die, Plural die, welcher, welches, welche, Pl. welche - das Buch, das auf dem Tisch ist, ...). Əvəzliliklərin hallanması (Deklination der Pronomen). Es əvəzliyinin çoxmənalılığı.

Kein inkar əvəzliyinin hallanması və işlədilməsi.

Nom. – kein Schrank	kein Buch	keine Uhr
Gen. – keines Schrankes	keines Buches	keiner Uhr

Dat. – keinem Schrank

Akk. – keinen Schrank

Say (Das Zahlwort). Miqdar, sıra və kəsr sayları

(Kardinalzahlen (zwei, drei usw.-zwei Bücher), Ordinalzahlen (erste, zweite, dritte usw. und Bruchzahlen- 1/3 - ein Drittel). Miqdar, sıra və kəsr saylarının düzəldilməsi və işlədilməsi (Die Bildung und der Gebrauch der Kardinal-, Ordinal- und Bruchzahlen): erste, zweite, dritte, vierzehnte, sechzehnte, zwanzigste, dreißigste usw., Heute ist der 8. November, aber gestern war der 7. November – Heute ist der achte November, aber gestern war der siebte November). Miqdar və sıra saylarının tarix göstəricisi kimi işlənməsi (1999-neunzehnhundertneunundneunzig, 2018-zweitausendachtzehn). Mürəkkəb sayların yazılışı.

Zərf (Das Adverb). Zərflərin məna növləri (die Arten des Adverbs): yer (Adverbien des Ortes / Lokaladverbien), zaman (Adverbien der Zeit/Temporaladverbien), tərz-i-hərəkət (Adverbien der Art und Weise), kəmiyyət zərfləri (Adverbien des Grades).

Müqayisə və üstünlük dərəcələri xüsusi yolla düzələn zərflər:

viel	mehr	am meisten
gern	lieber	am liebsten
wenig	minder	am mindesten
bald	eher	am ehesten və s.

Feil (Das Verb). Feilin üç əsas forması (Drei Grundformen des Verbs: sagen - sagte - gesagt; lesen - las - gelesen). Əsas, köməkçi, qaydalı, qaydasız və modal feillər (Voll- und Hilfsverben: sein, haben, werden); (regelmäßige Verben: machen, spielen, hören); (unregelmäßige Verben: wissen, stehen, tun); (Modalverben: wollen, mögen (möchte), sollen, müssen, können, dürfen und das Verb lassen). Ayrılan və ayrılmayan önşəkilçili feillər (trennbare Verben: aufmachen, einkaufen, mitnehmen); (untrennbare Verben: besuchen, erzählen, gefallen).

Feilin zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi (Bildung und Gebrauch der Zeitformen (Zeitformen des Verbs): Präsens (Das Kind macht seine Hausaufgaben/ Das Kind geht nach Hause), Präteritum (Imperfekt) (Das Kind machte seine Hausaufgaben/ Das Kind ging nach Hause), Perfekt (Das Kind hat seine Hausaufgaben gemacht/ Das Kind ist nach Hause gegangen), Plusquamperfekt (Das Kind hatte seine Hausaufgaben gemacht/ Das Kind war nach Hause gegangen), Futur I (Das Kind wird seine Hausaufgaben machen/ Das Kind wird nach Hause gehen). Zaman formalarının uzlaşması (Kongruenz der Zeitformen).

Feilin idarəsi (Rektion des Verbs); sözönüsü və sözönülü idarə.

Feilin təsriflənməyən formaları. Məsdər, feili-sifət I, feili-sifət II (Der Infinitiv, Partizip I, Partizip II). Onların düzəldilməsi, sifət və zərf kimi işlədilməsi və hallanması. Partizip formalarının isimləşməsi.

Qayıdış feilləri (Reflexive Verben: sich verabschieden, sich fühlen, sich kämmen, sich anziehen).

Feilin arzu şəkli (Konjunktiv II - 'würde'-Form - Wenn ich Zeit hätte, würde ich gerne Fußball spielen).

Məsdər (**Der Infinitiv**). Məsdərin **zu** ilə (beginnen, bitten, vergessen və s.) və **zu**-suz (gehen, fahren, modal feillər və "lassen" feili) işlədilməsi: Der Lehrer beginnt zu

diktieren. Wir beschließen heute den Jungen zu besuchen. Wir gehen Bücher holen. Wir müssen gut lernen.

Məsdər qrupları və məsdər tərkiblərinin işlədilməsi: *um...zu+Infinitiv, ohne...zu+Infinitiv, statt...zu +Infinitiv* tərkibləri.

Feilin əmr forması (*Der Imperativ*). Əmr formasının düzəldilməsi və işlədilməsi (*Sprich richtig aus! Sprecht richtig aus! Sprechen Sie richtig aus!*).

Feilin məchul növü (*Das Passiv*). *Präsens, Imperfekt (Präteritum), Perfekt, Plusquamperfekt, Futurum Passiv*-in düzəldilməsi, işlədilməsi.

Sözönlər (Die Präpositionen).

Yiyəlik (Genitiv) halını tələb edən sözönləri: während, trotz, wegen, infolge, statt (anstatt), dank usw.

Yönlük (Dativ) halını tələb edən sözönləri: mit, nach, bei, von, zu, aus, außer, seit, dank.

Təsirlilik (Akkusativ) halını tələb edən sözönləri: durch, für, ohne, um, gegen, bis, entlang.

Yönlük və təsirlilik (Dativ und Akkusativ) hallarını tələb edən sözönləri (Wechselpräpositionen): in, an, auf, hinter, neben, zwischen, vor, unter, über.

In, an, um sözönlərinin zaman mənasında işlənməsi (in diesem Jahr, in diesem Monat, im Monat Mai, im Januar; in der Woche, in der Nacht, am 24. Mai, am Montag, am Samstag ; um 2 Uhr, um 9 Uhr).

Əvəzlik zərflər (Pronominaladverbien / Präpositionaladverbien): womit, damit, wofür, dafür, woran, daran, worauf, darauf usw.

Bağlayıcılar (Die Konjunktionen). *Tabesizlik (Beiordnende Konjunktionen: und, denn, aber, darum, deshalb, deswegen, entweder...oder, weder...noch, sowohl...als auch, nicht nur... sondern auch, nicht ... sondern) və tabelilik (Unterordnende Konjunktionen: dass, ob, als, wenn, nachdem, weil, damit və s.) bildirən bağlayıcılar.*

SİNTAKSİS (DIE SYNTAX)

Sadə cümlə (Der einfache Satz). Cümlənin mənacə növləri: nəqli, sual və əmr cümlələri (*Satzarten: Aussagesatz - Martina kauft eine neue Uhr., Fragesatz - Wo wohnst du? und Imperativsatz- Mach das Licht an!*). Mübtəda və xəbərin şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşması (*Kongruenz von Subjekt und Prädikat*). Sadə cümlədə söz sırası (*Wortstellung im einfachen Satz*). İnkarlıq bildirən **nicht** və **kein** sözlərinin cümlədə yeri (*Die Stellung der Verneinungswörter nicht und kein im Satz*).

Mürəkkəb cümlə (*Der zusammengesetzte Satz- Ich wollte ins Kino gehen, aber es hat geregnet*). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlə (*Satzreihe (Ich gehe heute ins Kino und mein Bruder bleibt zu Hause) und Satzgefüge (Ich gehe ins Kino, weil ich den neuen Film sehen möchte)*). Təsriflənən feilin baş və budaq cümlədə yeri (*Die Stellung des konjugierten Verbs im Haupt- und Nebensatz*). Budaq cümlədə söz sırası (*Die Wortfolge im Nebensatz - Ich bleibe zu Hause, weil es stark regnet*).

Budaq cümlənin növləri: tamamlıq (*die Objektsätze - Er denkt, dass sie Recht hat*), təyin (*die Attributsätze - Das ist der Mann, der das Buch geschrieben hat*), zərflilik (*die Adverbialsätze*) budaq cümlələri: zaman – *die Temporalsätze (Als ich 6 Jahre alt war, ging ich in die Schule)*, səbəb – *die Kausalsätze (Ich gehe heute nicht in die Schule, weil ich starke Kopfschmerzen habe)*, məqsəd – *die Finalsätze (Anne bringt ihr Fahrrad zu ihrem Vater, damit er es repariert)*, şərt – *die Bedingungssätze (Wenn ich Zeit habe, besuche ich dich)*, güzəşt – *die Konzessivsätze (Obwohl das Wetter schlecht ist, gehen wir im Park spazieren)* budaq cümlələri.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. İ.Məmmədova. Deutsch. 5-ci sinif. – Bakı, 2024.
2. S.Adişova. Deutsch. 6-cı sinif. – Bakı, 2021.
3. S.Adişova. Deutsch. 7-ci sinif. – Bakı, 2022.
4. İ.Məmmədova. Deutsch. 8-ci sinif. – Bakı, 2023.
5. T.Kərimbəyli. Deutsch. 9-cu sinif. – Bakı, 2024.
6. T.Kərimbəyli. Deutsch. 10-cu sinif. – Bakı, 2022.
7. T.Kərimbəyli. Deutsch. 11-ci sinif. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Deutsch". Vəsait. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2023.
2. "Deutsch". Ümumi orta (9 illik) və tam orta (11 illik) təhsil səviyyələri üzrə buraxılış imtahanlarına hazırlaşanlar üçün test toplusu Bakı – 2026.
3. Alman dili. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2026.
4. Məktəblinin almanca-azərbaycanca lüğəti, "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. Bakı, 2001.

FRANSIZ DİLİ

FONETİKA (LA PHONÉTIQUE)

Fransız dilinin səs və hərf tərkibi. Səs-hərf münasibətləri. “Əlaqə” (*la liaison*) və “bağlanma” (*l'enchaînement*) hadisələri. Açıq və qapalı heca. Heca bölgüsü.

LEKSİKA (LE LEXIQUE)

Sözün leksik və qrammatik mənalari. Təkmənalı və çoxmənalı sözlər. Sinonimlər (*les synonymes*). Antonimlər (*les antonymes*). Sabit söz birləşmələri. Sözlərin quruluşca növləri: sadə və düzəltmə sözlər.

Sözdüzəltmə (la dérivation). Suffikslərlə (-ment, -ièm, -té, -ier, -ière və s.) və prefikslərlə (re-(ré-), in-, anti-, contre- və s.) düzələn sözlər.

GRAMMATİKA (LA GRAMMAIRE)

MORFOLOGİYA (LA MORPHOLOGIE)

İsim (le nom). İsmnin əsas qrammatik əlamətləri. Ümumi və xüsusi isimlər. Sayılan və sayılmayan isimlər. Canlı və cansız isimlər. Kişi və qadın cinsli isimlər. Qadın cinsli isimlərin düzəlməsi. İxtisas, peşə, milliyyət bildirən isimlərin qadın cinsinin düzəlməsi qaydaları.

İsimlərin tək və cəm forması. İsimlərin cəm formasının düzəlməsi. Xüsusi qaydalar, o cümlədən -al, -au, -eau ilə bitən isimlərin cəm forması. Cəm şəkilçisi qəbul etməyən isimlər.

Artikl (l'article). Artiklin növləri: qeyri-müəyyən (*l'article indéfini*) və müəyyən (*l'article défini*) artikllər. Müəyyən artiklin qısa forması (*l'article élidé*).

Artiklin birləşmiş formaları (*les articles contractés*): *au, aux, du, des*.

Hissə bildirən artikllər (*les articles partitifs*): *du, de la, de l'*. İnkər formada, habelə kəmiyyət, çəki, həcm, ölçü və s. bildirən sözlərdən sonra hissə bildirən artiklin *de* ilə əvəzlənməsi. Sayılmayan isimlərin qarşısında hissə bildirən artiklin əvəzinə müəyyən artiklin əvəzlənməsi halları.

Müəyyən artiklin *le, la, l', les* formalarının şəxs əvəzliliklərinin tamamlıq kimi işlənən eyni formalarından fərqləndirilməsi; birləşmiş artiklin *du* formasının hissə bildirən *du* artiklindən fərqləndirilməsi; qeyri-müəyyən artiklin *des* formasının birləşmiş artiklin *des* formasından fərqləndirilməsi. Hissə bildirən artiklin sayılmayan isimlərdən əvvəl müəyyən artikl ilə əvəzlənməsi halları.

Qeyri-müəyyən artiklin *de* sözünü ilə əvəzlənməsi.

Artiklin işlənməməsi halları.

Sifət (l'adjectif). Sifətin əsas qrammatik əlamətləri. Sifətin qadın cinsinin düzəlməsi. Milliyyət bildirən sifətlərin qadın cinsi. Cinsə görə dəyişməyən sifətlər.

Sifətin cəm formasının düzəlməsi. -al suffiksi ilə bitən sifətlərin cəm forması. Sifətin aid olduğu isimlə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşma xüsusiyyətləri. Sifətin cümlədə yeri. İsimdən əvvəl işlənən sifətlər. *Quel (quelle, quels, quelles)* sifətinin aid olduğu sözlə uzlaşma xüsusiyyəti.

Sifətin dərəcələri (*les degrés des adjectifs*): adi (*le degré positif*), müqayisə (*le degré comparatif*) və üstünlük (*le degré superlatif*) dərəcələri.

Le plus və *le moins* ilə ifadə olunan üstünlük dərəcəsi. *Bien, fort, extrêmement* ilə ifadə olunan mütləq üstünlük dərəcəsi. *Bon, mauvais, petit* sifətlərinin müqayisə və üstünlük dərəcələri.

Qeyri-müəyyən sifətlər : *plusieurs, tout, toute, tous, toutes, même* və s. *Tout* və *même* qeyri-müəyyən sifətlərinin işlənmə xüsusiyyətləri.

İşarə və mənsubiyyət sifətləri (determinatıfları) (*les adjectifs (ou les déterminatifs) démonstratifs et possessifs*).

Sifətin sintaktik funksiyaları.

Say (le nom de nombre). Miqdar və sıra sayları. Sıra saylarının düzəlməsi və işlənməsi.

Əvəzlilik (le pronom). Əvəzliliklərin növləri.

Şəxs əvəzlilikləri (*les pronoms personnels*). Şəxs əvəzliliklərinin vurğusuz və vurğulu formaları; onların işlənmə xüsusiyyətləri. Vasitəsiz və vasitəli tamamlıq funksiyasında işlənən şəxs əvəzliliklərinin (COD/COI) işlənmə xüsusiyyətləri və onların cümlədə yeri.

Sual əvəzlilikləri (*les pronoms interrogatifs*) : *qui?, qui est-ce qui?, qu'est-ce qui?, qui est-ce que?, qu'est-ce que?, à qui?, de qui?, à quoi?, de quoi?* və s.

Qeyri-müəyyən əvəzliliklər (*les pronoms indéfinis*): *on, tout le monde, personne, tout, rien, chacun, quelqu'un, toutes, tous, autre, nul, tel* və s. qeyri-müəyyən əvəzliliklərin işlənmə xüsusiyyətləri.

İşarə əvəzlilikləri (*les pronoms démonstratifs*). İşarə əvəzliliklərinin sadə və mürəkkəb formaları.

Mənsubiyyət əvəzlilikləri (*les pronoms possessifs*).

Nisbi əvəzliliklər (*les pronoms relatifs*). Nisbi əvəzliliklərin sadə (*qui, que, dont, où*) və mürəkkəb (*lequel, laquelle, lesquels, lesquelles, auquel, à laquelle, auxquels, auxquelles, duquel, de laquelle, desquels*) formaları.

En və *y* zərf əvəzlilikləri. Onların işlənmə xüsusiyyətləri və sintaktik funksiyaları.

Zərf (l'adverbe). Zərfin quruluşca növləri: sadə və düzəltmə zərflər. Zərflərin mənacə növləri: yer, zaman, tərz-i-hərəkət, təsdiq, inkar, miqdar və s. bildirən zərflər. -ment suffiksi ilə tərz-i-hərəkət zərflərinin düzəlməsi və onların eyni suffikslə düzələn isimlərdən fərqlənməsi.

Beaucoup, peu, assez, plus, trop və s. miqdar bildirən zərflərin feilin mürəkkəb zaman formalarında yeri.

Plus de ..., des milliers de ... və s. sözlərin köməyi ilə qeyri-müəyyən miqdarın ifadəsi.

Zərfin dərəcələri (*les degrés des adverbes*): müqayisə və üstünlük dərəcələri. *Beaucoup, peu, bien, mal* zərflərinin müqayisə və üstünlük dərəcələrinin xüsusi yolla düzəlməsi. *Souvent - plus souvent - le plus souvent* – zərfin şiddətləndirmə dərəcəsinin (*le degré d'intensité*) ifadəsi kimi.

Feil (le verbe). Feilin xəbər şəkli zamanları.

Xəbər şəklinin sadə zaman formalarının (*le présent de l'indicatif, le futur simple, l'imparfait, le passé simple, le futur dans le passé*) düzəlməsi və işlənməsi.

Xəbər şəklinin mürəkkəb zaman formaları.

Le passé composé və *le plus-que-parfait* zaman formalarının düzəlməsi və işlənməsi. *Être* köməkçi feilinin köməyi ilə düzələn mürəkkəb zaman formalarında feili sifətin (*le participe passé*) mübtəda ilə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşması. *Participe passé*-nin təyin kimi işlənmə xüsusiyyəti.

Le futur proche (le futur immédiat) və *le passé récent (le passé immédiat)* zaman formalarının düzəlməsi və işlənməsi.

Xəbər şəkli zamanlarının uzlaşması (*la concordance des*

temps de l'indicatif): 1. İndiki zaman planı (*plan du présent*). 2. Keçmiş zaman planı (*plan du passé*).

Pronominal feillər (*les verbes pronominaux*) və onların feilin sadə və mürəkkəb zaman formalarında təsriif xüsusiyyətləri.

Modal feillər (*les verbes modaux*): *pouvoir, vouloir, devoir*. Modal feillərin təsriifi və işlənmə xüsusiyyətləri.

Feilin əmr şəkli (*le mode impératif*). Əmr şəklinin təsdiq və inkar formaları.

Feilin şərt şəklinin indiki zamanının (*le conditionnel présent*) düzəlməsi və işlənməsi. *Si* bağlayıcısından sonra zaman uzlaşması.

Feilin arzu şəklinin indiki zamanının (*le subjonctif présent*) düzəlməsi və işlənməsi. İşlək 3-cü qrup feillərinin (*venir, prendre, faire, être, avoir, aller, savoir, pouvoir, vouloir* və s.) *subjonctif présent* zamanında təsriifi.

Feilin məlum növü (*la voix active*).

Feilin məchul növü (*la voix passive*). Məchul növün düzəlməsi və işlənməsi.

Feilin icbar növü (*la voix factitive*). İcbar növünün düzəlməsi və işlənməsi.

Feilin təsriiflənməyən formaları (*les formes non-personnelles du verbe*) : feili sifət (*le participe*). İndiki zaman feili sifəti (*le participe présent*), keçmiş zaman feili sifəti (*le participe passé*). Feili bağlama (*le gérondif*) və onun sintaktik funksiyaları. Məsdər (*l'infinitif*) və onun sintaktik funksiyaları.

Sözönlər (*les prépositions*) : *à, avant, avec, après, de, devant, chez, pendant, par, pour, près de, sous, sur, parmi, entre, sans (sans+verbe; sans+nom), derrière, en, au milieu de, vers* (zaman və məkan mənalarında), *autour de, au-dessus de, au-dessous de, jusqu'à* (zaman və məkan mənalarında), *dans* (zaman və məkan mənalarında), *depuis* və s. Ölkə və şəhər adları qarşısında sözönlərin işlənmə xüsusiyyətləri.

Bağlayıcılar (*les conjonctions*). Tabesizlik (*et, ou, mais, car, donc* və s.) və tabelilik (*que, parce que, comme, dès que, lorsque, pendant que, quand, si* və s.) bağlayıcıları.

Que və *si* qüvvətləndirici ədatlar.

SİNTAKSİS (LA SYNTAXE)

Sadə cümlə (*la proposition simple*). Sadə cümlənin mənaca növləri: nəqli, sual, əmr və nida cümlələri. Nəqli cümlədə söz sırası.

Sual cümlələrinin düzəlməsi qaydaları.

Ümumi suallı cümlələr: sual intonasiası vasitəsi ilə düzələn sual cümlələri; *est-ce que* sual ifadəsinin köməyi ilə düzələn sual cümlələri; inversiya üsulu ilə düzələn sual cümlələri: sadə inversiya, mürəkkəb inversiya. İstisna hallar. Sual cümlələrində söz sırası.

Xüsusi suallı cümlələr: Mübtəda (*le sujet*). Canlı və cansız isimlə ifadə olunan mübtədanın sualları: *Qui? Qui est-ce qui? Qu'est-ce qui?*

Xəbər (*le prédicat*). Feili xəbər (*le prédicat verbal*). Feili xəbərin sualları. İsmi xəbər (*le prédicat nominal*). İsmi xəbərin sualları: cansız və canlı isimlərlə ifadə olunan ad hissənin sualları (*Qu'est-ce que c'est? Qui est-ce?*), sifətlə ifadə olunan ad hissənin sualı (*Comment?*), rəng bildirən sifətlə ifadə olunan ad hissənin sualı (*De quelle couleur...?*), sayla ifadə olunan ad hissənin sualı (*Combien?*).

Vasitəsiz və vasitəli tamamlıqlar (*les compléments d'objet direct et indirect*). Canlı (*Qui? Qui est-ce que?*) və

cansız (*Que? Qu'est-ce que?*) isimlə ifadə olunan vasitəsiz tamamlıqların sualları.

Təyin (*le complément attributif*). Təyində verilən sual əvəzliyinin (*Quel, quelle, quels, quelles*) aid olduğu sözlə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşması. Sayla ifadə olunan təyinin sualları. *Combien de* ilə başlayan sual cümlələrində söz sırası.

Zərflilər (*les compléments circonstanciels*). Tərzi-hərəkət, zaman, yer və səbəb zərflilərinin sualları (*quand?, comment?, où?, d'où?, pourquoi?* etc.) və işlənmə xüsusiyyətləri; *-ment* suffiksi ilə düzələn tərzi-hərəkət zərfliləri.

Əmr cümlələri (*les propositions impératives*). Əmr cümlələrinin təsdiq və inkar formalarının düzəlməsi. Əmr cümlələrində söz sırası.

İnkar cümlələri (*les propositions négatives*): *ne ... pas, ne ... rien, ne ... personne, ne ... jamais* və s. vasitəsi ilə düzələn inkar cümlələri.

Ne ... que məhdudlaşdırıcı ədat kimi.

C'est ... qui, c'est ... que vasitəsilə mənənin vurğulanması.

Voici və *voilà* ilə işlənən cümlələrdə söz sırası.

Şəxssiz cümlələr (*les propositions impersonnelles*) və şəxssiz feillər (*les verbes impersonnels*). Yalnız şəxssiz formada işlənən feillər. Həm şəxssiz və həm də şəxslili formada işlənən feillər.

Il y a ifadəsinin təsdiq, sual və inkar formaları.

Məsdər cümlələri (*les propositions infinitives*).

Mürəkkəb cümlə (*la phrase*).

Tabesiz mürəkkəb cümlələr (*les phrases de coordination*).

Tabeli mürəkkəb cümlələr (*les phrases de subordination*). Budaq cümlələrin növləri: tamamlıq budaq cümləsi (*la proposition subordonnée complétive*), təyin budaq cümləsi (*la proposition subordonnée relative*), zərflilik budaq cümlələri (*les propositions subordonnées circonstancielles*) – zaman budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de temps*); səbəb budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de cause*); şərt budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de condition*).

Əlavə (*l'apposition*). Əlavənin işlənmə xüsusiyyətləri.

Vasitəsiz (*le discours direct*) və vasitəli nitq (*le discours indirect* yaxud *le discours rapporté*). Vasitəsiz nitqin vasitəli nitqə çevrilməsi qaydaları.

Nitq etiketləri (*les actes de parole*).

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. İ.Şiriyeva. *Le français*, 5-ci sinif. – Bakı, 2024.
2. İ.Şiriyeva. *Le français*, 6-cı sinif. – Bakı, 2021.
3. İ.Şiriyeva. *Le français*, 7-ci sinif. – Bakı, 2022.
4. İ.Şiriyeva, K.Rizvanova. *Le français*, 8-ci sinif. – Bakı, 2023.
5. İ.Şiriyeva. *Le français*, 9-cu sinif. – Bakı, 2024.
6. Y.Orucova. *Le français*, 10-cu sinif. – Bakı, 2022.
7. Y.Orucova. *Le français*, 11-ci sinif. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Le Français" Vəsait. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2023.
2. "Le Français". Ümumi orta (9 illik) və tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün test toplusu. Bakı – 2026.

3. *Fransız dili. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun “20 variant sınaq imtahanı” kitabı. Bakı – 2026.*
4. *Məktəblinin fransızca-Azərbaycanca və*

- Azərbaycanca-fransızca lüğəti, “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2010.*
5. *Fransızca – azərbaycanca lüğət. Bakı, 2024.*

Rus dilİ

Фонетика. Орфоэпия. Орфография. Графика.

Звуки речи и буквы. Гласные звуки. Правописание безударных гласных *о* и *е*. Согласные звуки (твёрдые и мягкие, звонкие и глухие).

Оглушение и озвончение согласных.

Буквы, не обозначающие звуков речи (*ь, ъ*). Функции буквы *ь*: смягчающая (*большой, гость*), разделительная (*семья, компьютер, пьеса, ружьё*), грамматическая (*ночь, рождь, помощь, мышь*). Разделительная функция буквы *ъ* (*подъём, объяснение, съестъ*).

Гласные с двойной функцией (*е, ё, ю, я*).

Правописание гласных после шипящих *ж, ш, ч, ц* (*жизнь, машина, чашка, рожа, чудо, цука*) и *ц* (*цирк, цифра, цыплёнок*).

Лексикология.

Лексическое значение слова.

Прямое и переносное значение слова (*золотое кольцо* – *золотое сердце, тяжёлая сумка* – *тяжёлая жизнь*).

Синонимы. Антонимы.

Состав слова.

Основа и окончание. Корень. Приставка (*о-, от-, до-, у-, по-, под-, про-, за-, на-, над-, в- (во-), с- (со-), вы-, к-, при-, пре-, пере-*). Суффикс (*-тель, -арь, -ость, -есть, -ок, -ник, -ик, -чик, -щик, -ниц-, -ан-, -ян-, -к-, -ск-*).

Грамматика.

Морфология.

Самостоятельные части речи.

Имя существительное.

Собственные (*Азербайджан, Каспий, Таур, Лейла* и др.) и нарицательные (*площадь, гений, мужество*); одушевлённые (*дочь, люди, медведь, орёл*) и неодушевлённые (*страна, озеро, шахматы, народ, молодёжь*) существительные.

Род имён существительных: мужской (*портрет, юноша, дядя, герой, воробей, гений, плащ, путь, октябрь, учитель, словарь, гость*); женский (*парта, земля, армия, роль, жизнь, радость, свежесть, ночь, тетрадь, метель, постель*); средний (*здание, ружьё, дело, море*), а также существительные среднего рода на *-мя* (*время, знамя, имя, пламя, племя, семья, стремя, бремя, вымя, темя*).

Число имён существительных (*стол – столы, конь – кони, газета – газеты, земля – земли, учебник – учебники, дом – дома, нация – нации, герой – герои, гений – гении, цель – цели, мать – матери, дочь – дочери, сын – сыновья, отец – отцы, день – дни, учитель – учителя, здание – здания, поле – поля; озеро – озёра, яблоко – яблоки, плечо – плечи, ухо – уши, дерево – деревья, имя – имена, человек – люди, ребёнок – дети*).

Существительные, имеющие форму: а) только единственного числа (*нефть, дружба, плавание, листва, детвора*); б) только множественного числа (*каникулы, сутки, ножницы, чернила*).

Склонение имён существительных. Разносклоняемые существительные (*время, знамя, имя, пламя, племя, семья, стремя, бремя, вымя, темя, путь*). Существительные на *-ий, -ия, -ие*, имеющие особенности при изменении по падежам (*сценарий, история, задание*). Несклоняемые существительные (*такси, кафе, пальто, кенгуру*).

Имя прилагательное.

Прилагательные (*большой, белый, высокий, тихий, деревянный, книжный, утренний, зимний, лесной, волчий*).

Сравнительная и превосходная степень прилагательных (*интересный – интереснее, более интересный, менее интересный, интереснейший, самый интересный; плохой – хуже, хороший – лучше, маленький – меньше, чистый – чище, далёкий – дальше, крепкий – крепче, узкий – уже, молодой – моложе, широкий – шире*).

Полные и краткие прилагательные (*полезный – полезен, красивый – красив, глубокий – глубокий*).

Склонение прилагательных. Согласование прилагательных с существительными в роде, числе и падеже (*интересная работа, интересный спектакль, интересное занятие, интересные книги*).

Имя числительное.

Числительные (*один, одиннадцать, сто, двести, тридцать, первый, второй, третий, одиннадцатый, со-тый, двести тридцатый*). Склонение числительных.

Употребление числительных с существительными (*один день, одна дорога, одно слово, одни сутки; два друга, два слова, две подруги; оба спортсмена, оба окна, обе сестры; десять книг, сто дней, тысяча килограммов; первая учительница, первый звонок, первое число, первые каникулы; один год, два – три – четыре года; пять – двадцать лет, сто сорок лет, тысяча лет*).

Местоимение.

Личные (*я, ты, он, она, оно, мы, вы, они*), притяжательные (*мой, твой, свой, наш, ваш, его, её, их*), указательные (*этот, тот, столько, такой*), вопросительные (*кто? что? какой? который? чей? сколько?*) и другие местоимения.

Склонение местоимений.

Глагол.

Неопределённая форма глагола (*говорить, читать, заболеть, писать, пить, спать, хотеть, бежать, дать, есть, сесть, крикнуть, найти, нести, везти, беречь, мочь*).

Возвратные глаголы (*учиться, заниматься, смеяться, бороться, улыбаться*).

Вид глагола. Несовершенный и совершенный вид (*рассказывать – рассказать, приносить – принести, решать – решить, объяснять – объяснить, толкать – толкнуть, строить – построить, покупать – купить, говорить – сказать, искать – найти*).

Время глагола: настоящее (*играет, идёт, может, пьёт, ест, везёт, несёт, спасает, печёт, умывается*); прошедшее (*играл, шёл, мог, пил, ел, вёз, нёс, спасал, пёк, умывался; принёс, привёз, спас, испёк, умылся*); будущее (*будет играть, сыграет; будет идти, пойдёт; сможет; будет пить, выпьет; будет есть, съест; будет везти, привезёт; будет нести, принесёт; будет спасать, спасёт; будет печь, испечёт; будет умываться, умывается*).

Спряжение глагола (изменение глаголов в настоящем и будущем времени по лицам и числам).

К I спряжению относятся глаголы, у которых неопределённая форма оканчивается на *-ать, -еть, -оть, -уть, -ять, -ыть* (*решать, болеть, колоть, обмануть*).

объявлять, открыть, заниматься, улыбнуться).

I спряжение (знать – я знаю, ты знаешь, он (она) знает, мы знаем, вы знаете, они знают; открыть – я открою, ты откроешь, он (она) откроет, мы откроем, вы откроете, они откроют; заниматься – я занимаюсь, ты занимаешься, он (она) занимается, мы занимаемся, вы занимаетесь, они занимаются; одеться – я оденусь, ты оденешься, он (она) оденется, мы оденемся, вы оденетесь, они оденутся; улыбнуться – я улыбнусь, ты улыбнешься, он (она) улыбнётся, мы улыбнёмся, вы улыбнётесь, они улыбнутся).

Ко II спряжению относятся глаголы, у которых неопределённая форма оканчивается на **-ить** (говорить, читать, повторить).

II спряжение (строить – я строю, ты строишь, он (она) строит, мы строим, вы строите, они строят; вылечить – я вылечу, ты вылечишь, он (она) вылечит, мы вылечим, вы вылечите, они вылечат; учиться – я учусь, ты учишься, он (она) учится, мы учимся, вы учитесь, они учатся; беспокоиться – я беспокоюсь, ты беспокоишься, он (она) беспокоится, мы беспокоимся, вы беспокоитесь, они беспокоятся).

Глаголы-исключения: брить, стелить (I спряжение); гнать, держать, дышать, слышать, терпеть, обидеть, видеть, ненавидеть, зависеть, вертеть, смотреть (II спряжение).

Разноспрягаемые глаголы (хотеть – я хочу, ты хочешь, он (она) хочет, мы хотим, вы хотите, они хотят; бежать – я бегу, ты бежишь, он (она) бежит, мы бежим, вы бежите, они бегут).

Особо спрягаемые глаголы (дать – я дам, ты дашь, он (она) даст, мы дадим, вы дадите, они дадут; есть – я ем, ты ешь, он (она) ест, мы едим, вы едите, они едят).

Наречие.

Наречия, отвечающие на вопросы когда? где? куда? откуда? как? почему? отчего? зачем? для чего? с какой целью? сколько?: завтра, утром, поздно, здесь, далеко, вдали, рядом, направо, вверх, отсюда, вслух, медленно, сгорая, специально, назло, много, слишком, мало, очень.

Служебные части речи.

Предлоги: на, за, в (во), у, из, до, после, мимо, вокруг, возле, из-за, через, около, напротив, по, к (ко), с (со), над (надо), под (подо), перед, о (об, обо).

Союзы и союзные слова: и, а, но, или, сколько, насколько, во сколько, в какой степени, в какой мере, пока, так как, потому что, чтобы, что, кто, если, если бы, поэтому, потому, хотя, несмотря на то что, как, где, куда, откуда, когда, как только, после того как, с тех пор как,

прежде чем, какой, который, благодаря тому что, из-за того что.

Частицы: бы (б), не, ни, же, -то, -либо, -нибудь.

Синтаксис.

Простое предложение.

Типы предложений по цели высказывания: повествовательные, вопросительные, побудительные.

Сложное предложение.

Сложные предложения с союзами и союзными словами и, а, но, или, сколько, на сколько, во сколько, в какой степени, в какой мере, пока, так как, потому, поэтому, потому что, чтобы, что, кто, если, если бы, хотя, несмотря на то что, как, где, куда, откуда, когда, как только, после того как, в то время как, с тех пор как, прежде чем, какой, который и др.

Диалог.

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мамедова Д., Керимли Н. Русский язык. Учебник для 5 класса. – Баку, 2024.
2. Бедалов Ч., Бедалова Н., Гусейнова С. Русский язык. Учебник для 6 класса. – Баку, 2021.
3. Мамедова Д., Керимли Н., Зейналова М. Русский язык. Учебник для 6 класса. – Баку, 2021.
4. Мамедова Д., Керимли Н. Русский язык. Учебник для 7 класса. – Баку, 2022.
5. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 8 класса. – Баку, 2023.
6. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 9 класса. – Баку, 2024.
7. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 10 класса. – Баку, 2022.
8. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 11 класса. – Баку, 2023.

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. "Rus dili". Пособие. Приложение к 1-ому номеру журнала "Абитуриент". – Баку, 2019.
2. "Rus dili". Ümumi orta (9 illik) və tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün test toplusu. Bakı – 2026.
3. Rus dili. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2026.

ƏRƏB DİLİ

FONETİKA

Səs-hərf münasibəti. Qısa və uzun saitlər. Saitlərin yazıda ifadəsi. Hərəkətlər-الحركات. Azərbaycan dilində oxşarı olan və olmayan ərəb dili samitləri. Bəzi ərəb dili samitlərindən əvvəl və ya sonra gələn [ə], [ə̄], [i] və [ī] saitlərinin qalınlaşması. İkişəkilli və dördşəkilli hərflər. Şəmsiyyə və qəməriyyə samitlər-الحروف الشمسية و القمرية. [au] diftonqu və [ey] səs birləşməsi. Əlif, vav və ya hərflərinin vəzifələri-حروف العلة: و, ي.

Həməzə samiti-الهمزة. Dayaqsız və dayaqlı həməzə. Heca. Vurğu.

LEKSİKA

Sözün orfoqrafik xüsusiyyəti. Sözün kök və əlavə samitləri. Ərəb dilində sözlərin əsasən üç və ya dörd, bəzən isə iki samitdən ibarət olması, idiomlar, alınma sözlər, sinonimlər (مشتراك), antonimlər (الاضداد) və omonim sözlər (المترادفات). Sabit söz modelləri. Xüsusi işlənmə qaydaları olan leksik vahidlər (məsələn: شيء... شئ... ifadələri: "ya ... ya da", nə ... nə də..., gəlincə isə... ifadələri: لا... ولا... و إنما... إِمَّا... və s.). Müasir Azərbaycan dilində işlədilən ərəb söz və ifadələri. İfadələr.

QRAMMATİKA (النحو)

MORFOLOGİYA (الصرف)

İsim (الاسم). Ümumi isim (اسم الجنس). Xüsusi isim (اسم العلم). Xüsusi isimlərin uzlaşan təyini söz birləşməsində işlədilməsi. İsimlərin qrammatik cinsi في التذكير والتانيث. İsimlərin qrammatik cinsi في التذكير والتانيث. İsmə mürəbbətinin (تأنيث) müxtəlif mənələrdə işlədilməsi. Qrammatik cinsin mənaya görə fərqləndirilməsi. Müzəkkər və müənnəs isimlər (الاسماء المذكره والمؤنثة). İsmə mürəbbətinin (تأنيث) müxtəlif mənələrdə işlədilməsi. Qrammatik cinsin mənaya görə fərqləndirilməsi. Müzəkkər və müənnəs isimlər (الاسماء المذكره والمؤنثة). Ad qruplu sözlərin tək (المفرد), təsniiyəsi (المثنى) və cəmi (الجمع). Düzgün cəm (الجمع السالم) və sınıq cəm (الجمع المكسر). İsmə hallanma növləri (غير): üçhallı hallanma, ikihallı hallanma (انواع اعراب الاسماء). Alət bildirən isim modelləri (اسماء الالات). Peşə sahibini bildirən isim modeli. Sahib mənəli sözlər. Sədd sözlərin işlədilməsi. Mürəkkəb isimlər.

Sifət (الصفة). Nisbi sifətlər (الاسم المنسوب). Rəng və ya fiziki nöqsan bildirən sifətlər. Sifətin qrammatik cinsi في التذكير والتانيث. Sifətin qrammatik cinsi في التذكير والتانيث. Üç hallı sifətlər. İkihallı sifətlər. Sifətin sonrakı isimlə izafəti. Mürəkkəb sifət.

Sözün ilə başlanan mürəkkəb sifətlər. Sifətlərin dərəcələri (الاسم التفضيل). Üstünlük dərəcəsinin morfoloji və təsviri yolla ifadəsi. Fail və məfəllər (الفاعل والمفعول).

Say (عدد). Sıra sayları (الاعداد الترتيبية) və onların işlədilmə qaydası. Saatların dəqiqələrlə birlikdə ifadəsi (معرفة الوقت). Ayın, ilin tarixlərinin göstərilməsi. Miqdar sayları (الاعداد). Üç hallı sifətlər. İkihallı sifətlər. Sifətin sonrakı isimlə izafəti. Mürəkkəb sifət.

Əvəzlilik (ضمير). Şəxs əvəzlilikləri (الضمائر المنفصلة), işarə əvəzlilikləri (الاسماء الإشارة) və sual sözləri (ادوات الاستفهام). İşarə əvəzliliklərinin mübtədə və təyin kimi işlədilməsi. Bitişən əvəzliliklər (الضمائر المتصلة). Bitişən əvəzliliklərin ön qoşmalar,

köməkçi nitq hissələri, isimlər və feillərlə işlədilməsi. Bitişən əvəzliliklərin «öz» mənasını bildirməsi. III şəxs əvəzliliklərinin ismi cümlədə xəbər şəkilçisi kimi işlədilməsi. Nisbi əvəzliliklər (الاسماء الموصولة).

Zərf (الظرف). Zərfərin təsirlik hal vasitəsi ilə əmələ gəlməsi və önqoşmalı zərflər. Zərflik kimi işlədilən söz birləşmələri. Hal zərfliyi. Mütləq tamamlıq (المفعول المطلق).

Feil (الفعل). Ərəb dilində feillərin üçsamitli (الافعال الثلاثية) və ya dördsamitli (الافعال الرباعية) olması. Salim feillər (الافعال السالمة) və qeyri-salim feillər (الافعال غير السالمة). Sadə feillər (الفعل المجرد) və düzəltmə feillər (الفعل المزيد فيه). I bab üçsamitli və dördsamitli salim feil modelləri. I bab salim feillərin keçmiş zamanı (الفعل الماضي), indiki-gələcək zamanı (الفعل المضارع) və qəti-gələcək zamanı (الفعل المستقبل). Feilin zamanlarının inkar formaları (نهي الفعل). I bab feillərin məsdər (المصدر), fail (الفاعل) və məful (المفعول) formaları. Məsdərlərin işlədilməsi (استعمال المصادر). Üçsamitli salim feillərin düzəltmə babları (الفعل المزيد فيه). Düzəltmə bab feillərinin keçmiş və indiki-gələcək zamanda təsviri (تصريف الفعل المزيد فيه في الماضي والمضارع). Düzəltmə babların məsdər, fail və məful formaları. Ön qoşmalı feillər. Təsirli feillər (الفعل المتعدي) və təsirsiz feillər (الفعل اللازم). Salim feillərin arzu (فعل الامر) və şərt (الفعل المجزوم), şərt (فعل الامر) və şərt formalarından istifadə edilməsi şərait. Əmr formasının morfoloji və təsviri yolla əmələ gəlməsi. İnkarkarlı əmr (نفي الامر). Salim feillərin sadə və düzəltmə bablarında məchul növü (الفعل المجهول). Köməkçi feillər (كان). Qeyri-salim feillərin təsnifatı-السالمة. Həməzli feillər (الفعل المهموز). Boş (الفعل الاجوف) və misal feillər (الفعل المثال) və bu köklərdə baş verən fonetik dəyişikliklər. Feilin müxtəlif mənədə işlədilməsi.

Köməkçi nitq hissələri (الحروف). Bağlayıcılar, ön qoşmalar (كان) və onların cümlədə rolu, birləşən və ayrı yazılan ön qoşmalar. Ədatlar (الادوات). İnkarkar ədatları (ادوات النهي) və inkarkar ədatlarının işlədilməsi.

SİNTAKSİS

Söz birləşməsi. Uzlaşan təyini söz birləşməsi عبارة نعتية. Bitişən əvəzlilikli sözlərin uzlaşan təyini söz birləşməsi (الاضافة وانواعها). Çoxtərəfli izafət. Həmcins üzvlü izafət (الاضافة باعضاء متجانسة). Tərəflərindən biri isim olmayan izafət. Qarışıq təyini söz birləşmələri (الاضافة بالنعت).

Cümlənin baş üzvləri və onların ifadə vasitələri. Köməkçi feillərin işlənməsi (كان) və onların ifadə vasitələri. Tərkibi xəbər. Vasitəli tamamlığın ifadəsi.

İsmi cümlə (الجملة الاسمية). Xəbərin ad qruplu sözlə (isim, sifət, say, əvəzlilik və zərf) ifadə edilməsi. Sadə müxtəsər ismi cümlədə söz sırası (ترتيب الكلمات في الجملة الاسمية البسيطة).

Sual cümləsi (الجملة السؤالية). Sual cümləsinin ifadə vasitələri.

Feili cümlə (الجملة الفعلية). Feili cümlələrdə söz sırası.

Mürəkkəb cümlə (الجملة المركبة). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr. Mübtədə, zaman, məqsəd, tamamlıq (الجملة الواقعة مفعولا به), şərt (الجملة الشرطية), hal (الجملة الواقعة حالا) budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin yaranma üsulları. Bağlayıcı tabeli mürəkkəb cümlə.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. V.Məmmədaliyev, N.Cəlilova. Ərəb dili. 1-ci sinif. Bakı, 2008.
2. V.Məmmədaliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 2-ci sinif. Bakı, 2018.
3. V.Məmmədaliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 3-cü sinif. Bakı, 2018.
4. V.Məmmədaliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 4-cü sinif. Bakı, 2018.
5. V.Məmmədaliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 5-ci sinif. Bakı, 2015.
6. Gülər Qafqazlı. Ərəb dili. 6-cı sinif. Bakı, 2025.
7. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 2-ci sinif. Bakı, 1993.
8. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 3-cü sinif. Bakı, 1992.
9. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 4-cü sinif. Bakı, 1992.
10. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 5-ci sinif. Bakı, 1993.
11. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 6-cı sinif. Bakı, 1994.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Ərəb dili" (Yeni təhsil proqramı (kurikulum) üzrə imtahanlara hazırlaşanlar, yuxarı sinif şagirdləri və müəllimlər üçün vəsait). "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.

PROQRAMA ƏLAVƏ (QRAMMATİK TERMLƏR LÜĞƏTİ)

1. Fonetika	علم الأصوات اللغوية
2. Ərəb hərfləri	الحروف العربية
3. Azərbaycan dilində oxşarı olan və olmayan ərəb hərfləri	الحروف العربية المتشابهة وغير المتشابهة بالحروف الأذربيجانية
4. Səs	صوت (أصوات)
5. Hərəkətlər	الحركات
6. Fəthə	فَتْحَة
7. Kəsirə	كَسْرَة
8. Damma	ضَمَّة
9. Sükun	جَزْم
10. Təşdid	شَدَّة ، تَشْدِيد
11. Uzunluq bildirən hərflər(lər)	المُحَرَف(حروف)
12. Samit hərf	حرف صامت
13. Sait hərf	حرف صوتي
14. Zəif hərflər	حروف العلة
15. Şəmsiyyə və qəməriyyə samitlər	الحروف الشمسية و القمرية
16. Əlif, vav və yə hərflərinin vəzifələri	وظائف حروف ا، و، ي
17. Diftong	إِدْغَام حَرْفِي الْعِلَّة
18. Birləşdirici həməzə	هَمْزَة الْوَصْل
19. Ayırıcı həməzə	هَمْزَة الْقَطْع
20. Dayaqsız həməzə	هَمْزَة عَلَى السَّطَر
21. Dayaqlı həməzə	هَمْزَة عَلَى الْحَرْف
22. Həməzə dayağı	إِزْتِكَارٌ لِلْهَمْزَة
23. Heca	مَقْطَع (مَقَاطِع) كَلِمَة
24. Vurğu	الْتِنْبَازَة
25. Kök samiti	حرف أصلي
26. Leksika	مَثْنُ اللُّغَة
27. İsim	الاسم

28. Sözüün kök və əlavə samitləri	الحروف الأصلية و المزيّدة للكلمات
29. Üçsamitli	ثَلَاثِيَّة الأصل
30. Dörsamitli	رُبَاعِيَّة الأصل
31. Alınma sözlər	الكلمات الدخيلة
32. Sinonimlər	(المُتَرَايِف) ات
33. Antonimlər	ضِدّ (أضداد)، مُضَادّ
34. Omonimlər	مُشْتَرَك (ات) لَفْظِي
35. İdiomlar	عبارات اصطلاحية
36. Model (lər)	مقياس (مقاييس)، وَزْن (أَوْزَان)، قَلِيب (قوالب)، صِيغَة (صيغ)
37. Modelə uyğun	مَوْزُون
38. Qrammatika	علم النحْو
39. İsim	الاسْم
40. Xüsusi isim	العُلَمَاسِم
41. Ümumi isim	الجُنْاسِم
42. Tə-mərbutə	تَاء مَرْبُوطَة
43. Müənnəs söz	كَلِمَة مُؤَنَّنَة
44. Müzəkkər söz	كَلِمَة مُذَكَّرَة
45. Müştərk cinsli söz	كَلِمَة مُشْتَرَكَة الْجِنْس
46. Müənnəslik əlaməti	علامة التأنيث
47. Müəyyənlik	المُعَرَفَة
48. Müəyyənlik artıqlı	"ال" المعرفة
49. Qeyri-müəyyənlik	الْكَرَة
50. Tək	المُفْرَد
51. Təsniyə	المُتَنَّى ، التثنية
52. Cəm	الْجَمْع
53. Düzgün cəm	الْجَمْع السَّالِم
54. Sınıq cəm	الْجَمْع الْمَكْسَر
55. Hallanma	، الصَّرْفُ الْإِعْرَاب
56. Adlıq hal	مَرْفُوع
57. Yiyəlik hal	مَجْزُور
58. Təsirlik hal	مَنْصُوب
59. Əvəzedici tənvin	تَنْوِينُ الْعَوَظ
60. Üçhallı	مُنْصَرَف بِثَلَاثِ عِلَامَاتِ الْإِعْرَاب
61. İkihallı	غَيْرُ الْمُنْصَرَف
62. Hal əlaməti olmayan	بِلا عِلَامَة الصَّرْف
63. Məkan və zaman bildirən isimlər	أَسْمَاءُ الْمَكَانِ وَ الزَّمَان
64. Alət bildirən isimlər	أَسْمَاءُ الْأَلَات
65. Peşə sahibi bildirən sözlər	أَسْمَاءُ الصَّنَاعَة
66. Mürəkkəb isimlər	الْأَسْمَاءُ الْمُرَكَّبَة
67. Sifət	، الَّتِي الصِّفَة
68. Nisbi sifətlər	الاسْمُ الْمَنْسُوب
69. Sifətin isimlə izafəti	إِضَافَة الصِّفَة بِالْأَسْمَاء
70. Mürəkkəb sifət	الصِّفَة الْمُرَكَّبَة
71. Müqayisə dərəcəsi	الْمُسَبِّحَة الَّتِي تُقَابَل
72. Üstünlük dərəcəsi (morfoloji)	إِسْمُ التَّفْصِيل (المورفولوجي)
73. Üstünlük dərəcəsi (təsviri)	إِسْمُ التَّفْصِيل (التصويري)
74. Rəng və fiziki nöqsan bildirən sifətlər	إِسْمُ اللَّوْنِ وَ نَقْصِ أَعْضَاءِ الْبَدَنِ
75. Fail	إِسْمُ الْفَاعِل، فاعل
76. Məful	المفعول، مفعولاً
77. Say(lar)	(عَدَدُ) الْأَعْدَاد
78. Sıra sayları	الأعداد الترتيبية
79. Miqdar sayları	الأعداد الأصلية
80. Kəsir sayları	الأعداد الكسرية
81. Bölüşdürücü saylar	الأعداد التوزيعية
82. Faiz	نِسْبَة مِئْوِيَة

83. Sayılan (isim)	المَعْدُود	138. Şərt forması ilə	أدوات الجزم
84. Əvəzlilik(lər)	الضَّمِير (الضَّمَائِرُ)	işlənən ədatlar	
85. Şəxs əvəzlilikləri	الضَّمائر المُنْفَصِلَة	139. Arzu forması ilə	أدوات النصب
86. Bitişən əvəzliliklər	الضَّمائر المُنْصِلَة	işlənən ədatlar	
87. I şəxs	مُتَكَلِّم (ة)	140. Sual ədatları	أدوات الاستفهام
88. II şəxs	مُخَاطَب (ة)	141. Uzlaşan təyini söz	المُطَابَقَة النَّعْتِيَّة العَبَارَة
89. III şəxs	غَائِب (ة)	birləşməsi	
90. İşarə əvəzlilikləri	إِسْم (أَسْمَاء) الإِشَارَة	142. Uzlaşma	مُطَابَقَة
91. Nisbi əvəzliliklər	إِسْم (أَسْمَاء) الْمُؤْصُول	143. Sifətin isimlə uzlaşması	مطابقة النعت و المنعوت
92. Aid əvəzliyi	ضَمِيرٌ عَائِدٌ	144. Təyinlənən (isim)	، المنعوت المؤصوف
93. Sual əvəzliyi	إِسْمٌ (حَرْفٌ) الاسْتِفْهَام	145. Sözbirləşməsi	عِبَارَة لَفْظِيَّة
94. Zərf	الظَّرْف (الظُرُوف)	146. İzafət	الإِضَافَة
95. Feil	الفِعْل (الأَفْعَال)	147. Sadə izafət	الإِضَافَة البسيطة
96. Üç kök samitli feil	الفِعْل التَّلَاثِيّ الْأَصْل	148. Çoxtərəfli izafət	الإِضَافَة الكثيرة الجوانب
97. Dörd kök samitli feil	الفِعْل الرَّبَاعِيّ الْأَصْل	149. Həmcins üzvlü izafət	الإِضَافَة بِأَعْضَاءٍ مُتَجَانِسَةٍ
98. Feilin birinci kök samiti	فَاءُ الفِعْل	150. Qarışıq təyini söz	الإِضَافَة بِاللَّغْتِ
99. Feilin ikinci kök samiti	عَيْنُ الفِعْل	birləşməsi	
100. Feilin üçüncü kök samiti	لَامُ الفِعْل	151. Mübtəda	مُبْتَدَأٌ
101. Salim feil	فِعْلٌ سَالِمٌ	152. Köməkçi mübtəda	المُبْتَدَأُ المَسَاعِد
102. Qeyri-salim feil	فِعْلٌ غَيْرٌ سَالِمٌ	153. Fail	فَاعِلٌ
103. Sadə feil(I bab)	فِعْلٌ مُجَرَّدٌ	154. Xəbər	خَبَرٌ
104. Düzəltmə bab feillər	فِعْلٌ مُزِيدٌ فِيهِ	155. Tamamlıq	مفعول به
105. Bab	بَابٌ	156. Hal zərfliyi	ظرف الحال
106. Köməkçi feil	فِعْلٌ مُسَاعِدٌ	157. Mütləq tamamlıq	المفعول المطلق
107. Başlanğıc feilləri	أَفْعَالُ الشَّرُوعِ	158. Səbəb və məqsəd zərfləri	مَفْعُولٌ لِأَجْلِهِ، ظَرْفُ السَّبَبِ وَ الْقَصْدِ
108. Davamiyyət feilləri	أَفْعَالُ الاسْتِمْرَارِ	159. İsmi cümlə	جملة اسمية
109. İndiki zamanda olan feil	فِعْلٌ مُضَارِعٌ	160. Feili cümlə	جملة فعلية
110. Keçmiş zamanda olan feil	فِعْلٌ مَاضٍ	161. Tabeli mürəkkəb cümlə	جملة مُرَكَّبَةٌ تَابِعَةٌ
111. Gələcək zamanda olan feil	مُسْتَقْبَلُ فِعْلٍ	162. Tamamlıq budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة مفعولاً به
112. Feilin inkarı	نَفْيُ الفِعْل	163. Təyin budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة نعتاً
113. Məsdər	مَصْدَرٌ	164. Zərf budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الظرفية
114. Mim məsdəri	مصدر ميمي	165. Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الشرطية
115. Feil təsrifi	تَصْرِيفُ الفِعْل	166. Hal budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة حالاً
116. Təsirli feil	الفِعْلُ الْمُتَعَدِّي	167. Zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الواقعة ظرف الزمان الجملة
117. Təsirsiz feil	الفِعْلُ اللَّازِمُ	168. Səbəb və məqsəd budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة ظرف السبب و القصد
118. Şərt formasında olan feil	الفِعْلُ الْمُجَرَّوْمُ	169. İşlənmə	إِسْتِعْمَالٌ
119. Arzu formasında olan feil	الفِعْلُ الْمُتَّصِبُ	170. İfadə	رَة، عِبَاتَعْبِيرٌ (تَعَابِير) لَفْظِي
120. Əmr forması	الْأَمْرُ	171. İşlənməmiş	مُسْتَعْمَلٌ
121. Əmrin inkarı (qadağan)	نَهْيُ الْأَمْرِ	172. Tamamla	إِكْمَلُ
122. Məchul növ	الفِعْلُ الْمُجْهُولُ	173. Hallandır	صَرَّفَ أَعْرَبَ،
123. Həməzəli feil	الفِعْلُ الْمُهْمَزُ	174. Müxtəlif mənalar	الْمَعْنَايِ الْمُخْتَلِفَة
124. I kök samiti həməzəli	فِعْلٌ فَائِزٌ مَهْمُوزٌ	175. Təyin et	عَيَّنَ
125. II kök samiti həməzəli	فِعْلٌ عَيْنُهُ مَهْمُوزٌ	176. Göstər, işarə et	أَشِيرَ
126. III kök samiti həməzəli	فِعْلٌ لَامُهُ مَهْمُوزٌ	177. Variant, bənd	بَنَدٌ (بنود)، شَكْل (أشكال)، نَوْع (أنواع)
127. Müdaaifeil	الفِعْلُ الْمُضَاعَفُ	178. Uyğun, münasib	مُؤَافِقٌ، مُنَاسِبٌ
128. Misal feil	أَلْفَعْلُ الْمِثَالِ	179. Seçin	إِخْتَارُوا
129. Boş feil	أَلْفَعْلُ الْأَجُوفِ		
130. Naqis feil	أَلْفَعْلُ النَّاقِصِ		
131. İkiqat qeyri-salim feil	الفِعْلُ غَيْرُ السَّالِمِ مَرَّتَيْنِ		
132. Köməkçi nitq hissələri	الْحُرُوفُ		
133. Ön qoşma(lar)	حَرْف (حُرُوف) الْجَزْ		
134. Bağlayıcı(lar)	حَرْف (حُرُوف) الْعَطْفِ		
135. Ədat(lar)	أَدَاة (أَدَوَات)		
136. İnkər ədat(lar)ı	أَدَاة (أَدَوَات) النَّفْيِ		
137. Mütləq inkar	لَا النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ		

FARS DILI

DİL MATERİALLARI FONETİKA

Səs və hərf: sait səslər (uzun və qısa saitlər). Diftong. Samit səslər. **ك** (kaf) və **ق** (qaf) hərfləri a, o, u saitlərindən və həmçinin [^]ou diftongundan əvvəl gələrkən **ك** hərfinin «komissiya» sözünün ilk hərfi (**ك**) kimi, **ق** hərfinin isə «qaz» sözündəki (**ق**) kimi tələffüz olunması. Qalan bütün məqamlarda (**ك**) və (**ق**) səslərini bildirməsi.

Səs-hərflə münasibətləri. Fars hərfliəri ilə yazılan sözlərin tərkibində hərfi işarəsi olan səslər, yəni yazılan hərfilər və hərfi işarəsi olmayan ə, e, o səsləri. Sözdə hərfilərlə səslərin kəmiyyəti.

Bəzi hərflərin bir neçə səsi bildirməsi (məsələn: و - o, u, v, ^uou) və əksinə bir neçə hərfin eyni səsi bildirməsi: (məsələn: z səsinin hərfləri: ذ (zal) - ز (ze) - ض (zad) - ظ (za)).

Bəzi hərflərin həm sait, həm də samit səsləri bildirməsi
(məs. • (ha) h, e - ɟ (vav) o, u, v, ou - ʒ (ye) i, y hərfləri).

Fars dilində işlənən "təşdid", "tənvin" və "həmzə" işarələri. ع (eyn) hərfinin saitdən əvvəl tələffüz olunmaması. Bəzi sözlərdə خ (xe) ilə و (və) ələfin arasında yazılan و (vav) hərfinin tələffüz olunmaması. (məsələn: خواهر – خواب – خواندن – خواهش) Vurğu. Heca. Hecada transkripsiyanın nəzərə alınması.

LEKSIKA

Sözlərin ifadə etdiyi mənalara görə təsnifi: əşya adları, ümumi və xüsusi ad bildirən sözlər (isim); əlamət, rəng və keyfiyyət bildirən sözlər (sifət); kəmiyyət, sıra bildirən sözlər (say); iş, hal, hərəkət bildirən sözlər (feil); hərəkətin icrasının zamanını, məkanını, tərzini və s. xüsusiyyətlərini bildirən sözlər (zərf). Sadə, düzəltmə (ön və son şəkilçilərlə düzələn sözlər) və mürəkkəb sözlər. Sinonim, omonim, antonim sözlər. Fars dilində işlənən ərəb mənşəli sözlər. Məs.:

شعر - معنا - ظهر - ضربه - غالب - مطبخ - ثروت - تحصیل

GRAMMATIKA

MORFOLOGIYA NİTQ HİSSƏLƏRİ:

İsim. İsmə verilən suallar. İsmın mənaca növləri. Konkret, mücərrəd, ümumi və xüsusi, cəm və toplu isimlər. Mücərrəd isim düzəldən **ی (i) (مصدری)** şəkilçisini qəbul edən sözlərdə vurgunun yeri. (məs.:

معلمی – خوبی – بزرگی – کودکی) Sonu “a”, “u” və “e” saitləri ilə bitən sözlərdə “یای مصدری” – nin yazılış və oxunuşu qaydaları. İsmnin qeyri-müəyyənlik kateqoriyası. Vurğunun yeri.

(دانش آموزی – کتابی – آموزگاری – نویسنده ای (məs.:
İsmin vahidlik kateqoriyası. İsmin kəmiyyət kateqoriyası:
İsmlərin fars dilinə mənsub ها (ha), ان (an) və ərəb
mənsəli ات (at), ين (in) və ون (un) cəm şəkilçiləri ilə
cəmlənmə qaydaları. ان (an) cəm şəkilçisi ilə cəmlənən
sözlərin oxunuş və yazılış qaydaları. Sınıq cəm. İsmin
quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb ismlər.
Mürəkkəb ismlərin tərkib hissələri. Azərbaycan dilindəki
ismin hallarının fars dilində qarşılığı və ifadə qaydaları.

Yiyəlik halın fars dilində verilməsində əsasən izafət tərkibindən (məs. tələbənin kitabı – کتاب دانشجو), yönlük halda به (be) ön qoşmasından, təsirlik halda را (ra) son qoşmasından, yerlik halda در (dər), çıxışlıq halda از (əz) ön qoşmalarından istifadə olunması. Fars dilində qoşma kimi işlənən bəzi sözlər.

(məs.: جلو - نزد - پهلو - پیش - پشت - سر və s.).

İsmin mənsubiyyət kateqoriyası. Mənsubiyyət şəkilçiləri.
İsmin xəbərlik kateqoriyası. Xəbər şəkilçilərinin oxunuş və
yazılış qaydaları.

Sifət. Sifətə verilən suallar. Sifətin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb sifətlər. Əlamət, keyfiyyət, oxşarlıq və rəng bildirən sifətlər. Sifətin dərəcələri. Adı, müqayisə (تر - (tər) şəkilçili) və üstünlük (ترين - (tərin) şəkilçili) dərəcəsində işlənən sifətlərin təyini söz birləşmələri tərkibində işlənmə yeri. Nisbi sifətlər. İsmnin sonuna vurğulu ی (i) (یای نسبت) şəkilçisini artırmaqla nisbi sifətlərin əmələ gəlməsi.

Məs.: چوبی - یشمی - تبریزی - شهری

Layihlik bildirən (i) یای لیاقت) şakilçisi.

Məs.: خوردنی - دیدنی - خواندنی - گفتنی

Say. Səya verilən suallar. Sayın mənacə növləri. Miqdar sayları, sıra sayları, kəsr sayları, onluq kəsr və faiz. Təklidlər, 11-dən 19-a qədər miqdar saylarının quruluşu, onluqlar, yüzliklər, minliklər, qarışıq-mürəkkəb saylar. Onların rəqəmlərlə və hərfilərlə yazılış, oxunuş qaydaları. Sıra saylarının م (om), مین (omin), می (omi) şəkilçiləri ilə əmələ gəlməsi. Miqdar və sıra saylarının söz birləşmələrində işlənmə yeri (yanaşma və izafət əlaqəsində). Ayın və ilin tarixlərinin fars dilində ifadəsi. Vaxtın saat və dəqiqələrlə ifadə qaydaları.

Əvəzlilik. Əvəzliyin mənacə növləri. Şəxs əvəzlilikləri, işarə əvəzlilikləri, sual əvəzlilikləri, qeyri-müəyyən əvəzliliklər, qayıdış əvəzlilikləri, təyini əvəzliliklər. Üçüncü şəxsin tək və cəmində işlənən sinonim şəxs əvəzlilikləri.

Feil. Məsdər və onun şəkilçilləri. Feilin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb feillər. Düzəltmə feilləri əmələ gətirmək üçün istifadə olunan ön şəkilçilər: **فرو – باز – در بر**. Düzəltmə feillərlə onların əmələ gəlməsində iştirak edən sadə feillər arasındakı mənə fərqləri. (məs.: خوردن - xordən, برخوردن - bərxordən).

Feil əsasının alınma qaydası. Feilin keçmiş zaman formaları: şühudi keçmiş ماضى مطلق (mazi-ye motləq) və bitməmiş keçmiş ماضى استمرارى (mazi-ye estemrari) zaman formalarının təsdiq və inkar forması, vurğunun yeri. Bitməmiş keçmiş zamanın davam forması ماضى ملموس (mazi-ye məlmus). Keçmiş zaman feili sifətinin əmələ gəlmə qaydası. Nəqli keçmiş ماضى نقلى (mazi-ye nəqli) və uzaq keçmiş ماضى بعيد (mazi-ye bəid) zamanlarının təsdiq və inkarı və onlarda vurğunun yeri. Feili bağlama. Feillərdən kök alma qaydaları baxımından onların tam, qiyasi (qaydalı) və səmai (qaydasız) qruplara bölünməsi. Feilin indiki zamanı زمان حال (zəman-e hal) və onun təsdiq və inkarı, vurğusu. İndiki zamanın işlənmə yerindən asılı olaraq, həm də onun Azərbaycan dilindəki qeyri-qəti gələcək zamanı bildirməsi. Feilin indiki zamanının davam forması مضارع ملموس (mozare məlmus).

məlmus). Feilin qəti gələcək zaman forması **مستقبل** (mostəğbəl). Qeyri-qəti və qəti gələcək zaman formalarının təsdiq və inkarı, vurğusu. Feilin əmr şəkli. Əmr şəklinin təsdiq və inkarı, vurğusu.

Feilin iltizam forması **مضارع التزامی** (mozare-ye eltezami), onun işlənmə yerləri. İltizam formasının təsdiq və inkar şəkli, vurğunun yeri. Feilin vacib, bacarıq, şərt şəkilləri. Vacib şəklini əmələ gətirmək üçün **باید** (bayəd) və ya **بایستی** (bayesti), **می** (mibayest)... sözlərindən, bacarıq şəklini əmələ gətirmək üçün **توانستن** (təvanestən) feilindən, arzu və istək şəklini əmələ gətirmək üçün **خواستن** (xastən) köməkçi feilindən və **کاش** (kaş), **ای کاش** (ey kaş) köməkçi sözlərindən istifadə edilməsi və onların müxtəlif zamanlarda işlədilməsi. Feilin şərt şəklində **اگر** (əgər), **هنگاه** (hərgah) və **در صورتیکه** (dər surətike) bağlayıcılarının işlədilməsi. Feilin təsirlik kateqoriyası. Təsirli və təsirsiz feillər. Feilin məlum və məchul növləri.

Zərflər. Zərfin məna növləri: zaman, məkan, miqdar və tərz - hərəkət zərfləri. İnkər və oxşarlıq bildirən zərflər. Zərfin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb zərflər.

Qoşma. **به** (be), **با** (ba), **از** (əz), **برای** (bəra-ye...) **مانند** (manənd-e...), **مثل** (mesl-e...) **نظیر** (nəzir-e) önqoşmaları və **را** (ra) sonqoşması. Önqoşmaların işlənmə məqamları. Önqoşma kimi işlənən sözlər – söz-qoşmalar: **نزد** (nəzd), **پیش** (piş), **رو** (ru), **پهلوی** (pəhlu), **پشت** (poşt), **سر** (sər) və s. Bəzi qoşmaların və söz- qoşmaların izafətlə işlənməsi. Məs.: **سر، رو، مانند، برای، سر، پیش، پهلوی، نظیر، پشت، رو، مانند، برای، سر، نزد، مثل**

Bağlayıcı. Bağlayıcıların quruluşca növləri. Sadə və mürəkkəb bağlayıcılar. Tabesizlik əlaqəsi bildirən bağlayıcılar. **و** (və), **هم** (həm), **نیز** (niz), **اما** (əmma), **لاکن** (laken), **یا** (ya) və **گاه** (qah). Qoşa və daha çox təkrarən işlənən bağlayıcılar (Məsələn: **یا ... گاه** və s.) Tabelilik əlaqəsi bildirən bağlayıcılar **که** (ke), **وقتیکه** (vəğtike), **هنگامیکه** (henqamike), **اگر** (əgər), **هنگاه** (hərgah) və s. Bağlayıcılarda vurğunun yeri.

SİNTAKSİS

Söz birləşmələri. Təyini söz birləşmələri: izafət vasitəsilə əmələ gələn söz birləşmələri, yanaşma əlaqəsi ilə əmələ gələn söz birləşmələri. İzafət tərkibi və izafət zənciri. İzafət tərkibinin yalnız iki tərəfdən ibarət olması. Məs.: **حکایت جالب – دانش بزرگ – اتاق آموزان ممتاز**

İzafət zəncirinin isə üç və daha çox tərəfdən ibarət olması. Məs.: **دفتر زبان فارسی؛ دفتر زبان فارسی دانش آموز؛ دفتر زبان فارسی دانش آموز کوشا.**

İzafətin ifadə etdiyi məna əlaqələri. Yiyəlik, malikiyyət əlaqəsinin **مال** (mal) sözü ilə ifadə olunması.

Cümlə. Cümlə üzvləri: baş üzvlər – mübtəda, xəbər; ikinci dərəcəli üzvlər – təyin, tamamlıq (vasitəli, vasitəsiz), zərflər.

Nitq hissələri ilə ifadə olunmasına görə xəbərin növləri: feili xəbər – yalnız feil ilə ifadə olunur. İsmi xəbər – feildən başqa digər nitq hissələri ilə ifadə olunur. İsmi xəbər şəkilçilərinin tam və qısa formaları.

İnkarlıq bildirən **نیست** (nist) sözünün şəxslər üzrə dəyişməsi.

Sadə cümlə. Sadə müxtəsər və sadə geniş cümlə. Sual cümlələri. Sual cümlələrinin quruluşu. İntonasiya əsasında qurulan sual cümləsi. Nümunə:

این قلم است؟

این حکایت در کتاب زبان فارسی هست؟

Sual əvəzlilikləri və sual ədatları ilə qurulan sual

cümlələri. Sual ədatlarında vurğunun yeri. Nümunə:

الان ساعت چند است؟ پس شما در ردیف چندم نشستید؟ مگر شما "خمسه" نظامی را خوانده اید؟ آیا، روز استراحت به گردش می روی؟

Sual cümlələrinə verilən təsdiq və ya inkar cavab cümlələrinin quruluşu.

Həmcins üzvlü sadə cümlələr. Həmcins mübtədalı, həmcins xəbərlı, həmcins tamamlıqlı, həmcins təyinli, həmcins zərflikli cümlələr. Mürəkkəb cümlə. Tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlələr. Tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri olan baş və budaq cümlələr. Təyin, tamamlıq, zaman, şərt, səbəb, məqsəd və güzəşt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr və onların yaranma üsulları.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. A.Kərimov. Fars dili. 1-ci sinif. – Bakı, 2016.
2. A.Kərimov. Fars dili. 2-ci sinif. – Bakı, 2018.
3. A.Kərimov. Fars dili. 3-cü sinif. – Bakı, 2024.
4. A.Kərimov. Fars dili. 4-cü sinif. – Bakı, 2024.
5. A.Kərimov. Fars dili. 5-ci sinif. – Bakı, 2025.
6. T.Seyidov. Fars dili. 5-ci sinif, 1993.
7. H.Mahmudov, T.Seyidov, R.Axundov. Fars dili. 6-cı sinif, 1991.
8. A.Ələkbərova, M.Məmmədova. Fars dili. 7-ci sinif, 1991.
9. A.Ələkbərova, S.Hüseynli. Fars dili. 8-ci sinif, 1993.
10. N.Hatəmi, Ş.Şirəliyev. Fars dili. 9-cu sinif, 1993.
11. N.Hatəmi, Ş.Şirəliyev. Fars dili. 10-cu sinif, 1994.
12. N.Hatəmi, Ş.Şirəliyev. Fars dili. 11-ci sinif, 1996.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Fars dili" (Yeni təhsil proqramı (kurikulum) üzrə imtahanlara hazırlaşanlar, yuxarı sinif şagirdləri və müəllimlər üçün vəsait). "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.

PROQRAMA ƏLAVƏ (QRAMMATİK TERMINLƏR LÜĞƏTİ)

1. Fonetika	آواشناسی
2. Transkripsiya	آوانویسی
3. Leksika	لغت
4. Leksikologiya	واژه شناسی
5. Qrammatika	دستور
6. Morfologiya	صرف
7. Sintaksis	نحو
8. Diftong	دیفتنگ
9. Səs və hərf	صدا و حرف
10. Sait	مصوّت
11. Samit	صامت
12. Uzun saitlər	مصوّت های بلند
13. Qısa saitlər	مصوّت های کوتاه
14. Təşdid işarəsi	اشاره تشدید
15. Tənvin işarəsi	اشاره تنوین
16. Həməzə işarəsi	اشاره همزه
17. Vurğu	تکیه (ضربه)
18. Heca	هجا
19. Şəkilçi	وند
20. Ön şəkilçi	پیشوند
21. İç şəkilçi	میانوند

22. Son şəkilçi	پسوند	73. Qeyri-müəyyən əvəzliliklər	ضمایر مبهمات (غیر معین)
23. Sözdüzəldici şəkilçi	وند واژه ساز	74. Qeyri-müəyyən əvəzlilik	ضمیر مبهم
24. Ərəb mənşəli sözlər	کلمات عربی	75. Təyini əvəzliliklər	ضمایر تعیینی
25. Qohum sözlər	کلمات هم خانواده	76. Qayıdış əvəzlilikləri	ضمایر مشترک
26. Sinonim sözlər	کلمات مترادف	77. Feilin şəkilləri	وجوه افعال
27. Antonim sözlər	کلمات متضاد	78. Feilin bacarıq şəkli	افعال اقتداری
28. Omonim sözlər	کلمات متشابه	79. Feilin vacib şəkli	وجه واجب
29. Nitq hissələri	اجزای کلام	80. Feilin şərt şəkli	وجه شرطی
30. Nitq hissəsi	جزء کلام	81. Feilin arzu şəkli	وجه آرزو
31. Tərkib hissələr	اجزای ترکیب	82. Feilin əmr şəkli	وجه امری
32. İsim	اسم	83. Feilin əmr şəklinin inkarı	انکار وجه امری
33. Sadə isimlər	اسامی ساده	84. Feilin iltizam şəkli	وجه التزامی
34. Düzəltmə isimlər	اسامی مشتق	85. İndiki zamanın iltizam forması	مضارع التزامی
35. Mürəkkəb isimlər	اسامی مرکب	86. Keçmiş zamanın iltizam forması	ماضی التزامی
36. Cəm şəkilçiləri	وندهای جمع	87. Feilin şühudi keçmiş zaman forması	ماضی مطلق
37. Düzgün cəm forması	جمع مصحح	88. Feilin bitməmiş keçmiş zaman forması	ماضی استمراری
38. Sınıq cəm forması	جمع مکسر	89. Feilin nəqli keçmiş zaman forması	ماضی نقلی
39. Mücərrəd isimlər	اسامی معنی	90. Feilin uzaq keçmiş zaman forması	ماضی بعید
40. Konkret isimlər	اسامی ذات	91. Feilin indiki zaman forması	زمان حال
41. İsimlərin cəmlənməsi	جمع اسامی	92. İndiki zamanın davam forması	مضارع ملموس
42. Toplu isimlər	اسامی گروهی	93. Keçmiş zamanın davam forması	ماضی ملموس
43. Ümumi isimlər	اسامی عام	94. Feilin gələcək zaman forması	مستقبل (زمان آینده)
44. Xüsusi isimlər	اسامی خاص	95. Qeyri-qəti gələcək zaman forması	آینده غیر قطعی
45. Qeyri-müəyyənlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	پای نکره	96. Feili bağlama	وجه وصفی
46. Vahidlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	پای وحدت	97. Keçmiş zaman feili sifəti	صفت مفعولی
47. İşarə bildirən "ی" (i) şəkilçisi	پای اشاره	98. İndiki zaman feili sifəti	صفت فاعلی
48. Nisbi sifət əmələ gətirən "ی" (i) şəkilçisi	پای نسبت	99. Məsdər	مصدر
49. Mücərrədlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	پای مصدری	100. Feil kökü	ریشه فعل
50. Layiqlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	پای لیاقت	101. Feil əsası	اساس فعل
51. Mənsubiyyət şəkilçiləri	ضمایر متصله	102. Şəxs sonluqları	شناسه
52. Mənsubiyyət şəkilçisi	ضمیر متصله	103. Söz birləşmələri	ترکیبهای کلمه
53. Xəbərlilik kateqoriyası	رابطه خبری	104. Təyin olunan söz (izafət birləşməsinin birinci tərəfi)	مضاف
54. Sifət	صفت	105. Təyin (izafət birləşməsinin ikinci tərəfi)	مضاف الیه
55. Sifətin quruluşca növləri	انواع ساختمان صفت	106. İzafət tərkibi (birləşməsi)	ترکیب اضافه
56. Sadə sifətlər	صفات ساده	107. Yanaşma yolu ilə əmələ gələn birləşmələr	ترکیب همجانب
57. Düzəltmə sifətlər	صفات مشتق	108. İzafət zənciri	زنجیر اضافه
58. Mürəkkəb sifətlər	صفات مرکب	109. Mənsubiyyət bildirən izafət birləşmələri	اضافه نسبی
59. Sifətin dərəcələri	درجات صفت		
60. Sifətin adi dərəcəsi	صفت مطلق		
61. Sifətin müqayisə dərəcəsi	صفت تفضیلی		
62. Sifətin üstünlük dərəcəsi	صفت عالی		
63. Say	عدد		
64. Miqdar sayları	اعداد اصلی		
65. Sıra sayları	اعداد ترتیبی		
66. Kəsir sayları	اعداد کسری		
67. Onluq kəsrlər	اعداد اعشاری		
68. Faiz	درصد		
69. Əvəzlilik	ضمیر (جانشین)		
70. İşarə əvəzlilikləri	ضمایر اشاره		
71. Şəxs əvəzlilikləri	ضمایر شخصی		
72. Sual əvəzlilikləri	ضمایر پرسشی		

110. Yiyəlik mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه ملکی	136. Məlum feillər	افعال معلوم
111. Məxsusluq bildirən izafət birləşmələri	اضافه تخصیصی	137. Məchul feillər	افعال مجهول
112. Cins mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه بیانی	138. İradi feillər	افعال ارادی
113. Oxşayış mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه تشبیهی	139. İsmi xəbər	خبر اسمی
114. Zaman mənası bildirən söz birləşmələri	ترکیب زمانی	140. Feili xəbər	خبر فعلی
115. Məkan mənası bildirən söz birləşmələri	ترکیب مکانی	141. Sadə müxtəsər cümlə	جمله ساده مختصر
116. Zərf	ظرف	142. Sadə geniş cümlə	جمله ساده مبسوط
117. Sadə zərflər	ظروف ساده	143. Bütöv cümlə	جمله کامل
118. Düzəltmə zərflər	ظروف مشق	144. Yarımçıq cümlə	جمله ناقص
119. Mürəkkəb zərflər	ظروف مرکب	145. Şəxssiz cümlə	جمله بی شخص
120. Zaman zərfi	ظرف زمان	146. Müstəqil cümlə	جمله مستقیم
121. Məkan zərfi	ظرف مکان	147. Qeyri-müstəqil cümlə	جمله غیر مستقیم
122. Kəmiyyət zərfi	ظرف کمی	148. Həmcins üzvlü cümlələr	جملات با عضو همجنس
123. Tərzi-hərəkət zərfi	ظرف چگونگی	149. Cümlənin baş üzvləri	اعضای درجه یکم جمله
124. Oxşarlıq bildirən zərf	ظرف تشبیه	150. Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri	اعضای درجه دوم جمله
125. İnkər zərfi	ظرف انکار	151. Vəsiti tamamlıq	متمم وابسته
126. Qoşma	حرف اضافه	152. Vəsitisiz tamamlıq	متمم بی واسطه
127. Bağlayıcı	حرف ربط	153. Tabesiz mürəkkəb cümlə	جمله مرکب پیوسته
128. Tabesizlik bağlayıcıları	حروف ربط غیر تابعی	154. Tabeli mürəkkəb cümlə	جمله مرکب تابعی
129. Sadə bağlayıcılar	حروف ربط ساده	155. Baş cümlə	جمله اصلی
130. Mürəkkəb bağlayıcılar	حروف ربط مرکب	156. Budaq cümlə	جمله پیرو (جمله فرعی)
131. Tam feillər	افعال تام	157. Təyin budaq cümləsi	جمله پیرو تعیینی
132. Qaydalı feillər	افعال قیاسی	158. Tamamlıq budaq cümləsi	جمله پیرو متممی
133. Qaydasız feillər	افعال سماعی	159. Məqsəd budaq cümləsi	جمله پیرو مقصدی
134. Təsirli feillər	افعال متعدی	160. Şərt budaq cümləsi	جمله پیرو شرطی
135. Təsirsiz feillər	افعال لازم	161. Səbəb budaq cümləsi	جمله پیرو سببی
		162. Zaman budaq cümləsi	جمله پیرو زمانی
		163. Güzəşt budaq cümləsi	جمله پیرو گذشت
		164. Mötərizə	پرانتر (پارانتز)

РУССКИЙ ЯЗЫК

Программа составлена по предметному куррикулуму в соответствии с результатами обучения на основе учебников для V-XI классов.

Куррикулум охватывает учебный материал по 4-м содержательным линиям (**“Аудирование и говорение”, “Чтение”, “Письмо”, “Языковые правила”**). На экзамене в связи с отсутствием специальных технических средств невозможно проверить знания и умения по первой содержательной линии **“Аудирование и говорение”**, а также по некоторым подстандартам содержательных линий **“Чтение”, “Письмо”**. Программа охватывает материал для реализации подстандартов 3-х содержательных линий (**“Чтение”, “Письмо”, “Языковые правила”**), который представлен текстом и заданиями к нему как закрытого, так и открытого типа. Он предполагает проверку умений применять полученные знания в систематизированном виде; анализировать, исследовать, сопоставлять, обосновывать, комментировать; связывать различные понятия; определять соответствия, различия, выражать мысли в схемах и таблицах, делать соответствующие выводы.

По содержательной линии **“Чтение”**, в основном, демонстрируются следующие умения:

делить текст на содержательные части, различать и озаглавливать их, демонстрировать усвоение содержания и структуры текста, расширять текст, учитывая связь между его составными частями, уточнять значение незнакомых слов и выражений, а также слов, употреблённых в прямом и переносном смысле в соответствии с контекстом; определять основную мысль текста и комментировать её, выражать своё отношение, опираясь на факты и аргументы; определять лексические особенности синонимов, антонимов и терминов, использованных в тексте.

По содержательной линии **“Письмо”** демонстрируются следующие умения: отличать тексты различных типов речи и стилей; составлять связный текст по заданной теме, соблюдая логическую связь между частями текста; использовать в работе цитаты, факты и жизненные наблюдения, демонстрируя навыки связной речи и применяя языковые правила.

В отличие от других содержательных линий по линии **“Языковые правила”** можно проверить требования реализации всех подстандартов. По этой линии демонстрируются знания и умения по ниже-следующим темам:

ФОНЕТИКА. ГРАФИКА. ОРФОЭПИЯ.

Звуки речи. Гласные и согласные звуки. Согласные твёрдые и мягкие (парные и непарные), звонкие и глухие (парные и непарные); шипящие согласные.

Обозначение звуков речи на письме. Алфавит. Буквы, не обозначающие звуков речи. Буквы, употребляющиеся в двух функциях (*е, ё, ю, я*). Функции и правописание *ъ* и *ь* знаков. Слог, слоговоеделение. Открытый и закрытый слоги.

Ударение (подвижное, разноместное). Функции ударения: смысловоразличительная и форморазличительная (*му́ка – мука́, за́мок – замо́к; купи́те – купи́те, ру́ки – руки́*).

Слова, имеющие два ударения (*ваго́норемо́нтный*), и слова с вариативным ударением (*тво́рог – творо́г, ина́че – и́наче*).

Орфоэпические нормы русского языка (произношение некоторых звуков и сочетаний звуков).

Фонетический разбор слова.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ. ФРАЗЕОЛОГИЯ. СТИЛИСТИКА

Понятие о лексике. Слово и его лексическое значение. Способы толкования лексического значения слова (раскрытие значения частей сложного слова; подбор синонимов и антонимов; описание предмета, его признаков). Однозначные и многозначные слова. Прямое и переносное значение слова.

Синонимы. Антонимы. Омонимы.

Общепотребительные и необщепотребительные (ограниченные в употреблении) слова. Профессиональные. Диалектизмы. Устаревшие и новые слова (неологизмы).

Устойчивые сочетания слов (фразеологизмы), их значение и употребление в речи.

Стили речи (книжные: научный (*катет, морфема*), публицистический (*отечество, держава*), официально-деловой (*довожу до Вашего сведения, нижеподписавшиеся*), художественный (*тяжёлые тучи, звенящая тишина*); разговорный (*парень, орать*). Употребление слов и сочетаний слов, соответствующих каждому стилю.

Понятие о тексте. Типы речи (описание, рассуждение, повествование).

Лексикография. Словари: орфографический, толковый, орфоэпический, словарь синонимов, словарь антонимов, фразеологический, словообразовательный, этимологический, словарь иностранных слов.

МОРФЕМИКА. СЛОВООБРАЗОВАНИЕ. ОРФОГРАФИЯ

Морфема – наименьшая значимая часть слова. Значимые части слова: приставка, корень, суффикс, окончание. Слова без окончания (неизменяемые слова) и с нулевым окончанием. Однокоренные (родственные) слова. Отличие однокоренных слов от форм одного и того же слова. Основа слова и её состав. Производная и непроизводная основа. Выделение основы в словах различных частей речи и грамматических формах. Словообразующие суффиксы; формообразующие суффиксы, не входящие в основу (*-ть-, -ти-, -л; -ущ-/ -ющ-/ -ащ-/ -ящ; -вш-/ -ш-, -ом-/ -ем-/ -им-, -ни-/ -енн-/ -ённ-/ -м-; -а/-я, -учи-/ -ючи; -в-/ -ви-/ -вши; -е/-её/-ей/-ше; -ейш-/ -айш*).

Чередование гласных и согласных в корне.

Разбор слова по составу.

Словообразование. Способы образования новых слов. Морфологические способы: приставочный, суффиксальный, приставочно-суффиксальный, бессуффиксный, сложение. Неморфологические способы: слияние, переход слова из одной части речи в другую, появление омонимов.

Словообразовательный разбор слова.

Правописание безударных гласных (проверяемых, непроверяемых, чередующихся, беглых).

Правописание согласных (проверяемых, непроверяемых, двойных, непроизносимых).

Употребление букв *е* и *э*.

Правописание гласных и согласных в приставках.

Приставки *пре-* и *при-*.

Буквы *ы* и *и* после приставок на согласный.

Гласные *о-е(ё)*, *ы-и* после шипящих и *ц* в корне слова, суффиксе и окончании.

Правописание *ьи ъ*.

Слитное и дефисное написание сложных слов.

Употребление прописных и строчных букв.

МОРФОЛОГИЯ. ОРФОГРАФИЯ

Части речи. Понятие о частях речи. Самостоятельные, служебные и особая части речи. Изменяемые (склоняемые и спрягаемые) и неизменяемые части речи.

Самостоятельные части речи.

Имя существительное как часть речи. Имена существительные конкретные, отвлечённые, собирательные и вещественные. Грамматические признаки. Имена существительные собственные и нарицательные, одушевлённые и неодушевлённые. Существительные, обозначающие парные (*перчатки, сапоги*) и составные (*очки, брюки*) предметы.

Род имён существительных, способы определения рода имён существительных (изменяемых и неизменяемых). Имена существительные, не относящиеся ни к какому из родов (*сани, белила*). Имена существительные общего рода (*запевала, разиня, выскочка*), их особенности и отличие от имён существительных, называющих людей по профессии и роду занятий (*инженер, судья*).

Единственное и множественное число имён существительных. Имена существительные, имеющие форму как единственного, так и множественного числа (*дом – дома, праздник – праздники*), имена существительные, употребляющиеся в форме только одного числа (*бензин, студенчество, счастье, ножницы*), существительные, имеющие две формы множественного числа, отличающиеся лексическим значением (*лист – листья(бумаги) и листья (деревьев)*).

Склонение имён существительных. Типы склонения (I, II, III), падежные окончания в единственном и во множественном числе. Существительные на *-ий, -ия, -ие*, имеющие особенности при изменении по падежам (*станция, течение, гений*). Разносклоняемые и несклоняемые существительные (*пламя, метро, кольраби*). Существительные, не относящиеся ни к одному из типов склонения (*портной, запятая, ворота, кофе, племя*).

Орфография. Правописание суффиксов существительных (*-ек/-ик-, -онок/-ёнок-, -чик/-щик-, -ок-, -онк-, -ичк-/еchk-, -оньк-/еньк-, -ишк-/ышк-, -ушк-/юшк-, -ец/-иц-, -енк-, -инк-, -ёнк-*). Правописание окончаний

существительных с суффиксом *-ищ-* (*ручища, домища*), *-ушк-, -юшк-, -ышк-, -ишк-* (*полюшко, сынишка, городишко, землишка*). Правописание падежных окончаний существительных.

Синтаксическая роль имён существительных.

Имя прилагательное как часть речи. Грамматические признаки. Разряды имён прилагательных по значению: качественные, относительные и притяжательные.

Качественные прилагательные и их грамматические особенности. Имена прилагательные полные и краткие, отличие краткой формы от полной. Степени сравнения имён прилагательных (сравнительная и превосходная).

Относительные прилагательные.

Притяжательные прилагательные.

Употребление прилагательных одного разряда в значении другого (*лёгкий чемодан – лёгкая промышленность, железная дверь – железная воля, лисий хвост – лисий воротник – лисья хитрость*).

Склонение имён прилагательных. Типы склонения.

Переход прилагательных в существительные (*запятая, дежурный, столовая*).

Орфография. Правописание падежных окончаний прилагательных. Правописание суффиксов имён прилагательных (*-к-/ск-, -н-, -ан-/ян-, -ин-, -онн-/енн-, -ив-/ев-, -чив-, -лив-, -чат-, -ов-/ев-, -оват-/еват-*).

Правописание *н* и *ни* в прилагательных. Краткие формы прилагательных с основой на шипящий (*могуч, дремуч*) и их правописание.

Синтаксическая роль имён прилагательных.

Имя числительное как часть речи. Грамматические признаки. Простые (*пять*), сложные (*пятьдесят*) и составные (*сто пятьдесят пять*) числительные. Разряды имён числительных по значению: количественные и порядковые. Отличие имён числительных от других частей речи с количественным значением (*три, трое, третий и тройной, утроить, трижды, тройка*).

Количественные числительные и их разряды: числительные, обозначающие целые числа (*в том числе полтора*), дробные (в том числе *полтора*), собирательные числительные (в том числе *оба (обе)*). Сочетание собирательных числительных с существительными, образование от целых числительных с помощью суффиксов *-ой-* и *-ер-*.

Склонение числительных. Грамматические особенности количественных числительных, употребление их с существительными (*четыре дома, шесть домов, две третьих страницы (страниц)*). Количественные числительные, которые склоняются, как существительные (*тысяча, миллион, миллиард, от пяти до двадцати и тридцать*).

Порядковые числительные. Их грамматические признаки. Образование и склонение порядковых числительных.

Орфография. Правописание *ь* на конце и в середине целых числительных. Правописание порядковых числительных на *-сотый, -тысячный, -миллионный, -миллиардный*.

Синтаксическая роль имён числительных.

Местоимение как часть речи. Грамматические признаки. Употребление местоимений вместо других

(именных) частей речи: существительных (*мальчик, стол* – он; *девочка, парта* – она; *зеркало, собрание* – оно); прилагательных (*красный* – какой, такой; *близок* – каков, таков; *мамин* – её, *отцов* – его); числительных (*тысяча* – сколько, столько, *второй* – который).

Разряды местоимений по значению, их грамматические признаки.

Склонение местоимений.

Орфография. Слитное, раздельное и дефисное написание местоимений (*кто-либо, кое-кто, кое с кем*). **Не** и **ни** с местоимениями (*некого, ни у кого*).

Синтаксическая роль местоимений.

Глагол как часть речи. Грамматические признаки. Неопределённая форма глагола (инфинитив), её грамматические особенности. Возвратные глаголы. Переходные и непереходные глаголы. Глаголы совершенного и несовершенного вида. Двувидовые глаголы (*казнить, атаковать* и т.д.). Наклонение глагола. Образование форм изъявительного, повелительного и условного наклонений.

Изменение глагола по временам: прошедшее, настоящее, будущее (простое и сложное) и образование временных форм.

Спряжение глагола (I и II спряжение). Способы определения спряжения. Разноспрягаемые (*хотеть, бежать*) и особо спрягаемые (*есть, дать*) глаголы.

Безличные глаголы. Грамматические особенности, употребление, отличие их от личных глаголов. Употребление личных глаголов в значении безличных.

Орфография. Правописание личных окончаний настоящего и будущего времён. Правописание гласных в суффиксах глаголов (*-ыва-/-ива-, -ова-/-ева*), суффикс *-ва-*.

Синтаксическая роль глагола.

Причастие как особая форма глагола. Грамматические признаки (глагола и прилагательного). Действительные причастия настоящего и прошедшего времени. Страдательные причастия настоящего и прошедшего времени. Образование причастий. Склонение причастий. Причастный оборот; употребление, выделение его запятыми. Причастия и отглагольные прилагательные, их разграничение. Краткие страдательные причастия. Переход причастий в другие части речи.

Орфография. Правописание букв **ни** и **нн** в причастиях и отглагольных прилагательных. Правописание суффиксов причастий (*-ущ-, -ющ-, -ом-, -ем-* и др.). Правописание гласной перед **-н-** и **-нн-**.

Синтаксическая роль причастий.

Деепричастие как особая форма глагола. Грамматические признаки (глагола и наречия). Деепричастия совершенного и несовершенного вида, их образование. Деепричастный оборот. Запятыя при деепричастии и деепричастном обороте. Употребление деепричастий в речи.

Синтаксическая роль деепричастий.

Наречие как часть речи. Значение и грамматические признаки. Смысловые группы наречий.

Степени сравнения наречий на *-о(-е)*, образованных от качественных прилагательных.

Отличие наречий от других слов, схожих с ними по форме.

Орфография. Правописание наречий (слитное, раздельное, дефисное; **-н-** и **-нн-** в наречиях; буквы **о** и **а** на конце наречий; **ь** на конце наречий с основой на шипящий, буквы **о** и **е** на конце наречий).

Синтаксическая роль наречий.

Служебные части речи.

Предлог как часть речи. Различные отношения, выражаемые предлогами. Употребление предлогов с разными падежами. Однозначные и многозначные предлоги. Непроизводные и производные предлоги. Простые (*за, под*), сложные (*из-за, из-под*) и составные (*в связи с, в течение*) предлоги.

Отличие производных предлогов от других частей речи.

Орфография. Слитное и раздельное написание производных предлогов.

Союз как часть речи. Простые и составные; одиночные, повторяющиеся и двойные союзы. Сочинительные и подчинительные союзы. Разряды союзов по значению.

Орфография. Правописание союзов (*также, тоже, чтобы, причём, притом, зато, оттого что*).

Отличие союзов от других частей речи.

Частица как часть речи. Разряды частиц по значению: формообразующие, модальные (смысловые), отрицательные. Различение на письме частиц **не** и **ни**. Отличие частиц **не** и **ни**, приставок **не-** и **ни-** и союза **ни...ни**.

Отличие частиц от других слов, схожих с ними по форме.

Орфография. Раздельное и дефисное написание частиц. Правописание **не** с различными частями речи.

Особая часть речи.

Междометие. Непроизводные и производные; простые, сложные и составные междометия. Звукоподражательные слова и их отличие от междометий.

Употребление междометий. Знаки препинания при них.

Орфография. Правописание междометий и звукоподражательных слов.

Ошибки, связанные с употреблением различных частей речи и грамматических форм.

Морфологический разбор слова.

СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦИЯ

Словосочетание и предложение как основные синтаксические единицы.

Словосочетание. Понятие о словосочетании. Состав, строение и грамматическое значение (определятельное, обстоятельственное, дополнительное) словосочетаний. Отличие словосочетаний от похожих по форме фразеологизмов (*плыть по течению*), составных грамматических форм (*буду считать, самый весёлый*), собственных наименований (*Девичья башня, Большая Медведица*) и сочетаний подлежащего со сказуемым (*дети играют*). Неделимые сочетания слов.

Группы словосочетаний по характеру главного слова (именные, глагольные, наречные). Способы (виды) подчинительной связи (по характеру зависимого слова): согласование, управление, примыкание. Особенности каждого вида связи.

Предложение и его признаки. Понятие “грамматическая основа” и её состав. Типы предложений по количеству грамматических основ.

Простое предложение.

Типы простых предложений по цели высказывания (повествовательные, вопросительные, побудительные); по интонации (восклицательные и невосклицательные); по составу (односоставные и двусоставные); по наличию второстепенных членов (распространённые и нераспространённые). Знаки препинания в конце предложения.

Члены предложения.

Главные члены предложения. Подлежащее и способы его выражения. Типы сказуемых по составу: простое и составное (глагольное и именное). Тире между подлежащим и сказуемым.

Второстепенные члены предложения: *определение, дополнение, обстоятельство.*

Типы и способы выражения дополнений. Разграничение прямого и косвенного дополнений.

Типы определений (согласованное и несогласованное). Способы выражения различных типов определений. Приложение.

Виды обстоятельств. Способы выражения различных по значению обстоятельств.

Синтаксическая роль инфинитива.

Состав грамматической основы односоставного и двусоставного предложений. Способы выражения главного члена в односоставном предложении. Типы односоставных предложений в зависимости от формы главного члена предложения (определённо-личные, неопределённо-личные, обобщённо-личные, безличные, назывные).

Предложения *полные и неполные.*

Простое осложнённое предложение. Однородные члены предложения. Обобщающие слова при однородных членах и знаки препинания при них. Предложения с обособленными и уточняющими членами.

Слова, грамматически не связанные с членами предложения. Обращение, вводные слова, сочетания слов, вводные предложения, вставные конструкции. Знаки препинания при них.

Слова-предложения.

Прямая и косвенная речь. Знаки препинания при прямой речи.

Сложное предложение. Понятие о сложном предложении. Виды сложных предложений: союзные (сложносочинённые и сложноподчинённые) и бессоюзные сложные предложения (общая характеристика сложных предложений).

Сложносочинённое предложение. Основные группы по значению и типам союзов. Отношения между частями ССП. Знаки препинания в сложносочинённых предложениях (запятая, точка с запятой, тире).

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. С. Абрамова, Б. Багирлы. Русский язык. 5 класс. – Баку, 2024.
2. Ч. Бедалов, Н. Бедалова, О. Горина, С. Меликова. Русский язык. 6 класс. – Баку, 2021.
3. С. Абрамова. Русский язык. 6 класс. – Баку, 2021.
4. М. Мустафаева, С. Абрамова. Русский язык. 7 класс. – Баку, 2022.
5. М. Мустафаева, С. Абрамова. Русский язык. 8 класс. – Баку, 2019.
6. С. Абрамова. Русский язык. 9 класс. – Баку, 2024.
7. С. Абрамова. Русский язык. 10 класс. – Баку, 2022.
8. С. Абрамова. Русский язык. 11 класс. – Баку, 2023.

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. “Задания для оценивания” по русскому языку для 5-11 классов. Приложение к 1-му номеру журнала “Абитуриент”. – Баку, 2025.
2. Русский язык. Пособие. ГЭЦ. – Баку, 2025.
3. Русский язык. Сборник тестов для 9-го класса. Приложение к 1-му номеру журнала “Абитуриент”. – Баку, 2025..
4. Русский язык. Сборник тестов. I и II часть. Приложение к 1-му номеру журнала “Абитуриент”. – Баку, 2025.
5. Книга “20 вариантов испытательных экзаменов” (в соответствии с моделью выпускного экзамена по уровню полного среднего (11-летнего) образования) по предмету “Русский язык”. – Баку, 2024

ОРФОЭПИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

Абза́ц, а́вгустовский, автоно́мия, аге́нт, агре́ссия [р'], агроно́мия, адекватный [дэ], айво́вый, акаде́мия [д'], алкогóль, алфави́т, В [тэ], ана́лог, анеми́я, анесте́зия [нэ] [тэ], ано́ним, антéнна [тэ], антitéза[тэ], апартáменты и апартаме́нты, апо́строф, ара́хис, аргу́мент, аре́ст, аристокра́тия, артилле́рия, асимме́трия, астрóлог, астроно́м, атеи́ст [тэ], ателье́ [тэ], афе́ра, афи́нянин, аэропо́рт, аэропо́рта, об аэропо́рте, в аэропо́рту, аэропо́рты, аэропо́ртов.

Ба́л, о ба́ле, на ба́лу, ба́лы, ба́лам, ба́лами, ба́ловать, ба́луясь, ба́лованный, ба́ллотировать, ба́нкнот и ба́нкнота, ба́нты, ба́рмен, ба́ррель [рэ], ба́ржа и ба́ржа, безу́держный, без у́молку, бензопрóвод, берёста и берестá, из берёсты и из бересты́, бизне́смен [нэ], бла́га, бла́гам, бла́гами, блоки́ровать, бомба́рдировать, боязли́вый, бра́ла, брело́к, нет брело́ка, брони́ровать (билеты), брони́ровать (танк), бро́ня (в театр), буржуа́зия, быти́е, бюрократ́ия.

Вало́вой, ва́йние, ве́рба, ве́рование, вероиспове́дание, верста́, ветерина́рия, ве́треный (человек, день), ветряна́я (мельница), ве́тряная (оспа), взба́лмошный, взя́тый, взята́, виногра́дарство, вклю́чит ,возвели́чение, волна́, волна́м, на волна́х, во́ра, во́ру, во́ры, воро́в, во́рами, воспри́ять, втри́дешева, втри́дорога .

Га́зопро́вод, гастрино́мия, гекта́р, ге́незис [нэ], гербы́, ге́рбовый, горчи́чник [шн], гофриро́ванный, гофриро́вать, гравиро́вать, гравиро́ванный, гра́жданство, грими́ровать, гротéск [тэ], грошóвый, груше́вый, грущу́ по вас, (нет) гу́ся.

Давни́шний, двéри (на двéри, о двéри и о двéри, двéрей), дви́жимый, дека́да [д'], демаго́г [д'], де́мон [д'], демокра́тия, де́нди [дэ], деньга́м, деньга́ми, о деньга́х, депо́, детекти́в [дэ] [тэ], дефи́с, дециме́тр, де́ятельность, джентльме́н, диа́гноз, диало́г, дипломи́рованный, диспле́й [л'], диспансе́р [сэ], добе́ла, добра́лись, добы́ча, до́верху, до́гмат, догово́р, докуме́нт, донéльзя, до́ смерти, досу́т, досу́ха, досу́та, дотемна́, дремо́та, дру́жны и дру́жны.

Египтя́нин, ерети́к.

Жалюзи́, желе́за и желе́зы, же́рдочка.

Зави́дно, заворо́женный, за́всегда́й, задо́лго, заку́порить, замаски́ровать, занято́й (человек), за́нятый (дом), запасно́й и запáсный, заём, заплéсневеть, запломби́ровать, заржа́веть и заржавéть, засорённый, звони́шь, звоня́т, зевóта, зна́мение, зна́чимый, зубча́тый.

Иденти́чный [дэ], избало́вать, из́давна, издрéвле, изжелта-красный, изобре́тение, изре́дка, и́наче и и́наче, иконопи́сь, инде́кс [дэ], индуст́рия и индуст́рия(устар.)инженё́ры, инструме́нт, инсу́льт, интере́р [тэ], и́скра, испове́дание, и́ссиня-чёрный, и́ссари, истéкший, исподво́ль, истер́ия.

Каза́ки и казаки́, каллигра́фия, катало́г, каучу́к, кафе́ [фэ], кафетэ́рий [ф'] [тэ], кашне́ [нэ], кварта́л, кедрóвый, киломе́тр, кладова́я, кла́ла, кле́тчатый, ко́клюш, ко́лос

(пшени́цы), ко́лосс (велика́н), колле́дж и ко́лледж,комба́йнер и комбайне́р, коне́чно [шн], конди́тер [н'], компью́тер [тэ], копи́ровать, кормя́щий, коры́сть, краси́вее, краси́вейший, креме́нь, крепи́шься, кру́жево и кружева́, нет кру́жев, кружа́щий, кулина́рия и кулина́рия, купé [пэ], ку́рящий, ку́хонный, кюре́ [рэ].

Ла́зер[зэ], ле́гче [хч'], лени́ться, ле́нишься, лени́щийся, ломóта, ломóть, лы́жня.

Ма́ркер и маркё́р, ма́ркетинг и марке́тинг, масте́рски, меди́каменты, ме́льком и ме́льком, ме́неджер [мэ] [нэ], ме́неджмент [мэ] [нэ], метале́ргия и метале́ргия, ме́щани́н, мизе́рный и мизе́рный, моде́ль [дэ], мо́лох, моноло́г, мо́ста и мо́ста, мо́стов, о мо́сте, на мо́сту, му́зей [з'], мусоропрóвод, мыта́рство, мы́шление и мышле́ние, мя́гче [хч'].

Наве́рх, на́двое, на́долго, на́иско́сь, на́литый и на́литый, на́мерение, нанесе́на, наня́лся и наня́лся, на́нят, наня́та, нао́тмашь, напои́шь, наро́ст, наро́чно [шн], нача́вший, нача́ла, нача́лся, нача́тый, недо́ймка, незадо́лго, некроло́г, немотá, нефтепрóвод, новоро́жденный.

Обеспе́чение, обле́гчить, ободр́ить, озву́чение, опе́ка, опломби́ровать, опто́вый, осве́домиться, осе́длый, о́стриё, осужде́нный, отку́порить, о́трок, о́трочество, отча́сти.

Пара́лич, партéр [тэ], пепели́ще, перево́днóй и перево́днóй, পে́тля и পে́тля, пионе́р [н'], пи́ццерия и пи́ццерия, пла́нёр и пла́нер, плато́, плéсневеть, пломби́рованный, пломби́ровать, повлéкший, повто́рит, подбодр́ить, подня́вший, подня́тый, подóлгу, подсве́чник [шн], позвони́т, полигра́фия, пока́нный, поня́вший, поня́ла, поня́тый, по́ тро́е, по́хороны (на похоро́нах), пра́вы, пра́чечная [шн], предвосхи́тить, премíнуть, премиро́вать, претéнзия, при́быть, при́бывший, пригово́р, при́даное, призы́вник, прину́дить, приня́та, приобре́тение, присовоку́пить, прое́кт [эк], просты́ня, процéнт, пустя́чный [шн], псевдо́ним, пуло́вер.

Развита́й (язык), ра́звитый (ребё́нок), раску́порить, рассу́доточе́ние, рево́львер, резюме́ [мэ], рейс [р'], реле́ [рэ] [л'], ре́льсы [р'], ржа́веть и ржавéть.

Са́жень и саже́нь, санти́метр, свёкла, сви́тер [тэ], семина́рия, сени́, сенéй, сессия́, сетéй, сетя́м (в сетя́х), си́лос,сиротá и сирóты, симме́трия и симме́трия, скворе́чник [шн'], ску́чает по вас, ску́чный [шн], сли́вовый, соболе́знование, созда́на, созы́в, соли́ть, со́лишь, спортсме́н [м'], сосре́доточе́ние, сре́дства, ста́туя, стена́(в сте́ны, стена́м, стена́ми, на стена́х, в стена́х), стенд [тэ], столя́р, сце́пленный.

Тамо́жня, танцо́вщица, татуи́ровать, твóрог и твóрог, текст [т '], те́ма [т '], те́ннис [тэ], те́рмин [т'], тенде́нция [тэ] [дэ], темп [тэ], те́рмос[тэ], те́рпящий, те́фтели и те́фтели, тирé [рэ], то́рта(то́рты, то́ртов), тоску́ешь по нас, то́шнога́, трубопрóвод, ту́фля.

Углуби́ть, у́гляи у́гля, об у́гле, украи́нский, уме́рший, у не́е, упрóчение, усугуби́ть и усугуби́ть.

Фа́ксимиле, фарфо́р, фанéра [н'], фарва́тер [тэ], феэ́рия, феноме́ни фено́мен,флане́ль [н'], фло́ты, фло́тов, флюорогра́фия, фольга́, формиро́вать, фо́рум.

Ханжество, хаос и хаос, характерный (танец, поступок), характерный (человек), ходатайствовать, хореография.

Цемент, цитадель [дэ], цитрусовые, цыган.

Чёрная, чёрпать, что [шт], чтобы [шт].

Шага (одного), (два) шага, шарфы, швей, шедевр [дэ], шелковица, шимпанзе [зэ], шинель [н'], шоссé [сэ], шофёр, шофёрский, штэмпель [тэ].

Шавель, шегольский, щелочной, щиколотка.

Эксперт, экспорт, экспресс [р'], эпиграф, эпилог.

Юродивый.

Языковая (колбаса), языковое (явление), яичница [шн], ярём, яслей

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

Белая ворона – о человеке, который резко отличается от других.

Биться как рыба об лёд – тщетно, напрасно стараться что-либо сделать.

Бросать деньги на ветер – тратить, расходовать зря, безрассудно.

Бросать слова на ветер – говорить без пользы или необдуманно.

Бросить перчатку – вступить в борьбу; вызвать на борьбу, спор, дискуссию.

Ветер в голове – о легкомысленном, несерьёзном человеке.

Взять себя в руки – собраться, успокоиться.

Вогнать в краску – смутить.

Выносить сор из избы – 1. Разглашать ссоры, склоки, дразги, происшедшие в семье или между близкими людьми. 2. Разглашать где-то или кому-то то, что касается узкого круга лиц и чего не должны узнать другие.

Вырасти в глазах – приобрести уважение, признание у кого-либо.

Глаз не оторвать (не отвести) – пристально, не отрываясь, смотреть на кого-либо, на что-либо.

Гора с плеч свалилась – наступило полное облегчение после избавления от забот, тревог, тяжёлых обязанностей.

Держать нос по ветру – в зависимости от обстоятельств, изменяющихся условий менять свои взгляды, убеждения; приспособливаться к обстоятельствам.

Жар загребать чужими руками – пользоваться в своих корыстных целях результатами чужого труда.

Заговаривать зубы – посторонними разговорами отвлекать от главного.

Задирать нос – зазнаваться, задаваться.

Заложить основы (фундамент) – создавать то, что является исходным, основным для чего-либо.

Замирать от восторга – восторгаться, умиляться.

Затаить дыхание – сосредоточенно, напряженно вслушиваться; слушать, испугавшись, с большим интересом, вниманием.

Играть первую скрипку – быть главным в каком-то деле, занимать ведущее, главенствующее положение.

Как курица лапой – писать неразборчиво, неряшливо, некрасиво.

Кормить обещаниями – часто обещать что-либо и не выполнять обещанного.

Лёгко на подъём – 1. С лёгкостью, с охотой трогается с места, выезжает, выходит куда-либо. 2. С лёгкостью, охотно принимается за что-либо, идёт на что-либо.

Лить как из ведра – о сильном дожде.

Морочить голову – 1. Дурачить, намеренно вводить в заблуждение. 2. Приставать с глупостями, с пустяками.

Надуть губы – обидеться.

На каждом шагу – повсюду, везде; постоянно, всегда.

Найти общий язык – добиться взаимопонимания, договориться.

Не в своей тарелке – 1. Быть в плохом настроении. 2. Быть не на месте, чувствовать себя неудобно, скованно.

Не по себе – 1. Нездоровится. 2. Неловко, неудобно.

Оставить с носом – оставить без того, на что рассчитывал, чего добивался.

Отбиться от рук – перестать слушаться.

Преодолевать, преодолевать себя – преодолеть в себе какое-то желание, состояние, чувство.

Подавать надежды – проявлять способности к чему-либо, обнаружить какие-либо задатки.

Приводить в чувства (в себя) – 1. Выводить из обморочного состояния, забытья, опьянения; 2. Заставлять опомниться, успокоиться, выводить из состояния задумчивости, растерянности.

Приложить руку – быть причастным, иметь отношение к чему-либо.

Приходить в себя (в сознание) – 1. Выходить из обморочного состояния. 2. Не чувствовать усталости.

3. Перестать волноваться.

Пуд соли съест – очень хорошо знать кого-либо, прожить долгое время вместе, вместе перенести испытания.

Развесить уши – 1. Слушать с большим увлечением. 2. Заслушавшись, забыть о деле.

Руки опускаются – пропадает всякое желание, охота действовать, делать что-либо.

Себе на уме – скрытный, расчётливый, хитрый, заботящийся только о собственной выгоде.

Смотреть сквозь розовые очки – не замечать недостатков, идеализировать кого-либо, что-либо.

Совать нос – вмешиваться не в своё дело, в чужие дела.

Тяжёл на подъём – 1. С трудом, с неохотой трогается с места, выезжает, выходит куда-либо. 2. С трудом, с неохотой принимается за что-либо, идёт на что-либо.

Уши вянут – неприятно, противно слушать что-либо предельно глупое, нелепое, неприличное.

Хлопать ушами – 1. Слушать, не вникая, не понимая. 2. Не принимать никаких мер, относиться беспечно, беззаботно к чему-либо.

Чёрная кошка пробежала (между кем-то) – о возникшем взаимном недружелюбии, ссоре.

Язык проглотить – объедение, очень вкусно.

БЫСТРО	МЕДЛЕННО	МНОГО	РАССТРОИТЬСЯ, ОТЧАЯТЬСЯ	МНОГО (о большом скоплении людей)
Слома голову Во все лопатки Во весь дух Во весь опор Во всю прыть Со всех ног Без оглядки Очертя голову Высунув язык Дай Бог ноги Что есть мочи Что есть духу Что есть силы На всех парусах Как угорелый Со скоростью света Семимильными шагами Изо всех сил Одна нога здесь – другая там В один миг В два счёта В мгновение ока Как на пожар	Через час по чайной ложке Черепашьим шагом Тянуть канитель Тянуть резину Тянуть волынку Тянуть kota за хвост Нога за ногу Как сонная муха	Куры не клюют Непочатый край Пруд пруди Тьма тьмушая Как звёзд на небе Видимо-невидимо Несть числа Счёту нет Хоть отбавляй Вагон и маленькая тележка Девать некуда	Повесить нос Падать духом Повесить голову Приходить в уныние Хоть в гроб ложись Хоть волком вой Хоть в петлю лезь Хоть головой об стенку бейся Хоть караул кричи Хоть плачь Хоть пулю в лоб Как в воду опущенный	Яблоку негде упасть Шагу негде ступить Иголку негде воткнуть Дохнуть негде Пушкой не прошибёшь Как сельдей в бочке
ОПЫТНЫЙ	НЕОПЫТНЫЙ	УМНЫЙ	ГЛУПЫЙ	ГОВОРИТЬ ГЛУПОСТИ
Стреляный воробей Видавший виды Тёртый калач Собаку съел	Желторотый птенец Молоко на губах не обсохло	Семи пядей во лбу Светлая голова Ума палата Ходячая энциклопедия	Олух царя небесного Без царя в голове	Говорить вздор Молоть чепуху Молоть ерунду Нести околесицу Нести галиматью Пороть чушь Пороть чепуху
ОЧЕНЬ ДАЛЕКО	ОЧЕНЬ БЛИЗКО	БЕЗДЕЛЬНИЧАТЬ	ОБМАНЫВАТЬ	МОЛЧАТЬ
У чёрта на куличках За тридевять земель На краю света Куда ворон костей не заносил	Рукой подать Под боком Не за горами Под носом В двух шагах Бок о бок	Бить баклуши Гонять лодыря Плывать в потолок Считать ворон Считать галок Валять дурака Сидеть сложа руки Палец о палец не ударять	Втирать очки Обвести вокруг пальца Кривить душой Вешать лапшу на уши Водить за нос Играть в кошки- мышки Морочить голову Лить колокола	Держать язык за зубами Играть в молчанку Прикусить язык Воды в рот набрать Проглотить язык Держать рот на замке Рта не раскрыть
ОТ НАЧАЛА ДО КОНЦА	УДИВЛЯТЬСЯ	ОЧЕНЬ РАНО	ТЕМНО	ХВАЛИТЬ
От А до Я От альфы до омеги От корки до корки От доски до доски	Не верить своим глазам Не верить своим ушам Глаза на лоб полезли Диву даваться Разводить (развести) руками	Ни свет ни заря Чуть свет	Ни зги не видно Хоть глаз выколи	Петь дифирамбы Превозносить до небес

Программа выпускного экзамена по уровню полного среднего (11-летнего) образования

ВСЕМ СУЩЕСТВОМ, ЦЕЛИКОМ	РАЗДРАЖЁННОСТЬ, ЗЛОСТЬ	ПО-РАЗНОМУ, ПО-СВОЕМУ	ИСЧЕЗНУТЬ	ДУМАТЬ
До кончиков пальцев До корней волос (краснеть) До мозга костей До ушей (краснеть) До чёртиков	Зло (злость) берёт Досада берёт Метать искры Быть вне себя Выйти из себя Рвать и метать Лезть на стену Рвать на себе волосы Лезть в бутылку Встать не с той (с левой) ноги	Кто во что горазд Кто в лес кто по дрова	Как ветром сдуло И след простыл Поминай как звали Как в воду канул Кануть в Лёту Только его и видели Кануть в вечность Как сквозь землю провалился Ищи ветра в поле Ищи-свищи	Ломать голову Шевелить мозгами Шевелить извилинами Пораскинуть умом Раскинуть мозгами
УМЕРЕТЬ	ОДИНАКОВЫЕ	ПОБЕЖДАТЬ	ПРЕУВЕЛИЧИВАТЬ	РАЗОРИТЬСЯ
Испустить дух Отправиться к праотцам Дать дуба Приказать долго жить Отдать Богу душу В ящик сыграть Ноги протянуть	Волос в волос Одного поля ягоды Точь-в-точь Голос в голос Как на подбор Два сапога пара Как две капли воды Один к одному Одним миром мазаны Стричь под одну гребёнку	Класть на обе лопатки Разбить наголову Со щитом (или на щите)	Делать из мухи слона Сгущать краски	Вылететь в трубу Пойти по миру (остаться ни с чем)
ОПАСНОСТЬ С ДВУХ СТОРОН	ВОЛНОВАТЬ, ТРЕВОЖИТЬ	ПРЕДУПРЕЖДАТЬ ОБ ОПАСНОСТИ	СИЛЬНО РУГАТЬ	ОКАЗАТЬСЯ В НЕЛОВКОМ ПОЛОЖЕНИИ
Между двух огней Между молотом и наковальней Между Сциллой и Харибдой	С замиранием сердца Брать за душу Беречь душу До глубины души (сердца) Затронуть за живое (Не находить себе места) Берёт тоска	Бить в набат Бить тревогу	Задать пару Задать баню Задать жару Задать перцу Намылить шею Намылить голову Разделать под орех Брать в оборот Снять стружку	Сесть в калошу Сесть в лужу Попасть впросак
ЛЬСТИТЬ	НЕИЗВЕСТНОСТЬ	ОЧЕНЬ ДАВНО	НЕ СПИТСЯ	НЕ НРАВИТСЯ
Извиваться ужом Лить елей Рассыпаться мелким бесом	Вилами на воде писано Бабушка надвое сказала Одному Богу известно	В незапамятные времена При царе Горохе	Сна ни в одном глазу Глаза не закрываются Глаз не сомкнуть Не смыкать глаз	Не по душе Не по нраву Не по нутру Душа не лежит
МАЛО	СТРАШНО	НИ ЗА ЧТО	МЕЧТАТЬ	ОТСТУПАТЬ ОТ СВОЕГО МНЕНИЯ
Кот заплакал Раз-два и обчёлся Малая толика С гулькин нос С воробьиный нос Капля в море	Поджилки трясутся Душа в пятки уходит Мороз по коже Мурашки бегают по спине (по коже, по телу) Волосы встают дыбом	Ни за какие блага Ни за какие коврижки Ни за какие сокровища Ни под каким видом	Витать в облаках Строить воздушные замки Парить между небом и землёй Уноситься в мечтах Предаваться мечтам	Бить отбой Дать задний ход Пойти на попятную
ОШИБИТЬСЯ	СТРОГО ОБРАЩАТЬСЯ С КЕМ-ТО, УГНЕТАТЬ	НЕОЖИДАННО	ВСЁ НИПОЧЁМ, ВСЁ РАВНО	ГОЛОДАТЬ
Дать маху Дать осечку	Держать в ежовых рукавицах Гнуть в дугу Держать в чёрном теле Драть шкуру	Как снег на голову Как из-под земли вырос	Море по колено Хоть бы хны Как с гуся вода	Щёлкать зубами Класть зубы на полку

УНИЧТОЖИТЬ, РАСПРАВИТЬСЯ	СПЛЕТНИЧАТЬ	ЗАПОМНИТЬ	КОНЕЧНО, БЕЗУСЛОВНО	НУЖДАТЬСЯ, БЫТЬ БЕДНЫМ
Стереть с лица земли Предать огню и мечу Стереть в порошок Сровнять с землёй	Перемывать косточки Чесать языки Мозолить языки	Зарубить на носу Мотать на ус	Само собой Без всякого сомнения 100 процентов Как пить дать	Сводить концы с концами Перебиваться с хлеба на воду
НЕБРЕЖНО, КОЕ-КАК	РАЗОБЛАЧАТЬ	УСТАЛОСТЬ	ЛЕГКО, БЕЗ ОСОБОГО ТРУДА	ОТКРОВЕННО
Спустя рукава Тяп-ляп С горем пополам С грехом пополам	Выводить на чистую воду Срывать маски	Пот градом течёт Семь потов сошло Без задних ног Не чувствовать под собой ног	Пара пустяков Брать голыми руками Плёвое дело	Положа руку на сердце Открыть душу Открыть сердце
НАЕДИНЕ	БЕСПОЛЕЗНАЯ РАБОТА	СООБЩАТЬ (СДЕЛАТЬ), ЧТО УЖЕ ИЗВЕСТНО	В БЕСКОНЕЧНЫХ ХЛОПОТАХ	ОЧЕНЬ ГРОМКО (КРИЧАТЬ)
Один на один С глазу на глаз Тет-а-тет	Сизифов труд Мартышкин труд Напрасный труд	Америку открыть Изобретать велосипед	Вертеться как белка в колесе Высунув язык	Во всю Ивановскую Что есть силы Что есть мочи
БДИТЕЛЬНОСТЬ, ОСТОРОЖНОСТЬ	УСЕРДНО	РИСКНУТЬ ВСЕМ	ПЛАКАТЬ	СМЕЯТЬСЯ
Держать ухо востро Быть начеку Быть настороже	Засучив рукава Не покладая рук	Всё поставить на карту Пойти ва-банк	Обливаться слезами Слёзы лить Утопать в слезах Реветь в три ручья Белугой реветь	Умирать со смеху Животики надорвать Кататься со смеху Смеяться до упаду

Классификация речевых ошибок

Речевые ошибки – это нарушение правил употребления слов, словосочетаний и синтаксических конструкций, которые искажают смысл или делают речь неуместной.

Немотивированное отступление от литературной нормы, погрешности в произношении; образования, противоречащие грамматическим и лексическим законам языка; неуместное соединение языковых единиц – всё это и есть речевые ошибки.

Примеры, связанные с нарушением орфоэпических норм, помещены в Орфоэпический словарь.

Ошибки, вызванные отклонением от литературной нормы, охватывают практически все разделы языка, и задача абитуриентов – уметь их распознавать и определять характер нарушения нормы.

1. Лексико-фразеологические ошибки – это ошибки, связанные с неправильным или неточным употреблением отдельных слов и выражений.

1.1. Словосочетание, в котором значение одного компонента целиком входит в значение другого.

Первый дебют (дебют – первое выступление), **оскорбительный пасквиль** (пасквиль – оскорбительное сочинение).

1.2. Нарушение сочетаемости слов.

Спорт имеет большую роль в жизни школьников. (Правильно: **имеет значение** или **играет роль**)

Хороший руководитель должен во всём показывать образец своим подчинённым. (Показывать можно пример, но не образец).

Необходимо улучшить уровень обслуживания (Правильно: **повысить**)

Школьная команда одержала первенство в соревнованиях (Правильный вариант: *одержала победу* или *завоевала первенство*)

1.3. Нарушение целостности фразеологизма.

*Мы мчались **сломив** голову* (правильно: *сломя голову*); *глас **вопящего** в пустыне* (правильно: *глас вопиющего в пустыне*); *кануть на **Лёту*** (правильно: *в Лёту*); *брать **быков** за рога* (правильно: *брать быка за рога*) и т.д.

2. Грамматические ошибки.

Данные ошибки обусловлены нарушением грамматических законов языка и наблюдаются в образовании форм слов.

2.1. Ошибочное употребление существительных.

А) слова, имеющие форму только единственного числа, употребляются во множественном числе или наоборот:

*В саду выросли **крупные клубники*** (правильно: *выросла крупная клубника*).

Б) неправильно используются падежные окончания или вариативные окончания мн. числа, меняющие лексическое значение слова:

*В магазин завезли свежие **торта*** (правильно: *торты*).

*Нарежьте **двести грамм** колбасы* (правильно: *граммов*).

*У автомобиля отказали **тормозы*** (правильно: *тормоза*).

В) неверно определяется род:

*Мама купила **красивую тюль** на окна* (*тюль* – существительное муж. рода, поэтому надо говорить *красивый тюль*).

***Фальшь** сквозил в её словах* (*фальшь* – существительное жен. рода, поэтому надо говорить: *фальшь сквозила*).

Г) Неверно употребляется падеж существительного после предлога.

Согласно распоряжения руководства, в здании начат ремонт (правильно: *согласно распоряжению*).

Благодаря самообладания водителя удалось предотвратить аварию (правильно: *благодаря самообладанию*).

2.2. Ошибочное употребление форм прилагательных.

Это был **самый добрейший** человек! (правильный вариант: *самый добрый* или *добрейший*)

Роман **более интереснее**, чем предыдущий. (правильно: *интереснее* или *более интересный*)

2.3. Ошибочное употребление числительных.

Более **пятиста** видов животных обитает в этом регионе (правильно: *пятисот*).

Речь шла **о сороках журналов** (правильно: *о сорока журналах*).

Двое женицин составляют обслуживающий персонал в этом доме (правильно: *две женицины*).

Два книги лежали на парте (правильно: *две книги*)

По обоим сторонам улицы растут клёны (правильно: *по обеим, т.к. слово сторона жен. рода*).

2.4. Ошибочное употребление местоимений.

В их ней семье так принято (правильно: *в их*).

Мы гостили у ней в прошлом году (правильно: *у неё*).

Девушка увидела **самою себя** в зеркале (правильно: *самой себя* или *саму себя*).

2.5. Ошибочное употребление глаголов и глагольных форм.

Не едь к ним сегодня, **ехай** завтра (правильно: *не езди...поезжай*).

Ляжь поудобнее (правильно: *ляг*).

Он чуть не **подскользнулся**, выходя из подъезда (правильно: *поскользнулся*).

Дед, **ожидаемый** внука, стал волноваться (правильно: *ожидающий*).

3. Синтаксические ошибки.

3.1. Неверное управление близких по значению слов.

Пассажир **оплатил за проезд** в автобусе (правильно: *заплатил за проезд* или *оплатил проезд*).

Она **одела** плащ (правильно: *одеть (кого-то), надеть (на себя)*).

Он **восхищался творчеству** Пушкина (правильно: *восхищаться (чем?) творчеством*).

Президент попросил доложить **всё**, что происходит в стране (правильно: *доложить (о чём?) обо всём*).

3.2. Неправильный порядок слов в причастном обороте.

Опавшие листья в саду шуриали под ногами (правильно: *опавшие в саду листья ...*, т.к. причастный оборот не может разбиваться определяемым словом)

3.3. Ошибки при образовании деепричастного оборота.

Возвращаясь домой, было темно и тихо (правильно: *когда возвращались домой, было темно и тихо*).

Открывая дверь, она тихонько скрипнула (правильно: *Открывая дверь, она услышала скрип*).

МАТЕМАТИКА

Программа составлена по предметному куррикулуму в соответствии с результатами обучения на основе учебников для V-XI классов.

ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЕ ЧИСЛА

Натуральные числа и их запись в десятичной системе счисления. Действия над натуральными числами. Свойства сложения и умножения. Округление многозначных чисел. Делимое и делитель числа. Деление нацело и деление с остатком. Признаки делимости чисел. Простые и составные числа. Разложение составного числа на простые множители. Взаимно простые числа. Наибольший общий делитель (НОД), наименьшее общее кратное (НОК).

Обыкновенные дроби. Правильные дроби, неправильные дроби. Основное свойство дроби. Сокращение дробей. Приведение дробей к общему (одинаковому) знаменателю. Сравнение обыкновенных дробей. Действия над обыкновенными дробями. Смешанные числа и действия над ними.

Нахождение части числа и числа по его части.

Десятичные дроби. Целая и дробная части десятичной дроби. Сравнение десятичных дробей. Действия над десятичными дробями. Периодическая десятичная дробь. Округление десятичных дробей. Обращение обыкновенной дроби в десятичную, десятичной дроби и периодической десятичной дроби в обыкновенную дробь. Совместные действия над обыкновенными, десятичными и периодическими десятичными дробями.

Понятие отрицательного числа. Противоположные числа. Целые числа. Действия над целыми числами. Взаимно обратные числа. Рациональные числа. Числовая ось. Изображение действительных чисел на числовой оси. Модуль (абсолютное значение) числа. Расстояние между двумя точками, расположенными на числовой оси. Иррациональные числа. Действительные числа. Сравнение действительных чисел. Действия над действительными числами. Целая и дробная части числа. Среднее арифметическое, среднее геометрическое.

КОМПЛЕКСНЫЕ ЧИСЛА

Определение комплексного числа. Сопряженные комплексные числа. Сложение, вычитание умножение, деление и возведение в степень с натуральным показателем комплексных чисел.

ОТНОШЕНИЕ. ПРОПОРЦИЯ. ПРОЦЕНТ

Отношение. Пропорция и её основное свойство. Прямо пропорциональные величины и их свойства. Обратно пропорциональные величины и их свойства. Деление числа в прямо и в обратно пропорциональном и обратно пропорциональном отношении с данными числами.

Процент. Выражение десятичной дроби в процентах. Выражение процента в виде обыкновенной и десятичной дроби. Нахождение процента данного числа. Нахождение числа по его проценту. Выражение в

процентах отношения двух чисел. Выражение изменения величин в процентах. Диаграммы.

РАЦИОНАЛЬНЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ

Числовые выражения. Выражения с переменными. Сравнение значений выражений.

Степень с натуральным показателем и ее свойства.

Одночлен и его стандартный вид. Многочлен и его стандартный вид. Умножение и возведение в степень одночленов, умножение одночлена на многочлен, сложение, вычитание и умножение многочленов. Тождества и тождественные преобразования.

Формулы сокращенного умножения. Разложение многочлена на множители. Выделение полного квадрата квадратного трехчлена. Нахождение наибольшего или наименьшего значения квадратного трехчлена.

Рациональные выражения. Сложение, вычитание умножение, деление и возведение в степень рациональных выражений.

Тождественные преобразования рациональных выражений. Допустимые значения переменной в рациональных выражениях (ОДЗ).

КОРЕНЬ n -ОЙ СТЕПЕНИ.

ИРРАЦИОНАЛЬНЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ.

СТЕПЕНЬ С ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫМ ПОКАЗАТЕЛЕМ

Квадратный корень. Арифметический квадратный корень. Свойства арифметического квадратного корня.

Тождество $\sqrt{x^2} = |x|$. Вынесение множителя из-под знака корня и внесение множителя под знак корня. Преобразование выражений, содержащих квадратные корни.

Степень с целым показателем и её свойства.

Стандартная форма числа.

Корень n -й степени из действительного числа и его свойства. Степень с действительным показателем и её свойства. Сравнение степеней. Освобождение от иррациональности знаменателя дроби. Тождественные преобразования иррациональных выражений. Допустимые значения переменной в иррациональных выражениях (ОДЗ).

ИЗМЕРЕНИЕ. ЭЛЕМЕНТЫ СТАТИСТИКИ.

МНОЖЕСТВА. ЭЛЕМЕНТЫ ТЕОРИИ

СОЕДИНЕНИЙ И ТЕОРИИ ВЕРОЯТНОСТЕЙ

Измерение величин. Различные единицы измерения одной и той же величины и связь между ними.

Сбор информации. Медиана, мода и наибольшая разность. Анализ информации. Группировка и представление информации.

Понятие множества. Конечное множество, бесконечное множество и пустое множество. Подмножество. Равные множества. Объединение, пересечение, разность множеств и их свойства. Диаграмма Эйлера-Венна. Число элементов объединения двух конечных множеств.

Принципы сложения и умножения в теории соединений. Виды соединений: пермутации, комбинезоны.

Понятие события. Достоверное событие, невозможное событие, случайное событие. Элементарные события. Независимые и зависимые события. Число возможных исходов. Число благоприятных исходов. Вероятность события. Правило сложения вероятностей. Вероятность двух независимых событий. Вероятность двух зависимых событий (условная вероятность). Решение задач применением формул теории соединения.

УРАВНЕНИЯ С ОДНОЙ ПЕРЕМЕННОЙ И РЕШЕНИЕ ЗАДАЧ ПРИМЕНЕНИЕМ УРАВНЕНИЙ

Уравнение и его корни. Равносильные уравнения. Линейное уравнение с одной переменной и уравнения, приводимые к нему. Решение задач применением линейного уравнения с одной переменной.

Квадратное уравнение. Неполные квадратные уравнения. Формула корней квадратного уравнения. Теорема Виета и обратная ей теорема. Разложение квадратного трехчлена на множители. Уравнения, приводимые к квадратным уравнениям. Решение задач применением квадратного уравнения.

Рациональные уравнения. Простые иррациональные уравнения. Решение задач применением рациональных уравнений. Уравнения, содержащие переменную под знаком модуля (уравнения с модулем).

СИСТЕМЫ УРАВНЕНИЙ. РЕШЕНИЕ ЗАДАЧ ПРИМЕНЕНИЕМ СИСТЕМЫ УРАВНЕНИЙ

Линейные уравнения с двумя переменными. Система линейных уравнений с двумя переменными и методы ее решения. Равносильные системы уравнений. Исследование существования корней системы линейных уравнений с двумя переменными. Система уравнений, одно из которых первой степени, а другое второй степени и оба уравнения которой второй степени. Решение задач применением системы уравнений.

НЕРАВЕНСТВА

Числовые неравенства и их свойства. Сложение и умножение числовых неравенств. Числовые промежутки. Объединение и пересечение числовых промежутков. Решение линейных неравенств с одной переменной. Равносильные неравенства. Двойные линейные неравенства. Система линейных неравенств с одной переменной и совокупность систем линейных неравенств с одной переменной.

Рациональные неравенства. Решение неравенств методом интервалов. Неравенства, содержащие переменную и под знаком модуля (неравенства с модулем). Квадратные неравенства. Соотношение между средним арифметическим и средним геометрическим двух неотрицательных чисел.

ЧИСЛОВЫЕ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ. ПРОГРЕССИИ

Числовые последовательности. Монотонная последовательность. Арифметическая и геометрическая прогрессии и их свойства. Формулы n -го члена и суммы первых n членов арифметической и геометрической прогрессии. Сумма бесконечно убывающей геометрической прогрессии ($|q| < 1$).

ФУНКЦИИ И ГРАФИКИ

Прямоугольная система координат. Понятие функции. Область определения и множество значений

функции. Способы задания функции. График функции. Нули функции. Возрастание, убывание функции, периодическая функция, четная функция, нечетная функция. Степенная функция. Сложная функция. Обратная функция. Линейная функция и ее график. Взаимное расположение графиков линейных функций. Функции

$$y = ax^2 + bx + c (a \neq 0), \quad y = \frac{k}{x} (k \neq 0), \quad y = \sqrt{x},$$

$y = |x|$, $y = x^3$ и их графики. Преобразование графиков.

ТРИГОНОМЕТРИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ. ТРИГОНОМЕТРИЧЕСКИЕ УРАВНЕНИЯ

Градусная мера и радианная мера угла. Выражение радианной меры угла через градусную и наоборот. Единичная окружность. Определение синуса, косинуса, тангенса и котангенса произвольного угла. Свойства и графики функций $y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \tan x$, $y = \cot x$. Тригонометрические тождества. Формулы приведения. Тригонометрические функции суммы и разности двух углов. Тригонометрические функции двойного аргумента. Тригонометрические функции половинного аргумента. Выражение $\sin \alpha$ и $\cos \alpha$ через $\tan(\alpha/2)$. Преобразование суммы, разности в произведение. Формулы преобразования произведения в сумму. Обратные тригонометрические функции, их свойства и графики.

Тригонометрические уравнения и способы их решения.

ПОКАЗАТЕЛЬНАЯ И ЛОГАРИФИЧЕСКАЯ ФУНКЦИИ

Показательная функция, её свойства и график. Число e . Логарифм числа и его свойства. Логарифмическая функция, её свойства и график. Преобразование показательных и логарифмических выражений.

ПОКАЗАТЕЛЬНЫЕ И ЛОГАРИФИЧЕСКИЕ УРАВНЕНИЯ. ПОКАЗАТЕЛЬНЫЕ И ЛОГАРИФИЧЕСКИЕ НЕРАВЕНСТВА

Показательные уравнения и способы их решения. Логарифмические уравнения и способы их решения.

Показательные неравенства. Логарифмические неравенства.

ПРОСТЫЕ ГЕОМЕТРИЧЕСКИЕ ФИГУРЫ

Точка, прямая и плоскость. Отрезок. Сравнение отрезков. Действия над отрезками. Луч. Противоположные лучи. Угол. Виды углов. Сравнение углов. Биссектриса угла. Смежные и вертикальные углы.

Взаимное расположение двух прямых. Параллельные прямые. Свойства углов, полученных при пересечении двух параллельных прямых секущей. Признаки параллельности прямых. Свойства параллельных прямых.

Перпендикулярные прямые. Расстояние от точки до прямой, расстояние между двумя параллельными прямыми. Аксиомы планиметрии. Углы, соответственные стороны которых параллельны. Углы, соответственные стороны которых перпендикулярны.

ОКРУЖНОСТЬ И КРУГ

Окружность, круг, дуга окружности. Круговой сектор и круговой сегмент. Длина окружности, длина дуги окружности. Число π . Взаимное расположение прямой и

окружности: касательная и секущая. Свойства касательных и секущих. Углы между касательными и секущими, проведенными к окружности. Центральный угол. Вписанный угол. Свойства хорд и секущих в окружности. Взаимное расположение двух окружностей.

ТРЕУГОЛЬНИКИ

Треугольник и его основные элементы. Сумма внутренних углов треугольника. Внешний угол треугольника. Свойство внешнего угла треугольника. Сумма внешних углов треугольника. Соотношения между сторонами и углами треугольника. Периметр треугольника. Виды треугольника. Медиана, биссектриса, высота треугольника. Неравенство треугольника. Свойства медиан и биссектрис треугольника.

Конгруэнтные треугольники. Признаки конгруэнтности треугольников. Свойства равнобедренного и равностороннего треугольников.

Прямоугольный треугольник и его элементы. Тригонометрические отношения в прямоугольном треугольнике. Свойство катета, лежащего против угла в 30° . Теорема Пифагора. Перпендикуляр и наклонная. Проекция наклонной. Соотношение между высотой, опущенной на гипотенузу в прямоугольном треугольнике, и отрезками, на которые эта высота делит гипотенузу. Соотношение между катетом, гипотенузой и проекцией этого катета на гипотенузу в прямоугольном треугольнике.

Окружность, описанная около треугольника и окружность, вписанная в треугольник. Выражение радиусов окружностей, описанной около треугольника и вписанной в треугольник, через стороны треугольника.

Теорема синусов. Теорема косинусов. Решение треугольников.

ЧЕТЫРЕХУГОЛЬНИКИ И МНОГОУГОЛЬНИКИ

Ломаная линия. Замкнутая ломаная линия. Многоугольник. Выпуклый многоугольник. Сумма внутренних и внешних углов выпуклого многоугольника. Правильные многоугольники. Окружность, вписанная в правильный многоугольник и окружность, описанная около правильного многоугольника.

Четырехугольник и его основные элементы. Выпуклый четырехугольник. Сумма внутренних и внешних углов выпуклого четырехугольника. Параллелограмм, его свойства и признаки. Прямоугольник, ромб, квадрат и их свойства.

Теорема Фалеса. Средняя линия треугольника. Трапеция и её средняя линия.

Окружности, вписанные в выпуклые четырехугольники и описанные около выпуклых четырехугольников.

ПЛОЩАДИ ФИГУР

Понятие площади. Площадь прямоугольника, квадрата, параллелограмма, треугольника, ромба, трапеции и произвольного многоугольника. Площадь круга и его частей.

МЕТОД КООРДИНАТ. ДВИЖЕНИЕ. ПОДОБИЕ. ВЕКТОРЫ

Декартова система координат на плоскости и в пространстве. Координаты середины отрезка. Формула расстояния между двумя точками. Уравнение прямой. Угловой коэффициент прямой. Уравнение окружности.

Движение, осевая симметрия, центральная симметрия, симметрия относительно плоскости, параллельный перенос. Гомотетия. Пропорциональные отрезки. Подобие фигур. Признаки подобия треугольников. Отношение периметров и площадей подобных фигур.

Векторы на плоскости и в пространстве. Компоненты вектора. Длина вектора (абсолютная величина вектора). Сложение и вычитание векторов. Умножение вектора на число. Действия над векторами с заданными компонентами. Разложение вектора по двум неколлинеарным векторам на плоскости. Разложение вектора по орт векторам. Угол между двумя векторами. Скалярное произведение двух векторов.

ТОЧКА, ПРЯМАЯ, ПЛОСКОСТЬ В ПРОСТРАНСТВЕ

Точка, прямая и плоскость в пространстве. Аксиомы стереометрии. Взаимное расположение прямых и плоскостей в пространстве. Признаки параллельности прямых. Признак параллельности прямой и плоскости. Признак параллельности плоскостей. Свойства параллельных плоскостей. Перпендикулярность прямых в пространстве. Признак перпендикулярности прямой и плоскости. Перпендикуляр и наклонные. Теорема о трех перпендикулярах. Расстояние от точки до плоскости. Угол между двумя плоскостями. Перпендикулярные плоскости. Признак перпендикулярности двух плоскостей. Угол между прямой и плоскостью. Двугранные углы. Расстояние и угол между скрещивающимися прямыми.

МНОГОГРАННИКИ, ИХ ПОВЕРХНОСТИ И ОБЪЕМЫ

Многогранник. Призма. Параллелепипед и его диагональ. Сечение призмы плоскостью. Пирамида. Сечение пирамиды плоскостью. Усеченная пирамида. Правильные многогранники. Площади боковой поверхности и полной поверхности призмы, пирамиды и усеченной пирамиды. Объемы прямоугольного параллелепипеда, прямой и наклонной призмы, пирамиды и усеченной пирамиды. Отношение площадей поверхностей и объемов подобных пространственных фигур.

ФИГУРЫ ВРАЩЕНИЯ, ИХ ПЛОЩАДИ И ОБЪЕМЫ

Цилиндр и конус. Сечение цилиндра и конуса плоскостью. Сфера и шар. Сечение шара плоскостью. Части шара. Различные комбинации многогранников и фигур вращения. Площади боковой и полной поверхности цилиндра, конуса и усеченного конуса. Площадь сферы.

Объем цилиндра, конуса и усеченного конуса. Объем шара. Отношение площадей поверхностей и объемов подобных фигур вращения.

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. З. Исаев, М. Магеррамов, М. Керимов, Г. Гусейнзаде, В. Мусаев, А. Абдуллаев. Математика 5 (1-я и 2-я части) – Баку, 2024.
 2. З. Исаев, М. Магеррамов, Г. Гусейнзаде, А. Абдуллаев. Математика 6 (1-я и 2-я части) – Баку, 2025.
 3. З. Исаев, М. Магеррамов, Г. Гусейнзаде, А. Абдуллаев, С. Исмаилова, И. Махаров. Математика 7 (1-я и 2-я части) – Баку, 2026.
 4. Н. Гахраманова, М. Керимов, И. Гусейнов. Математика 8 – Баку, 2023.
 5. Н. Гахраманова, М. Керимов, И. Гусейнов. Математика 9 – Баку, 2024.
 6. Н. Гахраманова, М. Керимов, И. Гусейнов, Математика 10. – Баку, 2022.
 7. Н. Гахраманова, М. Керимов, А. Гулиев, Математика 11. – Баку, 2023.
-

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Пособие “Математика”. Приложение к 1-ому номеру журнала “Абитуриент” – Баку, 2025.
2. Математика. Книги для 5-11-классов “Задания для оценивания”. Приложение к 1-ому номеру журнала “Абитуриент” – Баку, 2025, 2026.
3. Математика. Сборник тестов. (для готовящихся к выпускному экзамену по уровню общего среднего (9-летнего) образования) Приложение к 1-ому номеру журнала “Абитуриент” – Баку, 2025.
4. Математика. Сборник тестов. Приложение к 1-ому номеру журнала “Абитуриент” – Баку, 2025.
5. Книга “20 вариантов испытательных экзаменов” (в соответствии с моделью выпускного экзамена по уровню полного среднего (11-летнего) образования) по предмету “Математика”. – Баку, 2026.

ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК

(английский, немецкий, французский)

Программа составлена на базе учебных материалов V-XI классов.

В 2026/2027-ом учебном году на экзамене по предмету “Иностранный язык” будут проверяться знания и умения по подстандартам, определённым 3-я содержательными линиями (“Аудирование”, “Чтение” и “Письмо”) из 4-х (“Аудирование”, “Говорение”, “Чтение” и “Письмо”). Из-за отсутствия определённых средств для проверки требований подстандартов по содержательной линии “Говорение”, использование заданий, относящихся к данной содержательной линии, считается нецелесообразным.

Программа, в основном, охватывает материал по 3-м (“Аудирование”, “Чтение” и “Письмо”) содержательным линиям.

Содержательная линия “Аудирование” в основном, проверяет нижеизложенные навыки и умения:

- отвечать на вопросы во время опроса;
- последовательно выполнять задания в соответствии с требованиями;
- группировать и обобщать основные факты и события в прослушанных текстах и т.д.

Содержательная линия “Чтение”, в основном, проверяет нижеизложенные навыки и умения:

- определение главной идеи текста;
- различение частей текста;
- выбор и группировка основных фактов и событий текста;
- анализ фактов и событий текста и т.д.

Содержательная линия “Письмо”, в основном, проверяет нижеизложенные навыки и умения:

- составлению предложений, учитывая лексико-семантические значения слов;
- описание различных предметов и событий;
- правильное написание предложений с различными конструкциями;
- правильное написание предложений с различными конструкциями;
- использует союзы для правильной связи предложений в абзаце;
- соблюдает правила орфографии, грамматики и орфоэпии.

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

ФОНЕТИКА (PHONETICS)

Звуковой и буквенный состав английского языка. Соотношение звуков и букв. Случаи несовпадения звукового и буквенного состава в словах. Правила чтения букв и буквосочетаний. Долгие и краткие гласные звуки. Монофтонги и дифтонги. Глухие и звонкие согласные звуки.

Открытые и закрытые слоги. Ударение.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ (LEXICOLOGY)

Лексическое и грамматическое значения слова. Типы слов по строению: простые, производные и сложные слова. Однозначные и многозначные слова. Синонимы (Synonyms). Антонимы (Antonyms).

Сочетание глаголов с предлогами и наречиями - Фразовые глаголы (Phrasal Verbs). (*His mother stood up for him and said that he had acted sensibly. A really determined person never gives up trying.*)

Словообразование (Word formation). Суффиксы, образующие существительные: -i, -ian/-an, -ese, -ess, -er, -ment, -tion (-sion), -ness, -ity, -ing, -th, -dom, -ship, и т. д.

Суффиксы, образующие прилагательные: -less, -ful, -able, -y, -ly (*a weekly newspaper, lovely, friendly, lonely, elderly, lively, cowardly*), -ous, -ish, и префиксы: pre-, un-, in- (*im-, ir-, il-*), и т. д.

Суффиксы, образующие числительные: -teen, -ty, -th.

Суффиксы, образующие глаголы: -ify, -ize, -ate, -en, и префиксы: en-, dis-, re-, un-, il-, im-, ir-, mis-.

Суффиксы, образующие наречия: -ly (*fluently, to publish weekly*), -ward(s) (*forward, upward*).

МОРФОЛОГИЯ (MORPHOLOGY)

Имя существительное (The Noun). Основные грамматические признаки имён существительных. Собственные и нарицательные имена существительные. Классификация нарицательных имен существительных. Конкретные и абстрактные существительные. Собирательные имена существительные. Вещественные существительные. Исчисляемые и неисчисляемые имена существительные.

Единственное и множественное число имён существительных. Существительные, употребляющиеся только в форме единственного числа; неисчисляемые – вещественные и абстрактные существительные.

Существительные, употребляющиеся только в форме множественного числа. Существительные, образующие форму множественного числа особым способом. Существительные, имеющие одинаковую форму как в единственном, так и во множественном числе (*a sheep-two sheep, a deer- three deer*).

Падежи имён существительных: общий падеж (*The Common Case*) и притяжательный падеж (*The Genitive /Possessive Case*).

Образование притяжательного падежа имен

существительных, обозначающих одушевлённые предметы (*the student's answer, the students' answers; the child's toys, the children's toys*). Выражение притяжательного значения одушевлённых и неодушевлённых имён существительных с помощью предлога *of*.

Образование притяжательного падежа некоторых неодушевлённых существительных, обозначающих время, названия городов и стран, времён года, месяцев, дней недели, звезд и планет.

Артикль (The Article). Неопределённый (*a, an*) и определённый (*the*) артикли. Основные случаи их употребления (*I saw a beautiful picture at the art gallery yesterday. We visited the museum that opened last year. She wants to become an engineer in the future.*) и (*Water is essential for life. Children usually enjoy playing outside.*).

Имя прилагательное (The Adjective). Положительная (*Positive Degree*), сравнительная (*Comparative Degree*) и превосходная (*Superlative Degree*) степени сравнения прилагательных (*Degrees of Comparison*). Образование и употребление сравнительной и превосходной степеней сравнения имён прилагательных. Прилагательные, образующие сравнительную и превосходную степени сравнения особым способом: *bad – worse – the worst, good – better – the best*.

Употребление прилагательных с глаголами-связками (*Link verbs*) (*to be, to taste, to seem, to smell, to look, to feel, to become, to appear, to stay, to get, to grow, to sound*). (*She feels bad. He looked happy.*)

Конструкции с союзами *than, (not) as ... as, not so ... as*.

Имя числительное (The Numeral). Количественные (*Cardinal Numerals*) и порядковые числительные (*Ordinal Numerals*). Числа, указывающие приблизительное или неопределённое количество (*Numbers indicating approximate or indefinite quantity*) *hundreds (of), thousands (of), millions (of)*. (*Hundreds of people came to the concert last night. Thousands of birds fly to the south in the winter.*). Образование порядковых числительных.

Местоимение (The Pronoun). Разряды местоимений.

Личные местоимения (*Personal Pronouns*). Падежи личных местоимений: именительный (*The Nominative Case*) и объектный (*The Objective Case*) падежи.

Притяжательные местоимения (*Possessive Pronouns*). Зависимая (используемая с существительным) и абсолютная (используемая без существительного) формы.

Неопределённые местоимения (*Indefinite Pronouns*): *some, any* и производные от них.

Употребление неопределённого местоимения *one*.

Употребление местоимений *many, much, little, few, a little, a few*.

Употребление слов *a lot (of), lots (of), plenty (of)*.

Определительные местоимения (*Defining Pronouns*): *all, both, other (the other, others), another, each, every, everybody, everyone, everything*.

Возвратные местоимения (*Reflexive Pronouns*): *myself, yourself, himself, herself, itself, ourselves, yourselves, themselves*.

Указательные местоимения (*Demonstrative Pronouns*): *this, that, these, those*.

Вопросительные (*Interrogative Pronouns*), относительные (*Relative Pronouns*) и соединительные (*Conjunctive Pronouns*) местоимения: *who, which, what, whose, whom, that*. Отсутствие относительных союзов в роли дополнения.

Отрицательные местоимения (*Negative Pronouns*): *no, nobody, no one, nothing, none (of)*

Глагол (The Verb). Четыре основные формы глагола (*Basic Forms of the Verb*). Начальная форма глагола (*The Infinitive*). Форма прошедшего простого времени (*The Past Simple*); Причастие настоящего времени (*The Present Participle*); Причастие прошедшего времени (*The Past Participle*).

Глаголы *to be, to have* и *to do*.

Четыре группы времен глагола в изъявительном наклонении:

I. Простые времена (*Simple Tenses*):

1) Образование и употребление форм настоящего простого времени (*The Present Simple*);

2) Образование и употребление форм прошедшего простого времени (*The Past Simple*). Правильные и неправильные глаголы (*The Regular and Irregular Verbs*). Конструкция *used to + инфинитив*;

3) Образование и употребление форм будущего простого времени (*The Future Simple*).

4) Образование и употребление форм будущего простого времени с точки зрения прошедшего (*The Future Indefinite in the Past*).

II. Длительные времена (*Continuous Tenses*):

1) Образование и употребление форм настоящего длительного времени (*The Present Continuous /Progressive*);

2) Образование и употребление форм прошедшего длительного времени (*The Past Continuous/Progressive*);

3) Образование и употребление форм будущего длительного времени (*The Future Continuous/Progressive*).

Выражение *to be going to*.

III. Совершенные времена (*Perfect Tenses*):

1) Образование и употребление форм настоящего совершенного времени (*The Present Perfect*);

2) Образование и употребление форм прошедшего совершенного времени (*The Past Perfect*).

IV. Совершенные длительные времена (*Perfect Continuous Tenses*):

1) Образование и употребление форм настоящего совершенного длительного времени (*The Present Perfect Continuous/Progressive*),

2) Образование и употребление форм прошедшего совершенного продолженного времени (*The Past Perfect Continuous/Progressive*).

Согласование времён (*The Sequence of Tenses*).

Модальные глаголы (*The Modal Verbs*) и их эквиваленты: *can (could), may (might), must, to have to, to be able to, need, ought to, should*.

Модальные глаголы (*may, might, could, might not, may not*), выражающие предположение или вероятность (*We may go to the cinema tomorrow / We might go to the cinema tomorrow. She may not come to the party.*)

Выражение передающие модальность. *To be about to* (*The movie is just about to start.*). *To be due to* (*The flight is due to take off at 5:00 PM.*).

Should have + past participle (Когда речь идет о прошлых сожалениях и ошибках - Past regrets or mistakes.) (*She shouldn't have opened the letter; it wasn't addressed to her. You should have told him that the paint on that seat was wet.*)

Союзы (фразы), выражающие модальность. Had better + V1; would rather + V2 (*You had better finish your homework before dinner; I would rather stay home tonight than go to the party.*)

Страдательный залог (The Passive Voice). Употребление временных форм *The Present Simple, The Past Simple, The Future Simple, The Present Perfect, The Past Perfect, The Present Continuous* и *The Past Continuous* в страдательном залоге.

Употребление модальных глаголов (*can, may, must, should*) в страдательном залоге (*Modal Verbs in the Passive Voice*).

Образование и употребление повелительного наклонения глагола (*The Imperative Mood*).

Неличные (неспрягаемые) формы глагола (Non-Finite forms of the verb). Инфинитив (*The Infinitive*) (*to read, to sit*). Отрицательная форма инфинитива (*not to read, not to sit*). Употребление инфинитива с частицей *"to"* после определенных глаголов, модального глагола *"ought"* и модальных выражений (*to agree, can't afford, to choose, to decide, to expect, to fail, to hope, to need, to offer, to plan, to promise, to want, to wish, would like*) (*They were able to stay calm in the room. I expect to finish my work tomorrow. I promised to go there. He has to finish his project before dinner.*)

Использование to + инфинитив после прилагательных too и enough. (*Too + прилагательное + to + инфинитив; Enough + прилагательное + to + инфинитив.*) (*He is too tired to work. She is old enough to drive. It is never too late to realize your dream.*)

Advise, allow, ask, expect, order, remind, tell, want, permit, encourage, invite, teach, would like + object + to do sth (*I want you to help him*)

Let, make + object + do sth (*The story made us laugh; They expected the ship to leave tonight.*)

Герундий (The Gerund). (*going, writing, speaking*). Отрицательная форма герундия (*not writing, not going, not speaking*). Употребление герундия после определенных глаголов (*can't help, to enjoy, to imagine, to keep, to mind, to miss, to practise, to recommend, to risk, to suggest*) и предлогов (*He suggested going for a walk. Can you imagine flying without fear? Touch your toes without bending your knees! We had difficulty in finding a parking place.*)

Глаголы, которые меняют значение при использовании с герундием и инфинитивом (*to remember, to forget, to regret, to stop, to mean*) (*I regret telling him the secret; I regret to tell you that the meeting is cancelled.*)

Наречие (The Adverb). Образование и употребление сравнительной и превосходной степеней сравнения наречий образа действия и др. Наречия, образующие сравнительную и превосходную степени сравнения особым способом: *badly – worse – worst; well – better – best; much – more – most; little – less – least.*

Вопросительные и соединительные наречия (Interrogative and Conjunctive Adverbs) (*when, where, why, how*).

Относительные наречия (Relative adverbs: where, when).

Наречия места, времени, частоты и образа действия (Adverbs of Place, Time, Frequency and Manner) (*He will stay there until June. I was very busy yesterday. I always go to the theatre.*)

Наречия меры и степени: very (very cold), quite (quite calm), too (too much), enough (well enough, clever enough).

Соединительное наречие (Conjunctive Adverb). (*Therefore – It was raining; therefore the match was postponed.*)

Предлог (The Preposition). *In, on, at, next to, from, behind, between, opposite, in front of, off, around, round, for, before, after, into, since, till, until, by, to, with, without, under, of, out of, despite, in spite of, because of, as a result of, due to, among, into.*

Союз (The Conjunction). Сочинительные и подчинительные союзы (*Coordinating and Subordinating Conjunctions*) (*because, as, and, but, so, or, as...as, not as...as, if, when, before, after, that, neither...nor, either...or, both... and, not only...but also, since (time), since (reason), while (time), whereas, while (contrast), so that, although, even though, though*).

Союзные слова (who, which, whom, what, whose, that, when, where, how, why).

СИНТАКСИС (SYNTAX).

Соответствующее сочетание и употребление двух и более слов в языке. Словосочетание (*Collocation*) (*He just doesn't live in the real world. If I remember rightly, it happened at about 6.30. She raised her hand to ask a question.*)

Простое предложение (The Simple Sentence). Виды предложений по цели высказывания: повествовательные предложения (*The Declarative Sentence*) (утвердительная и отрицательная формы), вопросительные (общие, специальные (вопросительные слова – *who, whom, what, whose, which, what kind of, how many, how much, when, where, how, why, how long, how often, how well, how far, since when*), альтернативные и расчлененные вопросы) предложения, побудительные предложения, восклицательные предложения.

Члены предложения. Главные и второстепенные члены предложения. Согласование сказуемого с подлежащим.

Предложения, начинающиеся вводным словом *there*.

Порядок слов в простом предложении.

Предложения типа *"So do I. Neither do I"*. Употребление слов *too, also, either*. (*The police agreed with it too. I also decided to make a presentation. They couldn't prepare a report either.*)

Безличные предложения: *It is cold. It is early. It is morning. It is snowing.*

Сложное предложение (The Composite Sentence). Сложносочинённые и сложноподчинённые предложения (*The Compound and The Complex Sentences*).

Дополнительные придаточные предложения (*The Object Subordinate Clauses*); придаточные предложения с признаками прилагательного (*Adjective Clauses*); придаточные предложения времени (*The Adverbial Clauses of time*); придаточные предложения условия (*The Adverbial*

clauses of condition); Условные придаточные предложения с реальным и нереальным условием. (Zero Conditional – If you heat ice, it melts. First Conditional – If you come, I'll show you interesting pictures; Second Conditional – If I had a lot of time, I would travel. Third Conditional – If I had controlled my emotions before starting my speech, the performance would have been more successful). Придаточные предложения причины (The Adverbial clauses of cause (reason)); придаточные предложения следствия (The Adverbial clauses of result); придаточные предложения цели (The Adverbial clauses of purpose); придаточные предложения уступительные (The Adverbial clauses of concession); придаточные предложения контраста (The Adverbial clauses of contrast).

Прямая и косвенная речь (Direct and Indirect or Reported Speech). Переход прямой речи в косвенную.

Правильное употребление повествовательных предложений, общих и специальных вопросительных и побудительных предложений, просьб и предложений в косвенной речи

Indirect (Reported) statements. He said (that) he was waiting for Ann. He asks if I know the Japanese language. She asked (them) what they wanted. He said that he had passed the exam the day before.

Косвенные вопросы (Reported/Included questions). Yes/No questions. (He asks if I know the Japanese language).

Reported/Included Wh questions (She asked (them) what they wanted.).

Reported Orders and Requests (Tom advised me to read the instructions.).

Reported suggestions (Jane suggested selling the house.).

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Mauricio Shiroma, Veronica Teodorov with Paulo Machado. Game Changer. 5-ci sinif. – Bakı, 2024.
2. Viviane Kirmeliene, Denise Santos with Paulo Machado. Game Changer. 6-cı sinif. – Bakı, 2025.
3. Claire Thacker, Stuart Cochrane with Andrew Reid and Daniel Vincent. Shape it! 7-ci sinif, - Bakı, 2026.
4. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. English. 8-ci sinif. – Bakı, 2023.
5. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova.. 9-cu sinif. – Bakı, 2024.
6. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. English. 10-cu sinif. – Bakı, 2022.
7. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. English. 11-ci sinif. – Bakı, 2023.

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. English. Vəsait. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı. 2025.
2. İngilis dili. 5-11-ci siniflər üçün "Qiymətləndirmə tapşırıqları" kitabları "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2026.
3. İngilis dili. Test toplusu. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. I hissə – Bakı, 2026.
4. İngilis dili. Test toplusu. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. II hissə – Bakı, 2026.

5. İngilis dili. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2026.

НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК

ФОНЕТИКА (DIE PHONETIK)

Звуковой и буквенный состав немецкого языка. Соотношение звуков и букв. Долгие и краткие гласные звуки. Звукосочетания и буквосочетания. Дифтонги и аффрикаты.

Ударение. Ударение в сложных словах. Ударение в глаголах с отделяемой и неотделяемой приставкой.

ЛЕКСИКА (DIE LEXIK)

Лексическое значение слова (*lexikalische Bedeutung: Bahnhof, Haus* usw.). Однозначные и многозначные слова. Синонимы (*Synonyme: schön-hübsch*). Антонимы (*Antonyme: klein-groß*).

Словообразование (Die Wortbildung). Образование существительных мужского рода – с помощью суффиксов *-er, -ler, -ner, -ling, -ist, -ent, -ant* (*der Lehrer, der Polizist* usw.); женского рода – с помощью суффиксов *-ung, -heit, -keit, -in, -schaft, -ei, -tion, -tät* (*die Zeitung, die Freundschaft* usw.); среднего рода – с помощью суффиксов *-um, -chen, -lein* (*das Datum, das Buchlein* usw.). Образование прилагательных с помощью суффиксов *-ig, -lich, -los, -bar, -sam, -isch* приставки (префикса) *un-(essbar, langsam* usw.).

Образование глаголов с помощью отделяемых (*an-, ab-, aus-, auf-, mit-, zu-, bei-* и др.: *anmachen, mitbringen* usw.) и неотделяемых (*er-, ver-, ge-, be-, zer-, ent-, miss-, emp-: bekommen, verstehen* usw.) приставок и суффикса *-ieren: interessieren, diskutieren* usw.

Употребление сложных глаголов (*kennen lernen, zurück kehren, fort gehen, stehen bleiben, zurück fahren, spazieren gehen* usw.).

МОРФОЛОГИЯ (DIE MORPHOLOGIE)

Имя существительное (Das Substantiv). Виды существительных по составу. Основные грамматические признаки имён существительных: род, падеж и число. Определение рода по суффиксам и по значению (*Die Hauptarten der Substantive. Die drei Kategorien der Substantive: Genus, Kasus und Numerus. Die Bestimmung der Genera (der grammatischen Geschlechter) der Substantive nach Bedeutung und Suffixen*).

Множественное число существительных (*Pluralbildung der Substantive*): **I тип: –е, –е; II тип: –n, –(е)n;**

III тип: –er, –er; IV тип: –; –; V тип –s.

Склонение существительных в единственном числе (*Deklination der Substantive im Singular*); сильное, женское, слабое склонение. Особые случаи склонения (*der Name, der Gedanke, der Friede, der Buchstabe und das Herz*):

Сильное склонение существительных (die starke Deklination der Substantive):

Nom. – der Hund	das Glas
Gen. – des Hundes	des Glases
Dat. – dem Hund	dem Glas
Akk. – den Hund	das Glas

Женское склонение существительных (die weibliche Deklination der Substantive):

Nom. – die Tasche

Gen. – der Tasche

Dat. – der Tasche

Akk. – die Tasche

Особое склонение существительных (*die besondere Deklination der Substantive*):

Nom. – der Name	das Herz
Gen. – des Namens	des Herzens
Dat. – dem Namen	dem Herz /Herzen
Akk. – den Namen	das Herz

Слабое склонение существительных (*die schwache Deklination der Substantive*):

Nom. – der Mensch	der Löwe
Gen. – des Menschen	des Löwen
Dat. – dem Menschen	dem Löwen
Akk. – den Menschen	den Löwen

Склонение существительных во множественном числе (*Deklination der Substantive im Plural*):

Nom. – die Kinder
Gen. – der Kinder
Dat. – den Kindern
Akk. – die Kinder

Замечка: Если имя существительное во множественном числе оканчиваются на *-s, -en (-n)*, то в дательном падеже они не принимают суффикс *-n*.

Артикль (Der Artikel). Виды артиклей: определённый (*der bestimmte Artikel: der (Maskulinum/männlich-der Tisch), die (Femininum/weiblich-die Uhr), das (Neutrum/sächlich-das Buch)*) и неопределённый (*ein (männlich/sächlich-ein Stuhl/ein Heft) und eine (weiblich-eine Blume)*). Обозначение артиклем рода, падежа, числа (*Die Funktionen des Artikels als das Geschlecht, die Anzahl und der Fall*).

Склонение артиклей (*die Deklination der bestimmten und unbestimmten Artikel*):

Die Deklination der bestimmten Artikel:

Nom. – der	das	die
Gen. – des	des	der
Dat. – dem	dem	der
Akk. – den	das	die

Die Deklination der bestimmten Artikel im Plural:

Nom. – die
Gen. – der
Dat. – den
Akk. – die

Die Deklination der unbestimmten Artikel:

Nom. – ein	ein	eine
Gen. – eines	eines	einer
Dat. – einem	einem	einer
Akk. – einen	ein	eine

Случаи употребления определённых и неопределённых артиклей. Отсутствие артикля (*der Gebrauch der bestimmten und unbestimmten Artikel-Das ist ein Buch. Das Buch ist interessant. Auf dem Tisch gibt es Bücher.*).

Имя прилагательное (Das Adjektiv). (Die Hauptmerkmale der Adjektive). Степени сравнения

прилагательных (*Steigerungsstufen der Adjektive*). Положительная (*Positiv-schön, klein*), сравнительная (*Komparativ-schöner, kleiner*), превосходная (*Superlativ-am schönsten, am kleinsten*) степени.

Исключения (*Ausnahmen*) (*gut – besser – am besten, der (die, das) beste, Pl. die besten; nah-näher-am nächsten, der (das, die) nächste, Pl. die nächsten; hoch, höher, am höchsten, der (das, die) höchste, Pl. die höchsten usw.*).

Склонение прилагательных (*Deklination der Adjektive*). Слабое, сильное и смешанное склонение прилагательных (*Schwache, starke und Gemischte Deklinationen der Adjektive*).

Сchwache Deklination der Adjektive

Nom. – der schöne Tag	die nette Frau
Gen. – des schönen Tages	der netten Frau
Dat. – dem schönen Tag	der netten Frau
Akk. – den schönen Tag	die nette Frau

Nom. – das schnelle Auto	Pl. die großen Tische
Gen. – des schnellen Autos	der großen Tische
Dat. – dem schnellen Auto	den großen Tischen
Akk. – das schnelle Auto	die großen Tische

Starke Deklination der Adjektive

Nom. – schöner Tag	nette Frau
Gen. – schönen Tages	netter Frau
Dat. – schönem Tag	netter Frau
Akk. – schönen Tag	nette Frau

Gemischte Deklination der Adjektive

Nom. – ein schöner Tag	eine nette Frau
Gen. – eines schönen Tages	einer netten Frau
Dat. – einem schönen Tag	einer netten Frau
Akk. – einen schönen Tag	eine nette Frau

Синтаксические функции прилагательных (*der Gebrauch des Adjektivs im Satz*):

а) употребление прилагательных в качестве именной части сказуемого (*Das Heft ist grün. Der Weg ist lang, Die Tafel ist schwarz*);

б) употребление прилагательных в функции определения (*das grüne Gras, der lange Tag, die rote Mappe, die neuen Bücher*).

с) Переход прилагательного в существительного.

Местоимение (Das Pronomen). Разряды местоимений по значению: личные, притяжательные, вопросительные, указательные, неопределённые (*man*), безличные (*es*), возвратные (*sich*) и отрицательные местоимения (*Personalpronomen* (*ich, du, er usw.*), *Possessivpronomen* (*mein, dein, sein usw.*), *Interrogativpronomen oder Fragepronomen* (*was, wer usw.*), *Demonstrativpronomen* (*dies(-er,-e,-es), jed(-er,-e,-es), jen(-er,-e,-es), Indefinitpronomen* (*alle, beide, manche usw.*), *Reflexivpronomen* (*mich, dich, sich usw.*) *Negativpronomen* (*keiner, niemand, nichts*)). Склонение личных местоимений (*Deklination der Personal pronomen*). Особенности их употребления.

Употребление и склонение отрицательного местоимения **kein**.

Nom. – kein Schrank
Gen. – keines Schrankes
Dat. – keinem Schrank

Akk. – keinen Schrank

Неопределённо-личное местоимение *man* и безличное местоимение *es*.

Употребление местоимений *alle, niemand, jemand*.

Склонение и употребление относительных местоимений (*der, das, die, Plural die, welcher, welches, welche, Pl. welche – das Buch, das auf dem Tisch ist, ...*).

Многозначность местоимения *es*.

Имя числительное (Das Zahlwort). Количественные и порядковые числительные ((*Kardinalzahlen* (*zwei, drei usw. – zwei Bücher*) und *Ordinalzahlen* (*erste, zweite, dritte usw.*)).

Образование и употребление количественных и порядковых числительных (*Die Bildung und Anwendung der Kardinal- und Ordinalzahlen*): *erste, zweite, dritte, vierzehnte, sechzehnte, zwanzigste, dreißigste usw.*, *Heute ist der 8. November, aber gestern war der 7. November – Heute ist der achte November, aber gestern war der siebte November*).

Наречие (Das Adverb). Разряды наречий по значению: наречия места (*Adverbien des Ortes / Lokaladverbien*), времени (*Adverbien der Zeit/Temporaladverbien*), образа действия (*Adverbien der Art und Weise*), количественные наречия (*Adverbien des Grades*).

Наречия, образующие степени сравнения особым способом:

<i>viel</i>	<i>mehr</i>	<i>am meisten</i>
<i>gern</i>	<i>lieber</i>	<i>am liebsten</i>
<i>wenig</i>	<i>minder</i>	<i>am mindesten</i>
<i>bald</i>	<i>eher</i>	<i>am ehesten usw.</i>

Глагол (Das Verb). Три основные формы немецкого глагола (*Drei Grundformen des Verbs*: *sagen – sagte – gesagt; lesen – las – gelesen*). Основные, вспомогательные, правильные, неправильные и модальные глаголы ((*Voll- und Hilfsverben*: *sein, haben, werden*); (*regelmäßige Verben*: *machen, spielen, hören*); (*unregelmäßige Verben*: *wissen, stehen, tun*); (*Modalverben*: *wollen, mögen (möchte), sollen, müssen, können, dürfen* und das Verb „*lassen*“). Глаголы с отделяемыми и неотделяемыми префиксами. (*trennbare Verben*: *aufmachen, einkaufen, mitnehmen*); (*untrennbare Verben*: *besuchen, erzählen, gefallen*). Возвратные глаголы (*Reflexive Verben*: *sich verabschieden, sich fühlen, sich kämmen, sich anziehen*).

Временные формы глагола. Образование и употребление временных форм (*Zeitformen des Verbs*): *Präsens* (*Das Kind macht seine Hausaufgaben/ Das Kind geht nach Hause*), *Präteritum (Imperfekt)* (*Das Kind machte seine Hausaufgaben/ Das Kind ging nach Hause*), *Perfekt* (*Das Kind hat seine Hausaufgaben gemacht/ Das Kind ist nach Hause gegangen*), *Plusquamperfekt* (*Das Kind hatte seine Hausaufgaben gemacht/ Das Kind war nach Hause gegangen*), *Futur I* (*Das Kind wird seine Hausaufgaben machen/ Das Kind wird nach Hause gehen*). Согласование временных форм (*Kongruenz der Zeitformen*).

Сослагательное наклонение с частицей «*бы*» (*Konjunktiv II – ‘würde’-Form- Wenn ich Zeit hätte, würde ich gerne Fußball spielen*).

Управление глагола (*Rektion des Verbs*). Беспред-

ложное и предложное управление.

Неопределённые (неспрягаемые) формы глагола; Инфинитив, причастие I, причастие II (*Der Infinitiv, Partizip I, Partizip II*). Их образование, употребление и склонение как прилагательное и наречие. Субстантивация форм *Partizip*.

Инфинитив (**Der Infinitiv**). Употребление инфинитива с **zu** (*beginnen, bitten, vergessen* и др.), и без **zu** (*gehen, fahren, модальные глаголы, глагол "lassen"* и др.): *Der Lehrer beginnt zu diktieren. Wir beschließen den Jungen heute zu besuchen. Wir gehen Bücher holen. Wir müssen gut lernen.*

Употребление инфинитивных групп и инфинитивных оборотов. Обороты *um...zu + Infinitiv, ohne...zu + Infinitiv, statt...zu + Infinitiv*.

Повелительное наклонение глагола (*Der Imperativ*): образование и употребление (*Sprich richtig aus! Sprecht richtig aus! Sprechen Sie richtig aus!*).

Страдательный залог глагола (*Das Passiv*). Образование и употребление временных форм страдательного залога (*Präsens, Imperfekt (Präteritum), Perfekt, Plusquamperfekt, Futurum Passiv*).

Предлоги (**Die Präpositionen**).

Предлоги, требующие после себя *Genitiv*: *während, trotz, wegen, infolge, statt (anstatt), dank* usw.

Предлоги, требующие после себя *Dativ*: *mit, aus, zu, bei, nach, von, außer, seit, gegenüber, entgegen* dank.

Предлоги, требующие после себя *Akkusativ*: *ohne, durch, gegen, für, um, entlang, bis* и др.

Предлоги, требующие после себя *Dativ* и *Akkusativ* (*Wechselpräpositionen*): *in, an, auf, vor, neben, über, hinter, unter, zwischen*.

Употребление предлогов *in, an, um* во временном значении (*in diesem Jahr, in diesem Monat, im Monat Mai, im Januar; in der Woche, in der Nacht; am 24. Mai, am Montag, am Samstag; um 3 Uhr, um 5 Uhr*).

Местоименные наречия (*Pronominaladverbien / Präpositionaladverbien*): *womit, damit, wofür, dafür, woran, daran, worauf, darauf* usw.

Союзы (Die Konjunktionen). Сочинительные (*Beiordnende Konjunktionen*: *und, denn, aber, darum, deshalb, deswegen, entweder ... oder, weder ... noch, sowohl ... als auch, nicht nur ... sondern auch*) и подчинительные (*Unterordnende Konjunktionen*: *dass, ob, als, wenn, nachdem, weil, damit* и др.) союзы.

СИНТАКСИС (**DIE SYNTAX**)

Простое предложение (*Der einfache Satz*). Виды простых предложений по цели высказывания. Повествовательные, вопросительные, повелительные предложения (*Satzarten: Aussagesatz - Martina kauft eine neue Uhr., Fragesatz - Wo wohnst du? und Imperativsatz - Mach das Licht an!*). Грамматическая основа простого предложения. Согласование между подлежащим и сказуемым. Порядок слов в простом предложении. Место в предложении слов, выражающих отрицание (*nicht, kein*).

Сложное предложение (*Der zusammen gesetzte Satz*). Сложносочинённые и сложноподчинённые предложения (*Satzreihe und Satzgefüge*). Место спрягаемого глагола в главном и придаточном предложениях. Порядок слов в придаточном предложении (*Die Wortfolge im Nebensatz*).

Виды придаточных предложений: дополнительное (*die Objektsätze - Er denkt, dass sie Recht hat*), определительное (*die Attributsätze - Das ist der Mann, der das Buch geschrieben hat*), обстоятельственные (*Adverbialsätze*) – времени (*die Temporalsätze - Als ich 6 Jahre alt war, ging ich in die Schule*), причины (*die Kausalsätze - Ich gehe heute nicht in die Schule, weil ich starke Kopfschmerzen habe*), цели (*die Finalsätze - Anne bringt ihr Fahrrad zu ihrem Vater, damit er es repariert*), условия (*die Bedingungssätze - Wenn ich Zeit habe, besuche ich dich*) *придаточное усмывки* (*die Konzessivsätze - Obwohl das Wetter schlecht ist, gehen wir im Park spazieren.*) – придаточные предложения.

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. İ. Məmmədova. Deutsch. 5-ci sinif. – Bakı, 2024.
2. S. Adısova. Deutsch. 6-cı sinif. – Bakı, 2021.
3. S. Adısova. Deutsch. 7-ci sinif. – Bakı, 2022.
4. İ. Məmmədova. Deutsch. 8-ci sinif. – Bakı, 2023.
5. T. Kərimbəyli. Deutsch. 9-cu sinif. – Bakı, 2024.
6. T. Kərimbəyli. Deutsch. 10-cu sinif. – Bakı, 2022.
7. T. Kərimbəyli. Deutsch. 11-cı sinif. – Bakı, 2023.

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. "Deutsch". Vəsait. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2023.
2. "Deutsch". Ümumi orta (9 illik) və tam orta (11 illik) təhsil səviyyələri üzrə buraxılış imtahanlarına hazırlaşanlar üçün test toplusu Bakı – 2026.
3. Alman dili. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2026.
4. Məktəblinin almanca-azərbaycanca lüğəti, "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. Bakı, 2001.

ФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК

ФОНЕТИКА (LA PHONÉTIQUE)

Звуковой состав французского языка. Соотношение звуков и букв. Связывание (*la liaison*) и сцепление (*l'enchaînement*). Открытый и закрытый слоги. Слогоделение.

ЛЕКСИКА (LE LEXIQUE)

Лексическое и грамматическое значения слова. Однозначные и многозначные слова. Синонимы (*les synonymes*). Антонимы (*les antonymes*). Устойчивые сочетания слов.

Словообразование (*la dérivation*). Образование слов с помощью суффиксов (*-ment, -ième, -té, -ier, -ière* и др.) и приставок (префиксов) (*re-(ré-), in-, anti-, contre-* и др.). Простые, составные и сложные слова.

ГРАММАТИКА (LA GRAMMAIRE) МОРФОЛОГИЯ (LA MORPHOLOGIE)

Имя существительное (*le nom*). Основные грамматические признаки существительных. Собственные и нарицательные имена существительные. Исчисляемые и неисчисляемые имена существительные. Одушевлённые и неодушевлённые имена существительные. Существительные мужского и женского рода. Образование имен существительных женского рода. Образование женского рода существительных, выражающие специальность, профессия и национальность.

Единственное и множественное число имён существительных. Образование форм множественного числа имён существительных. Особые случаи, в том числе множественное число существительных, оканчивающихся суффиксами *-al, -au, -eau*. Существительные, которые не меняются во множественном числе.

Артикль (*l'article*). Неопределённые (*l'article indéfini*) и определённые (*l'article défini*) артикли. Сокращённый артикль (*l'article élidé*).

Слитные артикли (*les articles contractés*): *au, aux, du, des*.

Частичные артикли (*les articles partitifs*): *du, de la, de l'*. Употребление *de* вместо частичного артикля в отрицательных предложениях, а также после слов, обозначающих количество, объём, меру и т.д.

Отличие определённого артикля (*le, la, l', les*) от прямых дополнений, выраженных этими же формами; отличие слитного артикля *du* от частичного артикля *du*; отличие неопределённого артикля *des* от слитного артикля *des*. Случаи замены частичного артикля с определёнными артиклями перед несчисляемыми существительными.

Случаи замены неопределённого артикля предлогом *de*.

Случаи неупотребления артикля.

Имя прилагательное (*l'adjectif*). Основные грамматические признаки прилагательных. Образование женского рода имён прилагательных. Женский род имён прилагательных, выражающих

национальность. Прилагательные, не изменяющиеся по родам.

Образование формы множественного числа прилагательных. Множественное число прилагательных, с суффиксом *-al*. Согласование прилагательного с существительным, к которому оно относится. Место прилагательных в предложении. Прилагательные, употребляющиеся перед существительными. Согласование прилагательного *quel (quelle, quels, quelles)* со словом, к которому он относится.

Степени имён прилагательных (*les degrés des adjectifs*): положительная (*le degré positif*), сравнительная (*le degré comparatif*) и превосходная (*le degré superlatif*) степени.

Превосходная степень, выражающаяся при помощи *le plus* и *le moins*. Абсолютный превосходный степен, выражающиеся при помощи *bien, fort, extrêmement*.

Сравнительная и превосходная степени прилагательных *bon, mauvais, petit*.

Неопределённые прилагательные: *plusieurs, tout, toute, tous, toutes, même* и др. Особенности употребления неопределённых прилагательных *tout* и *même*.

Указательные и притяжательные прилагательные (детерминативы) (*les adjectifs (ou les déterminatifs) démonstratifs et possessifs*).

Синтаксические функции прилагательных.

Имя числительное (*le nom de nombre*). Количественные и порядковые числительные. Образование и употребление порядковых числительных.

Местоимение (*le pronom*). Разряды местоимений.

Личные местоимения (*les pronoms personnels*). Ударные и неударные формы личных местоимений и особенности их употребления. Особенности употребления личных местоимений в роли прямого и косвенного дополнений (*COD/COI*) и их место в предложении.

Вопросительные местоимения (*les pronoms interrogatifs*): *qui?, qui est-ce qui?, qu' est-ce qui?, qui est-ce que?, qu' est-ce que?, à qui?, de qui?, à quoi?, de quoi?* и др.

Неопределённые местоимения (*les pronoms indéfinis*): *on, tout le monde, personne, tout, rien, chacun, quelqu'un, tous, autre, nul, tel* и др. Особенности употребления неопределённых прилагательных.

Указательные местоимения (*les pronoms démonstratifs*). Простые и сложные формы указательных местоимений.

Притяжательные местоимения (*les pronoms possessifs*). Особенности употребления притяжательных местоимений.

Относительные местоимения (*les pronoms relatifs*). Простые (*qui, que, dont, où*) и сложные (*lequel, laquelle, lesquels, lesquelles, auquel, à laquelle, auxquels, auxquelles, duquel, de laquelle, desquels* и т.д.) формы относительных местоимений.

Местоимения *en* и *y*. Особенности их употребления и синтаксические функции.

Наречие (*l'adverbe*). Простые и составные наречия. Образование наречий образа действия с помощью суффикса *-ment* и их отличие от существительных, образующихся с помощью этого же суффикса.

Разряды наречий по значению: наречия места, времени, образа действия, утверждения, отрицания, количества и др.

Место наречий *beaucoup*, *peu*, *assez*, *plus*, *trop* и др., употребляемых в количественном значении в сложных временных формах.

Выражение неопределённого количества при помощи слов *plus de ...*, *des milliers de ...* и др.

Степени наречий (*les degrés des adverbes*): сравнительного и превосходного степеней наречий. Сравнительная и превосходная степени наречий *beaucoup*, *peu*, *bien*. *Souvent - plus souvent - le plus souvent* как выражения интенсивной степени (*le degré d'intensité*) наречия.

Глагол (*le verbe*). Изъявительное наклонение глагола.

Простые временные формы глаголов в изъявительном наклонении: образование и употребление *le présent de l'indicatif*, *le futur simple*, *le passé simple*, *l'imparfait* и *le futur dans le passé*.

Сложные временные формы изъявительного наклонения. Образование и употребление *le passé composé* и *le plus-que-parfait*. Согласование причастия прошедшего времени (*le participe passé*) в роде и числе с подлежащим в сложных временных формах, образующихся с помощью вспомогательного глагола *être*. Особенности употребления *le participe passé* в роли определения.

Образование и употребление временных форм *le futur proche (le futur immédiat)* и *le passé récent (le passé immédiat)*.

Согласование времён в изъявительном наклонении (*la concordance des temps de l'indicatif*): 1. План настоящего времени (*plan du présent*). 2. План прошедшего времени (*plan du passé*).

Проминальные (местоименные) глаголы (*les verbes pronominaux*) и особенности их употребления в простых и сложных временных формах глагола.

Модальные глаголы (*les verbes modaux*): *pouvoir*, *vouloir*, *devoir*. Особенности их спряжения и употребления.

Повелительное наклонение глагола (*le mode impératif*): утвердительная и отрицательная формы.

Условное наклонение глагола (*le mode conditionnel*).

Образование и употребление настоящего времени условного наклонения (*le conditionnel présent*).

Согласование времён после союза *si*.

Образование и употребление настоящего времени сослагательного наклонения (*le subjonctif présent*).

Спряжения обиходных глаголов 3-й группы (*venir*, *prendre*, *faire*, *être*, *avoir*, *aller*, *savoir*, *pouvoir*, *vouloir* и т.д.) в *subjonctif présent*.

Действительный залог глагола (*la voix active*): образование и употребление.

Пассивный залог глагола (*la voix passive*): образование и употребление.

Побудительный залог глагола (*la voix factitive*).

Неспрягаемые формы глагола (*les formes non-personnelles du verbe*): причастие настоящего времени (*le participe présent*), причастие прошедшего времени (*le participe passé*). Деепричастие (*le gérondif*) и его синтаксические функции.

Предлоги (*les prépositions*): *à*, *avant*, *avec*, *après*, *de*, *devant*, *chez*, *pendant*, *par*, *pour*, *près de*, *sous*, *sur*, *parmi*, *entre*, *sans (sans+verbe; sans+nom)*, *derrière*, *en*, *au milieu de*, *vers* (в значении времени и места), *autour de*, *au-dessus de*, *au-dessous de*, *jusqu'à* (в значении времени и места), *dans* (в значении времени и места), *depuis* и др. Особенности употребления предлогов перед названий страна и город.

Союзы (*les conjonctions*). Сочинительные (*et*, *ou*, *mais*, *car*) и подчинительные (*parce que*, *comme*, *que*, *dès que*, *lorsque*, *pendant que*, *quand*, *si*) союзы.

Отрицательные частицы *ne ... pas*, *ne ... jamais*, *ne ... rien*, *ne ... plus*, *ne ... personne* и др.

Усилительные частицы *que* и *si*.

СИНТАКСИС (LA SYNTAXE)

Простое предложение (*la proposition simple*). Типы простых предложений по цели высказывания и интонации: повествовательные, вопросительные, повелительные (утвердительная и отрицательная формы) и восклицательные предложения. Порядок слов в повествовательном предложении.

Образование вопросительных предложений.

Общие вопросы: вопросительные предложения, образующиеся с помощью интонации; вопросительные предложения, начинающиеся с вопросительного оборота *est-ce que*; вопросительные предложения, образующиеся с помощью инверсии (простая и сложная инверсия). Особые случаи.

Порядок слов в вопросительных предложениях.

Специальные вопросы. Подлежащее (*le sujet*). Вопросы к подлежащим, выраженным одушевлёнными и неодушевлёнными существительными. *Qui? Qui est-ce qui? Qu'est-ce qui?*

Сказуемое (*le prédicat*). Глагольное сказуемое (*le prédicat verbal*). Вопросы к глагольному сказуемому. Составное сказуемое (*le prédicat nominal*). Вопросы к составному именному сказуемому: вопросы к именным частям, выраженным одушевлёнными и неодушевлёнными существительными (*Qu'est-ce que c'est? Qui est-ce que?*); вопросы к именным частям, выраженным прилагательными (*Comment?*) и вопросы к именным частям, выраженным прилагательными, обозначающими цвета (*De quelle couleur...?*), вопросы к именным частям, выраженным числительными (*Combien?*).

Прямые и косвенные дополнения (*les compléments d'objet direct et indirect*). Вопросы к прямым дополнениям, выраженным одушевлёнными (*Qui? Qui est-ce que?*) и неодушевлёнными (*Que? Qu'est-ce que?*) существительными.

Вопросы к прямым и косвенным дополнениям, выраженным одушевлёнными и неодушевлёнными существительными.

Определение (*le complément attributif*). Согласование в числе и роде вопросительного прилагательного со словом, к которому оно относится (*Quel, quelle, quels, quelles*). Вопросы к определению, выраженному

числительным. Порядок слов в предложениях, начинающихся с *Combien de*.

Обстоятельства (*les compléments circonstanciels*). Вопросы (*quand?*, *comment?*, *où?*, *d'où?*, *pourquoi ?* etc.), и особенности употребления обстоятельства образа действия, времени, места и причины. Обстоятельства образа действия, образованные при помощи суффикса *-ment*.

Повелительные предложения (*les propositions impératives*). Образование отрицательной и утвердительной форм повелительных предложений. Порядок слов в повелительных предложениях.

Отрицательные предложения (*les propositions négatives*). Образование отрицательных предложений при помощи *ne ... pas*, *ne ... rien*, *ne ... personne*, *ne ... jamais* и т.д.

Ограничительное выражение *ne ... que*. Употребление выражений *c'est ... qui*, *c'est ... que*.

Порядок слов в предложениях с *voici* и *voilà*.

Безличные предложения (*les propositions impersonnelles*) и безличные глаголы (*les verbes impersonnels*). Глаголы, употребляющиеся только в безличной форме. Глаголы, употребляющиеся в личной и безличной формах.

Утвердительная, вопросительная и отрицательная формы оборота *Il y a*.

Инфинитивные предложения (*les propositions infinitives*).

Сложное предложение (*la phrase*).

Сложносочинённые предложения (*les phrases de coordination*).

Сложноподчинённые предложения (*les phrases de subordination*). Виды придаточных предложений: дополнительное придаточное (*la proposition subordonnée complétive*), определительное придаточное (*la proposition subordonnée relative*), обстоятельственные

придаточные (*les propositions subordonnées circonstancielles*) – придаточные времени (*la proposition subordonnée de temps*), причины (*la proposition subordonnée de cause*), условия (*la proposition subordonnée de condition*).

Приложение (*l'apposition*). Особенности употребления приложения.

Прямая (*le discours direct*) и косвенная (*le discours indirect*) речь (или *le discours rapporté*). Переход прямой речи в косвенную.

Этикет речи (*les actes de parole*).

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. *İ.Şiriyeva. Le français, 5-ci sinif. – Bakı, 2024.*
2. *İ.Şiriyeva. Le français, 6-cı sinif. – Bakı, 2021.*
3. *İ.Şiriyeva. Le français, 7-ci sinif. – Bakı, 2022.*
4. *İ.Şiriyeva, K.Rizvanova. Le français, 8-ci sinif. – Bakı, 2023.*
5. *İ.Şiriyeva. Le français, 9-cu sinif. – Bakı, 2024.*
6. *Y.Orucova. Le français, 10-cu sinif. – Bakı, 2022.*
7. *Y.Orucova, Le français, 11-ci sinif. – Bakı, 2023.*

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. *“Le Français” Vəsait. “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2023.*
2. *“Le Français”. Ümumi orta (9 illik) və tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün test toplusu. Bakı – 2026.*
3. *Fransız dili. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun “20 variant sınaq imtahanı” kitabı. Bakı – 2026.*
4. *Məktəblinin fransızca-azərbaycanca və azərbaycanca-fransızca lüğəti, “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2010.*
5. *Fransızca-azərbaycanca lüğət. Bakı, 2024.*

AZƏRBAYCAN DİLİ

(dövlət dili)

Proqram fənn kurikulumu üzrə təlim nəticələrinə uyğun olaraq V-XI sinif dərsləri əsasında hazırlanmışdır.

İmtahanda fənn kurikulumunun Azərbaycan dili (dövlət dili) fənni üçün müəyyən etdiyi 4 məzmun xəttinə (“Dinləyib-anlama”, “Danışma”, “Oxu”, “Yazı”) aid altstandartların hamısı üzrə bilik və bacarıqların yoxlanılması mümkün deyil. Bəzi altstandartların tələblərinin yoxlanılması üçün müəyyən vasitələr tələb edildiyindən onlarla bağlı tapşırıqlardan istifadə olunması məqsədəuyğun hesab edilmir.

İmtahanda məzmun standartlarının təlim nəticələrində nəzərdə tutulmuş tətbiqetmə, tədqiqetmə, əlaqələndirmə, uyğunluğu müəyyən etmə, fərqləndirmə, fikrini sxemlər, cədvəllərlə ifadə etmə, mühakimə yürütmə, əsaslandırma bacarıqlarının sistemli şəkildə nümayiş etdirilməsi tələb olunur.

Proqram 3 məzmun xətti (“Dinləyib-anlama”, “Oxu”, “Yazı”) üzrə altstandartların yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üçün verilmiş materialları əhatə edir.

“Oxu” məzmun xətti ilə bağlı, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir: məndəki sözləri orfoepik qaydalarla uyğun oxumaq, məndəki əsas fikrə uyğun fakt və hadisələri müəyyənləşdirmək, məndəki əsas nitq hissələrini qrammatik mənasına görə izah etmək, mətnin tərkib hissələrini (giriş, əsas hissə, nəticə) müəyyənləşdirmək, məndəki söz və ifadələrin mənasını sintaktik vəzifəsinə görə dəqiqləşdirmək, məndəki fikirlərə münasibət bildirmək, məndəki söz və ifadələrin kontekstə uyğun mənasını izah etmək, məqsəd və intonasiyaya görə cümlələrin növünü müəyyən etmək, məndəki söz və ifadələrin üslubi xüsusiyyətlərini izah etmək, atalar sözləri və məsəllərin məndəki mənə və ideya ilə əlaqəsini müəyyənləşdirmək, onların ifadə etdiyi fikri izah etmək, kontekstə uyğun atalar sözü və məsəli seçmək.

“Yazı” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir: oxu və dinləmə mətnlərindəki məndəki obrazların xarakterik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirib fikrini əsaslandırmaq, səbəb-nəticə əlaqələrini yazılı şəkildə göstərmək, mətnin məzmununu və ideyası ilə bağlı atalar sözü və məsəlləri məndən nümunələr gətirməklə şərh etmək, topladığı fakt və məlumatlara əsasən plan tərtib etmək, sait və samitlərin, mürəkkəb sözlərin yazılış qaydalarına, cümlənin sonunda və dialoqlarda durğu işarələri qaydalarına əməl etmək, mətnin hissələri arasında əlaqələri müəyyənləşdirmək, əsas və köməkçi nitq hissələri ilə bağlı yazılış və durğu işarələri qaydalarına əməl etmək, nümunələrdən istifadə etməklə fikirlərini əsaslandırmaq, həmcins üzlər, izahedici sözlər (əlavələr), müraciət bildiren sözlər (xitab) və ara sözlərlə bağlı durğu işarələri qaydalarına əməl etmək, məntiqi ardıcılığı gözləməklə özünün və başqasının yazısını təkmilləşdirmək, mürəkkəb cümlədə, vasitəsiz nitqdə durğu işarələrindən istifadə etmək, üslubi xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətni təkmilləşdirmək, üslubi çalarlarından asılı olaraq sözləri böyük və kiçik hərflərlə yazmaq, durğu işarələri qaydalarına əməl etmək.

“Dinləyib-anlama” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş

etdirilməlidir: dinlənən məndəki əsas fakt və hadisələri seçmək, qruplaşdırmaq və ümumiləşdirmək, fikrin məntiqi ardıcılığını müəyyənləşdirmək, dinlənən mətnin məzmununu şərh etmək, əsas fikri müəyyənləşdirmək, dinlənən mətnin ideyasına uyğun atalar sözü və ya məsəli müəyyənləşdirmək, məndəki fikirlərlə bağlı mühakimə yürütmək.

Azərbaycan dili (dövlət dili) fənni üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) “Dil qaydaları” məzmun xətti nəzərdə tutulmasa da, “Oxu” və “Yazı” məzmun xətlərinə aid altstandartlar içərisində dil qaydaları ilə bağlı tələblər də öz əksini tapmışdır. Dil qaydaları üzrə, əsasən, aşağıdakılarla bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

Fonetika. Saitlərin növləri. Bəzi saitlərin uzun tələffüzü. Qoşasaitli sözlərin yazılışı və tələffüzü. Bir qrup qoşasaitli sözlərin tələffüzündə [y] səsinin artırılması. Bəzi sözlərdə “o” saitinin [a] kimi tələffüz edilməsi. Ahəng qanunu. Heca. Sözlərin sətirdən sətərə keçirilməsi. Vurğu. Samitlərin növləri. Qoşasamitli sözlərin yazılışı və tələffüzü. Qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin tələffüzü və yazılışı. Qoşa “tt”, “pp”, “kk”, “qq” ilə yazılan sözlərin tələffüzü. Qoşa “yy” ilə yazılan bəzi sözlərin tələffüzü. Qoşa “ll”, “dd”, “zz”, “ss” və s. ilə yazılan sözlərin tələffüzü. Söz sonundakı “q”, “k” samitlərinin tələffüzü. Saitlə başlayan şəkilçinin təsirindən bir sıra sözlərin sonundakı “q” samitinin “g” samitinə, “k” samitinin “y” samitinə keçməsi. Bəzi ikihecalı sözlərdə ikinci hecadakı saitin düşməsi. Sözdə “b”, “m” samitlərindən əvvəl gələn “n” samitinin tələffüzü. “M”, “n” ilə bitən sözlərə artırılan “-dan” şəkilçisinin yazılışı və tələffüzü. “D”, “g”, “c”, “b” samitləri ilə bitən sözlərin tələffüzü.

Leksika. Sözüün leksik və qrammatik mənası. Sözüün həqiqi və məcazi mənası. Çoxmənalı sözlər. Yazılışı və deyilişi eyni, leksik mənası fərqlənən sözlər (omonimlər). Yaxınmənalı sözlər (sinonimlər). Əksmənalı sözlər (antonimlər). Frazoloji birləşmələr. Atalar sözləri və məsəllər.

Sözüün tərkibi. Kök və şəkilçi. Leksik və qrammatik şəkilçilər. Sözüün başlanğıc forması. Eyniköklü sözlər. Şəkilçilərin yazılışı. Sözə ahəng qanununa uyğun olaraq şəkilçilərin artırılması.

Söz yaradıcılığı. Sözüün quruluşca növləri. Sadə, düzəltmə, mürəkkəb sözlər. Mürəkkəb sözlərin yaranma yolları və yazılışı.

Morfologiya. Əsas və köməkçi nitq hissələri.

İsim, onun əşyanın (varlıqların) adını bildirməsi. Tək və cəm isimlər. Toplu isimlər. Ümumi və xüsusi isimlər. Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılması. İsmnin halları. İsmnin bəzi hallarının müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik bildirməsi. Saitlə başlayan şəkilçinin təsirindən söz sonundakı “q” samitinin “g” samitinə, “k” samitinin “y” samitinə keçməsi. İsmnin mənsubiyyətə görə dəyişməsi. İsmnin şəxsə görə dəyişməsi.

Sifət, onun əşyaya aid əlamət və keyfiyyət bildirməsi. Sifətin işlənmə yeri. Sifətin dərəcələri. Sifətlərin yazılışı.

Say, onun əşya ilə bağlı miqdar və sıra bildirməsi. Sayın məna növləri. Sayların yazılışı. Saylardan sonra gələn isimlərin təkdə və ya cəmdə işlənməsi.

Əvəzlilik, onun əsas nitq hissələrinin yerində işlənməsi. Əvəzliyin məna növləri. İşarə, şəxs, sual, qeyri-müəyyən və təyini əvəzliliklər. “O” və “bu” əvəzliliklərindən sonra vergül işarəsindən istifadə qaydası.

Zərf, onun hərəkətlə bağlı olması. Zərfin məna növləri. Tərzi-hərəkət, zaman, yer və kəmiyyət (miqdar) zərfləri. Bəzi sözlərin isim, sifət, say və zərf kimi işlənməsi.

Feil, onun əşyanın hərəkətini bildirməsi. Feilin zamanları. Keçmiş zaman. İndiki zaman. Gələcək zaman. Təsdiq və inkar feillər. Feilin şəkilləri (əmr şəkli, xəbər şəkli, şərt şəkli və s.). Feilin şəxsə görə dəyişməsi. Təsriflənən (dəyişən) və təsriflənməyən (dəyişməyən) feillər. Məsdər. Feili sifət (feili sifət və feildən düzələn sifət). Feili bağlama.

Köməkçi nitq hissələri.

Qoşma köməkçi nitq hissəsi kimi. Qoşmaların yazılışı.

Bağlayıcı cümlə üzvləri və cümlələr arasında əlaqə yaradan köməkçi nitq hissəsi kimi. Bağlayıcıların yazılışı və onlarla bağlı vergül işarəsindən istifadə qaydası.

Ədat sözlərin və cümlələrin təsir gücünü artıran köməkçi nitq hissəsi kimi. Ədatların yazılışı.

Modal sözlər danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibətini bildiren köməkçi nitq hissəsi kimi. Modal sözlərin cümlədə yeri, yazılışı və onlarla bağlı vergül işarəsindən istifadə qaydası.

Nida hissə və həyəcan bildirən köməkçi nitq hissəsi kimi.

Bəzi sözlərin əsas və köməkçi nitq hissələri kimi işlənməsi (qrammatik omonimlik).

Sintaksis. Söz birləşməsi. Söz birləşməsinin söz və cümlədən fərqi. İsmi və feili birləşmələr. Mürəkkəb adlar (şəxs və yer adları) və onların yazılışı.

Cümlə. Məqsəd və intonasiyaya görə cümlənin növləri: nəqli cümlə, sual cümləsi, əmr cümləsi, nida cümləsi.

Cümlə üzvləri. Mübtəda və xəbər cümlənin baş üzvləri kimi. Mübtədanın cümlədə yeri. Xəbər (ismi və feili xəbər). Mübtəda və xəbərin şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşması. Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri. Tamamlıq. Təyin. Zərflilik.

Həmcins üzvlər. Həmcins üzvlərdə durğu işarələri.

İzahedici sözlər (əlavələr). Əlavələrdə durğu işarələri.

Məntiqi vurğu. Cümlədə söz sırası.

Cümlə üzvləri ilə əlaqələnməyən sözlər. Xitab müraciət bildirən söz kimi. Ara sözlər. Xitab və ara sözlərdə durğu işarələri.

Cümlənin quruluşca növləri: Sadə və mürəkkəb cümlələr. Mürəkkəb cümlə. Tabesiz mürəkkəb cümlə. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqələri. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr. Tabeli mürəkkəb cümlə. Əsas (baş) və asılı (budaq) cümlə. Tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr. Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında durğu işarələri.

Vasitəsiz nitq. Vasitəsiz nitqin müəllif sözündən əvvəl və sonra işlədilməsi. Bu zaman durğu işarələrindən istifadə qaydası. Dialoqda durğu işarələri.

Vasitəli nitq.

Azərbaycan ədəbi dilinin normaları (fonetik, leksik, qrammatik normalar).

Üslubiyyat. Üslublar.

Bədii üslubun xüsusiyyətləri. Sözlün informativ və poetik funksiyası. Bədii üslubda obrazlılığın yaradılması vasitələri (bədii təzad, ritorik sual, bədii xitab, bədii nümunələrdə ixtisarlar).

Elmi üslubun xüsusiyyətləri. Sözlün terminoloji funksiyası.

Publisistik üslubun xüsusiyyətləri.

Rəsmi-işgüzar üslubun xüsusiyyətləri. Rəsmi sənədlər və işgüzar sənədlər.

Məişət üslubunun xüsusiyyətləri.

Nitq etiketləri.

Qeyd: Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları”nın təsdiq edilməsi haqqında 18 iyun 2021-ci il tarixli 175 №-li qərarında əksini tapan bəzi qaydalar şagirdlərin istifadə etdikləri aşağı sinif dərslərində verilmədiyindən imtahanlarda bu mövzularla bağlı tapşırıqlardan istifadə edilməyəcək:

1. tərkibində *ae, ea, ea, aa, eo, üa, üa, au, ua, ue, ua* yanaşı yazılan saitlərin işləndiyi sözlərin tələffüzü ilə bağlı;

2. tərkibində *ov, öv* hərf birləşmələri olan sözlərin tələffüzü ilə bağlı.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. R.İsmayilov, Ü.Nurullayeva, R.Həbibli. “Azərbaycan dili (dövlət dili)”. 5-ci sinif, Bakı – 2024.
2. R.İsmayilov, Ü.Nurullayeva, R.Həbibli. “Azərbaycan dili (dövlət dili)”. 6-cı sinif, Bakı – 2025.
3. R.İsmayilov, Ü.Nurullayeva, R.Həbibli. “Azərbaycan dili (dövlət dili)”. 7-ci sinif, Bakı – 2026.
4. S.Bektaş, Y.Abdullayeva. “Azərbaycan dili”. 8-ci sinif, Bakı – 2023.
5. S.Q.Bektaş, A.İsmayilova. “Azərbaycan dili (dövlət dili)”. 9-cu sinif, Bakı – 2024.
6. N.Cəfərov, S.Q.Bektaş, A.İsmayilova. “Azərbaycan dili”. 10-cu sinif, Bakı – 2022.
7. S.Q.Bektaş. “Azərbaycan dili”. 11-ci sinif, Bakı – 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Azərbaycan dili (dövlət dili)”. Azərbaycan dili istisna olmaqla, tədris digər dillərdə olan ümumtəhsil müəssisələrinin şagirdləri, müəllimləri və Azərbaycan dili (dövlət dili) fənni üzrə imtahana hazırlaşanlar üçün vəsait. Bakı – 2024.
2. “Azərbaycan dili”. 5-9-cu siniflər üçün qiymətləndirmə tapşırıqları kitabçaları. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. Bakı – 2026.
3. “Azərbaycan dili”. Test toplusu. (Ümumi orta (9 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün) “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025
4. Azərbaycan dili (dövlət dili). Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun “20 variant sınaq imtahanı” kitabı. Bakı – 2026.